

Австрія
НІКОЛАУС ЛЕНАУ
Англія та Шотландія
ВІЛЬЯМ БЛЕЙК
РОБЕРТ БЕРНС
ДЖОРДЖ НОЕЛ ГОРДОН БАЙРОН
ПЕРСІ БІШП ШЕЛЛІ
ДЖОН КІТС
Греція
ДІОНІСІЙ СОЛОМОС
Данія
АДАМ ГОТЛОВ ЕЛЕНШЛЕГЕР
Іспанія
ХОСЕ ДЕ ЕСПРОНСЕДА-І-ДЕЛЬГАДО
Італія
ДЖАКОМО ЛЕОПАРДІ
Куба
ХОСЕ МАРІА ЕРЕДІА-І-ЕРЕДІА
Німеччина
ЙОГАНН ВОЛЬФГАНГ ГЕТЕ
ФРІДРІХ ШІЛЛЕР
ФРІДРІХ ГЕЛЬДЕРЛІН
ГЕНРІХ ГЕЙНЕ
Норвегія
ГЕНРІК АРНОЛЬД ВЕРГЕЛАН
Польща
АДАМ МІЦКЕВИЧ
ЮЛІУШ СЛОВАЦЬКИЙ
Словаччина
ЯНКО КРАЛЬ
Словенія
ФРАНЦЕ ПРЕШЕРН
США
ГЕНРІ ЛОНГФЕЛЛО
ЕДГАР АЛЛАН ПО
Угорщина
МІГАЙ ВЕРЕШМАРТИ
ШАНДОР ПЕТЕФІ
Франція
КЛОД ЖОЗЕФ РУЖЕ ДЕ ЛІЛЬ
ОГУСТ БАРБ'Є
П'ЄР ЖАН БЕРАНЖЕ
ВІКТОР ГЮГО
АЛЬФРЕД ДЕ ВІНЬУ
АЛЬФРЕД ДЕ МЮССЕ
Чехія
КАРЕЛ ГІНЕК МАХА
Швеція
ЕСАЯС ТЕГНЕР

СПІВЕЦЬ

ІЗ СВІТОВОЇ ПОЕЗІЇ
КІНЦЯ ХVІІІ —
ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ
ХІХ СТОРІЧЧЯ
ЗБІРКА

Упорядкував
ТРИГОРІЙ КОЧУР

ВИДАВНИЦТВО
ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ
«ВЕСЕЛКА»
КИЇВ 1972

Ця книжка, юні друзі, поведе вас у незглибний світ поезії Гете, Байрона, Гюго, Міцкевича та багатьох інших найбільших поетів Європи та Америки. Жили й творили вони на зламі двох віків: XVIII та XIX, двох історичних діб: феодальної та капіталістичної; овіяні волелюбним подихом Великої французької революції, задивлені в майбутнє і вирослі з минулого, вони відштовхувалися від огидного їм тогочасного світу наживи, шукаючи ідеалу на височинах людського духу та в глибинах людського почуття. Ось чому творчість більшості їх називають романтичною, а самих поетів — романтиками. Юні читачі! Полюбіть цю поезію — вона збагатить вас на все життя почуттями прекрасного, доброго, вічного.

У книзі використано репродукції з творів визначних тогочасних митців.

Художнє оформлення
ІГОРЯ КОПТІЛОВА

ОКРИЛЕНІ МЕЛОДІЇ

Передмова

— Марсельці йдуть! Марсельці йдуть! — лунало по вулицях.

Над убогим передмістям Парижа палить сонце. Сіра пилюка тріщить на зубах, осідає на низеньких дахах будинків. Зелені мундири федератів-патріотів теж посіріли, тільки червоні вилоги полум'яніють.

— Ідуть!..

Ідуть сини Франції. З далекого півдня несуть бойовий загал і волю до боротьби за вітчизну, над якою нависла примара війни. Війська австро-пруських інтервентів чинять розбій на французькій землі. Король зрадив і хотів утекти за кордон, щоб звідти повернутися з контрреволюційними арміями. Як люгі змії, сичать феодали, вельможне духовенство.

— Батьківщина в небезпеці! — пролунало над просторами країни.

Звідусіль до столиці плавом пливе озброєний люд.

— Хай живе нація!

— Хай живуть марсельці!

Вітальними вигуками аустричає збуджений натовп бойові лави. Чіткими рядами, вишикувавшись у довгу колону, йде марсельський батальйон. Засмагли під напалючим південним сонцем, втомлені, вони бадьоро карбують крок. Командир подав знак — і колона дружно, заклично гримнула бойову пісню:

*Вперед, вітчизни діти рідні,
День слави нашої настав!
Тиранів полчища негідні
Ідуть супроти наших лав.*

Мов заворожені могутнім маршовим ритмом, яскравими словами парижани на якусь мить вгамувалися: не стало чути криків, сміху, вигуків.

А пісня виростала, її смілива мелодія розкрилювалась над бойовими лавами волонтерів з усієї Франції, над юрбами паризької голоти, що виспала на вулиці й площі. Пісню підхопив збуджений Париж. Могутнім прибоєм билась вона об мури кам'яниць, виривалась на майдани й далі — за робітничі околиці, летіла дорогами й полями. Мовби сама революційна вітчизна-мати закликала словами приспіву:

*В бій, громадяни всі! Шикуйтеся у полки!
Вперед! Хай вража кров тече, немов струмки!*

Так поет і композитор, військовий інженер Руже де Ліль обезсмертив себе цим твором. Бурхливого 1792 року в ніч з 25 на 26 квітня він скомпонував слова і музику патріотичної бойової пісні Рейнської армії, яку потім підхопили бійці марсельського революційного загону й принесли до Парижа. На честь марсельців пісня стала зватися «Марсельезою». В ній відбилось революційно-патріотичне піднесення всього французького народу. Маршово-заклична мелодія, глибокий громадянський зміст забезпечили цьому творові величезну популярність і в буремні літа революції 1789—1794 років і в наступні десятиліття. «Марсельеза» стала гімном Французької республіки. Вона кликала на бій із чорними силами реакції трудовий люд багатьох країн світу. На Україні «Марсельеза» полюбилася народові у перекладі Миколи Вороного.

* * *

Світлі розуми просвітителів XVIII століття ідейно підготували Французьку революцію, яка, в свою чергу, послужила прикладом для багатьох народів. Повіяло новим і в літературі. Суворі приписи і канони класицизму не витримали бурхливого натиску нової течії, яка дістала назву романтизму. Свобода творчості, оспівування палких пристрастей, пошана до історичного минулого і фольклору, змалювання виняткового героя, який вступає в конфлікт із дійсністю, з оточенням, потяг до екзотики, різке незадоволення

сучасністю — такі деякі риси романтичного напрямку в літературі, який поділявся на дві течії — прогресивну, або революційну, і реакційну. Прогресивні романтики мріяли перебудувати несправедливий суспільний устрій революційним шляхом, вони прозирали в майбутнє, а реакційні — прагнули повернутися до патріархального минулого, сіяли розпач, безнадію. Революційні романтики брали діяльну участь у національно-визвольних, демократичних рухах. Вони багато зробили для розвитку національних мов, поширення гуманістичних ідей.

На початку XIX століття зароджується новий літературний напрям — критичний реалізм, який передусім відзначається прагненням дати об'єктивну картину світу, суспільного життя в соціально-забарвлених образах.

Ми познайомимося з багатьма різномовними поетами, романтиками і реалістами, розквіт творчості яких припадає в основному на кінець XVIII і першу половину XIX століття.

* * *

П'єрові було дев'ять років, коли озброєний народ революційного Парижа штурмував королівську тюрму-фортецю Бастилію.

Б е р а н ж е, республіканець-патріот, ненавидів монархію як уособлення гніту й насильства. Темні сили реакції поет затаврував у знаменитих піснях-сатирах. У віршах «Жак», «Жебрачка», «Старий бродяга» Беранже співчутливо оспівує життя простого люду. Патріотом-народолюбцем зостався Беранже до останнього подиху.

Пісні поета-реаліста і понині співають у Франції. «Безсмертним Беранже» назвав поета К. Маркс. Від його віршів на серці Шевченкові «легше ставало».

Не один із нас захоплювався чудовими романами Віктора Гюго «Знедолені», «93-й рік», «Людина, що сміється». Автор цих творів був також блискучим поетом. Неможливо уявити собі XIX століття без

В. Гюго, людини могутнього таланту і сильної волі, прогресивного, хоч і не завжди послідовного світогляду. Відкидаючи канони класицистів, Гюго утверджував свободу поетичної творчості, висував гасло народної літератури.

Гюго оспівує зорю поезії, яка світить творцям у віках. Разом з нею поет звертається до своїх сучасників:

*Устань же, мужносте! Чесного й віро!
Встань!
Творці, мислителі — угору йдіть, на чату!
Очам — розкритися і зорам — пильнувати!
О земле, розцвіти! Життя, загомони!
Заснули, проженіть свої ганебні сні!*

(«Stella»)

Пристрасно заперечуючи старі мистецькі принципи, засуджуючи нікчемність панівних класів — оте «збіговисько сумне у блиску позолот», Гюго співає романтичний гімн людям праці, тим, що «гордо на круті беруться верховини» («Ті люди, що живуть»). Гюго був поетом-гуманістом, поетом-трибуном, до його голосу прислухалися мільйони. Як гарно сказав Максим Горький: «Трибун і поет, він гримів над світом, як ураган, збуджував до життя все прекрасне в житті людини... Він учив усіх людей любити життя, красу, правду і Францію».

Романтиком був також сучасник Віктора Гюго — Альфред де Віньї. Аристократ походженням, він зневажав реакційний світ. Герої Віньї, як і герої Байрона, були часто в незгоді з дійсністю. Правда, вони не бунтували, хоча і не мирилися зі злом, таврували реакціонерів, воліли краще вмерти, ніж покоритися. Мотив гордої смерті — один з провідних у творчості Віньї. Упольований мисливцями, вовк мужньо глядить у вічі ворогам. Віньї оспівує стійкість, презирство до власних страждань, твердість і прямотинність. Гинь гордо і мовчки — така етика автора (поема «Смерть вовка»). Віньї був далекий від революційних романтиків, але образи його, ство-

рені небуденним поетичним талантом, яскраві й самобутні.

А ось ще один французький романтик — Альфред де Мюссе. Його поеми пройняті песимізмом, скептичним ставленням до дійсності. Мюссе — поет суперечливий. У його творах чітко проступають і бунтарські мотиви, і мотиви індивідуалізму, зневіри, і мотиви любові до життя. Часом він протестує проти лицемірства і нікчемності сучасної йому буржуазної епохи, часом примирюється з релігією. Але нас і докині полонить щирість переживань ліричного героя поезії Мюссе.

Огюст Барб'є — сучасник найвидатніших французьких романтиків — уславився насамперед гостросатиричними віршами, що склали книгу «Ямби» (1834). В його мужніх ритмах вчувається хода героїв-Липневої революції 1830 року:

*Париж, нестримний в гніві,
Париж, прекрасний в ті недавні дні,
Коли повсталий люд, немов
вітри бурхливі,
Геть вирвав тиранії грухлі пні,—*

так оспівує поет революційну столицю Франції у вірші «Собака здохла». Гнівні сатиричні рядки малюють пороги, буржуазну верхівку, яка захопила владу. З великим пафосом поет звеличує свободу як легендарну богиню. За мотивами вірша Барб'є «Розподіл здохли» художник Е. Делакруа написав чудову картину «Свобода на барикадах».

* * *

Революційні вихори, вирвавшись із Франції, ширяли над усією Європою. Дух свободи вселяв трудовому людові різних країн добрі надії. Тільки над відсталою, покривною на сотні карликових державок Німеччиною висів густий морок. Спалахнули слабенькі вогники селянських повстань, та одразу й погасли. Князика селянських повстань, та одразу й погасли. Князика герцоги особливо збадьорилися після

того, як Французька революція пішла на спад. Феодально-деспотичний гніт, національно-історичні умови Німеччини наклали відбиток і на літературу. Зародження романтизму в Німеччині відносять на кінець XVIII століття.

Одним із німецьких передромантиків був Фрідріх Гельдерлін. Він мріяв про нове краще життя. За вірєць узяв собі грецьку античність. Герой його роману «Гіперіон», мов у тенетах, борсається в умовах суворого життя, доля його романтично-трагічна. Страждання людини, гадає Гельдерлін,— сувора пам'ятність:

*Минув мій квітень, травня не вернути,
Я вже ніхто — й ніким не хочу бути.*

Ліричні поезії Гельдерліна майстерні формою, глибокі своїм гуманістичним змістом.

...У німецькому місті Веймарі, перед будинком національного театру — пам'ятник. На гранітному постаменті бронзові постаті Гете і Шіллера. У житті їм судилося бути разом не довго, а в безсмерті — вічно. Не збавляючи кроку, вони простують крізь століття. Несуть людям землі витвори свого генія. Великі представники європейського Просвітництва. Поборники реалістичних принципів у мистецтві. Самобутні й неповторні художники слова.

Замолоду — активні діячі «Бурі й натиску».

Геніальний поет, мислитель і вчений, Гете зробив величезний вклад у світову культуру. П'єси «Гец фон Берліхінген», «Егмонт», романи «Страждання молодого Вертера», «Вільгельм Майстер», монументальна драматична поема «Фауст», численні ліричні твори завоювали любов усіх народів землі. Гете — співець кохання, найглибших інтимних почуттів людини, любові до природи, її краси, дихання, буйного квіту. Людина й природа — завжди були в центрі уваги поета. Вірші Гете — це відгуки на справжні життєві події, це його власні переживання. Тому вони такі щирі, безпосередні, хвилюючі. Радісним відчуттям молодості віє від життєстверджуючої «Травневої пісні». Гете ці-

кавпли народні балади, в дусі яких він створив низку справжніх шедеврів («Дика троянда», «Лісовий цар», «Рибалка»).

В баладі «Співець» Гете утверджує незалежність поетичної творчості від примх можновладця. За чудову гру та спів король звелів подарувати мандрівному співцеві золотий ланцюг. Але поет відмовився од панської винагороди. Він хоче й далі бути вільним, незалежним у своїй творчості. Мати можливість співати на свободі — найвища нагорода.

Твори великого німця ще з початку минулого століття звучать українською мовою. Перший переспів балади «Рибалка» належить перу П. Гулака-Артемовського. Подією в культурному житті України вважається перший повний переклад «Фауста», здійснений Миколою Лукашем.

Як і Гете, Фрідріх Шіллер — великий поет. Він був видатним драматургом («Розбійники», «Підступність і кохання», «Дон Карлос», «Орлеанська діва»), хоча поетичний доробок Шіллера не менш значний, багато його віршів здобули світову славу. Найістотношою особливістю поезії Шіллера вважають її філософську заглибленість. У його віршах всебічно висвітлюється тема, оповідь пліне розважливо, повільно. Мужність і благородство людини, готової заради честі, любові, дружби вчинити будь-який подвиг — ось мотиви славетних балад Шіллера. Пристрашене, жертвне й трагічне кохання з великою силою оспіване в баладі «Рицар Тогенбург». Напружений сюжет, загострена драматична інтрига, ясність і щирість вислову, уславлення вірної дружби, пластичні образи героїв — такі прикметні ознаки чудової балади Шіллера «Зарука». Шіллер створив відомий гімн «До радості» — полум'яний заклик до братерського єднання мільйонів людей в ім'я миру і щастя на землі. Поезію Шіллера називають чистою піснею, замріяною і високою.

Генріх Гейне... Він починав свій творчий шлях у економічно і політично відсталій Німеччині. Світового розголосу набрала «Книга пісень» — збірка поезій Гейне 20-х років. Щирість почуттів, народність

поетики визначають цю збірку. Перші два цикли «Юнацькі страждання» та «Ліричне інтермеццо» — традиційно романтичні, в них переважають мотиви нерозділеного, нещасного кохання.

В заключних циклах («Повернення» та «Північне море») лірика реалістична. Це було нове слово в німецькій поезії початку віку.

30—40-ві роки — період розвитку політичної, реалістично-сатиричної творчості Гейне. Він нещадно таврував німецьких тиранічних дрібних і великих володарів, мілітаристський дух німецької воячини, нице, зажерливе і боягузливе бюргерство. Був послідовним демократом і песхитним революціонером. Для ідейно-художнього розвитку поета мало велике значення його знайомство з Карлом Марксом. Саме в літа дружби з великим революціонером побачили світ найкращі твори Гейне — «Сілезькі ткачі» та поема «Німеччина. Зимово казка». Останні роки свого життя Гейне тяжко хворів. У вірші «Enfant perdu» — підсумок його тридцятилітніх боїв за волю. Дух поета непереможний. Справді, до кінця днів своїх він не випускав пера з рук.

Слово Гейне, перекладене багатьма мовами, знають і люблять всюди. Його вірш «Коли розлучаються двоє» став українською народною піснею.

Нікоlaus Ленау — поет австрійський, дворянин походженням, але в серці його кипіла ненависть до гнобителів. У своїй вірності знедоленим клявся щиро й рішуче:

*Хай бог мене поб'є,
Хай зникне хист, нехай рука згниє,
Якщо князів посміє розважати...*

Ленау — тонкий лірик. В «Очеретяних піснях» злились воедино краса природи і краса споминів про кохання.

* * *

Появу поезії Роберта Бернса можна порівняти з раптовим і сліпучим спалахом блискавки, сяйво якої не меркне у віках. Сам селянин, Бернс увів до

шотландської літератури небаченого ще доти героя — простого трудівника, протестанта і бунтаря. Бернсівський фермер-хлібороб — людина честі й гідності, дотепна і розумна. У вірші «Чесна бідність» скромні трудівники з гордістю заявляють про свою моральну перевагу над багатіями:

*А чесним бути в бідності —
Найвище од усього.*

У баладі «Джон ячмінь», написаній на основі старовинної народної пісні, поет в алегоричній формі висловлює думку про безсмертя народу. Бернс — поет-гуманіст. Його любов до людини безмежна. Навіть у віршах на, здавалося б, незначну тему, поет роздумує над долею народу, над трагедією селянина («До миші, вивернутої плугом з норі в листопаді 1785 року»). Бернс — поет-патріот. Він уболіває за колишньою славою Шотландії, вільної і гордої країни, проклинає запродавців, котрі понадилися на англійське золото і згубили свій народ. Зворушливу любов до рідного краю поет висловив у вірші «Моє серце в верховині». Багато його поезій мають гостро сатиричний характер. Він дотепно висміює лицемірних, гоноровитих лордів, пасторів, церковників, вельмож. Щира і душевна любовна лірика Бернса. Поет оспівує красу сільських дівчат, скромних і прекрасних, як польові квіти. Творчість Бернса — «поета народного і великого» (Т. Шевченко) — демократична та революційна у своїй основі — відрізняється від творчості сентименталістів та передромантичних письменників світлим оптимізмом, матеріалістичним сприйняттям дійсності. Бернс був предтечею англійських романтиків, створивши передумови для виникнення в Англії антибуржуазного мистецтва. Байрон, Шеллі, Кітс перейняли у великого співця зацікавленість фольклором, революційний пафос, ліризм, сатиру на панівні класи.

Водночас із Бернсом творив талановитий і майже ніким не знаний поет і художник Вільям Блейк. Обурений світом, у якому панує несправедливість,

він писав вірші, що в них пафос викривання пом'якшений тонким ліризмом. Блейк-викривач неправди йде рука в руку з Блейком-ліриком, що милується вічним дивом життя і природи.

В оспіваній Бернсом Шотландії минули дитячі літа Байрона. Сувора природа гористої країни назавжди лишила згадки у вразливій душі майбутнього поета. На самому початку літературної діяльності Байрон гостро виступив проти реакційних романтиків, картаючи їх за зраду прогресивних ідеалів, за проповідь смирення і покори, за потяг до середньовічної містики. Байрон утвердив мистецтво революційного романтизму. Він став реформатором поетичної мови і одним із зачинателів критичного реалізму. Уже в першій визначній поемі «Мандрі Чайльд Гарольда» Байрон поставив проблему взаємовідносин людської особи і суспільства. Герой поеми протестує проти реакційних порядків. Розчарувавшись у всьому, гордий і самотній, він пускається в мандрі, подалі від рідних берегів. Гарольд типовий для свого часу образ пасивного бунтаря. На перший план у поемі виходить образ народу, який виборює собі волю.

Байрон — автор багатьох поем («Гяур», «Корсар», «Лара», «Мазепа», «Шільйонський в'язень», «Абідоська наречена»), філософської драми «Манфред», богоборчої драми «Каїн», сатиричних творів («Бронзовий вік»), роману у віршах «Дон Жуан». У цих таких різних творах Байрон постає передовою людиною свого часу, непримирним борцем проти зла і мракобісся.

Читачі всього світу знають Байрона як визначного лірика, співця сокровених інтимних почуттів людини.

Дужим акордом звучить у Байрона прометеївська тема народолюбства й нескореності, безстрашної боротьби за свободу. У вірші «Прометей» — славлення подвигу того, хто «людству освітив дороги». Сам поет як і оспіваний ним у багатьох творах титан-богоборець завжди квапивсь туди, де здійснювався стяг борні проти гнобителів. Тяжко переживши поразку італійських революціонерів-карбонаріїв, Байрон поспішив

до грецьких повстанців, які захоплено зустріли поета як свого вожля і трибуна.

Так, Байрон і в творчості, і в житті був справді «Прометеем ХІХ століття» (В. Бєлінський).

Раптова смерть його була вшанована в Греції національним трауром.

Байрон...

Красивий у безмежній любові до вітчизни і в спелеяючому гніві до аристократичного світу. Людина-лицар з благородним серцем, неосляжно колосальний майстер слова.

З якою повагою до англійського поета наш поет-революціонер Павло Грабовський, перебуваючи на засланні, віддавав рідною мовою рядки великого англійця!

Як і Байрон, його друг революційний романтик поет Шеллі, переслідуваний ворогами на батьківщині, поїхав до Італії, де написав найкращі свої твори.

Вершиною творчості Шеллі і окрасою світового письменства стала лірична філософська драма «Визволений Прометей», у якій дано нове трактування образу легендарного людинолюбця.

Лірика Шеллі — дивовижно прекрасне надбання таланту поета, вона всеохоплює передає людські почуття — від ніжних інтимних переживань до громадянських поривів. Високомистецьким зразком політичної лірики Шеллі є вірш «Мужам Англії». Краса поезії — в лаконічних, енергійних висловах. Поет ставить питання, життєво важливі для народу. В кінці твору звучить гірка іронія: народ сильний, талановитий, він зводить палаци, здатний кувати міцну сталь, але всім цим користуються — «нікчемні паразити». Поет закликає: «Зброю при собі тримайте!» Радісні світлі чуття людини, яка тішиться дощем, громом, водяними потоками, яскраво передано в поезії «Хмара». Краса веселки, світанку, що «рясно іскриться», «малинові присмерки» вечорів, морські хвилі, відбиті в плесах небеса... Ні, не злічити всіх щедрот природи! Вірш звучить, як музика. Цього поет досягає різними засобами, зокрема повнозвучними внутрішніми римами.

ві
ш
р:
д
в
е
л
т
і

Коли читавш вірш «Озімандія», на думку спадає «Напис в руїні» Лесі Українки. Обидва твори об'єднують спільна тема: велич народу і нікчемність царя. Але якщо Шеллі цю думку підкреслює лише кількома деталями (статуя, голова поцерблена, кілька хвастливих царських слів), то українська поетеса дає розгорнуту картину, ідейну навантажу покладає на більш рішуче й прозоріше: «Хай згине цар!» Разом з Байроном Шеллі відкрив нову сторінку англійської та світової поезії. Але ця поетична сторінка стане барвистішою і змістовнішою, коли ми згадаємо сучасника Байрона та Шеллі — третього великого поета англійського романтизму — Джона Кітса. За свій аж надто короткий вік (26 років) Кітс випив гірку чашу: рання втрата батьків, тяжка недуга, підступи реакційної критики, що незаслужено ганьбила ім'я поета. Але Кітс натхненно працював, особливо у останні роки свого життя. Ранні його поезії вражають оптимізмом, безпосередністю почуттів.

«Поезія землі не вмере ніколи!» — заявляє поет у сонеті «Про коника та цвіркуна». Кітс закликає пізнати радість і повноту життя, красу природи, прославляє чисту, високу, справжню любов. Не ігнорує поет і громадянських мотивів («До Костюшка», «Сонет про мир»).

Кітс був глибоким знавцем рідної мови, тонким стилістом. Вчитаймося в його точний опис осені — «пори достатку, зрілості й дощів» — і нас охопить почуття земної радості.

Всього п'ять років тривала творча праця Джона Кітса. Лише один поетичний том він подарував нащадкам. Але який він примітний у широкому морі світової поезії.

* * *

Абсолютистські монархії Росії, Австрії, Пруссії тримали в покорі цілі народи. Укладений 1815 року так званий «Священний союз» став жандармом Європи. Угорщина ще наприкінці XVII сторіччя опинилася

під владою Габсбургів. Найкращі угорські письменники обстоювали право рідного народу на вільний розвиток. Вони пробуджували національну свідомість угорців, дбали про розвиток літературної мови. В цій благородній справі особливо значна заслуга поета Мігая Верешмарті, співця героїчного минулого Угорщини, автора творів про гірку долю народу. Він — один з літературних учителів поета-революціонера Шандора Петефі. Народний поет, борець за соціальне і національне визволення батьківщини, він перший обізвався до свого народу його живою мовою. У народі взяв пісню і на її основі поставив світлий дім своєї поезії. Революційний демократ, Петефі життя своє поклав, б'ючись за свободу і незалежність вітчизни. Пафос революційної боротьби, гнівне викриття ворогів, внутрішніх і зовнішніх, патріотичні пісні, вірші про природу, кохання, філософські роздуми — ось тематичний діапазон поезії Петефі. В сутичках з душителями революції лунало слово патріота: «Коли ти муж — будь мужнім!» Самобутня поезія Петефі невмируща.

* * *

Наприкінці XVIII століття Польща втратила державну незалежність. Прогресивні сили країни мріяли про визволення свого народу, хоча шляхта, що стояла на чолі національно-визвольного руху, не розуміла інтересів закріпаченого селянства. Це й зумовило поразку повстання 1830 року. Адам Міцкевич ще юнаком брав участь у патріотичному русі, був членом студентського таємного союзу. 1820 року молодого поета було заарештовано і вислано на південь Росії. Спекотні степи України, екзотичні краєвиди Криму дали юному вигнанцеві багато поетичних вражень.

А думка — в рідній Польщі, в литовських краях, з якими його, вчителя й поета, розлучили царські сатрапи. Каскадом тиранства назвав він самодержавну імперію. Та світ не без добрих людей. І в Росії знайшов щирих друзів: декабристи, Пушкін. А що за

дивовижна мова українська, які пісні має цей народ-брат. Часто в подорожі до поета приходило натхнення. Вісімнадцять кримських сонетів написав Міцкевич. І головний мотив у них — туга за батьківщиною, жагуча любов до рідного краю. Сонети позначені високим ліризмом, правдивістю почуттів. Вигнанець — ліричний герой сонета «Акерманські степи» — людина з тонким музичним слухом. Він чує кожен шерхіт степу. І як хочеться, щоб з далекої батьківщини приплинув голос:

*Я так напружив слух, що вчує би в цій землі
І голос із Литви. Вперед! Ніхто не кличе...*

Та не тільки журливий настрій оволодівав поетом. Він любив піляві вали, ревіння, шум розбурханого моря. Тоді йому бачиться «воїн, що іде на приступ», він прагне бурі, діяння, боротьби. Такій був Адам Міцкевич, поет могутнього таланту, борець за свободу поневолених співвітчизників, за волю всіх людей, поет, якого Максим Горький ставив поруч з іменами Шевченка і Пушкіна. Революційний романтик-патріот Міцкевич збагатив світове письменство чудовими поезіями та поемами — «Гражина», «Конрад Валленрод», «Поминки», «Пан Тадеуш».

У Адама Міцкевича та його молодшого побратима великого поета Юліуша Словацького багато спільного. Обидва вони від революційного романтизму перейшли до реалістичного зображення дійсності. Обидва — полум'яні патріоти, борці за свободу, невтомні ратаї на ниві національної культури. Обидва поклали стільки сил для виховання патріотичних почуттів та національної самосвідомості поневоленого трудового народу.

Звертаючись до співвітчизників у вірші «Мій заповіт», Словацький говорив про себе:

*Я з вами жив, страждав і плакав у печалі,
Прихильним був до тих, що серцем
  благородні...
...батьківщині я віддав юнацькі роки,—
Змагався корабель — борююсь і я до краю...*

Під впливом польського повстання 1830—1831 років, яке хоч і не полегшило долі трудового люду, але підірвало міць російського царизму, Ю. Словацький написав низку творів, у яких революційний дух, непримиренність у боротьбі відтворено сильно і переконливо. Пізніше, вже в еміграції, року 1844 поет створив один з найяскравіших своїх віршів «Совінський в окопах Воли», де мотив патріотичної відданості своїй вітчизні звучить, як клятва. У бою «залишивсь один Совінський — генерал сивоголобий з дерев'яною ногою». Він загинув, але не здався царським солдатам.

Словацький ніжно любив Україну. Знаменно, що й перший твір його, «Українська дума», і поема «Змій» написані на матеріалі з життя українського народу. Він завжди лпнув серцем до рідного Кременця:

*Якщо ти будеш у моїй країні,
Де когить Іква хвилі свої сині,
Де гори пнуться у блакить високу,
Де дзвонить місто над сріблом потоку,
Де, квітчані конваліями, луки
Біжать по схилах до міського бруку,—*

*Легке повітря, мов цілющу воду,
Тут лив з грудей я рідному народову...*

Відірваний від Польщі, поет часом тяжко роздумував над своєю долею вигнанця. Про це йдеться у вірші «Гімн» (1836). Рефрен «Сумно так, боже», яким закінчується кожна строфа, підсилює мінорний настрій поезії. Окрасою польської літератури стала поема Ю. Словацького «Беньовський».

* * *

Мов ненажерливий спрут, сиділа на шиї чехів і словаків віденська династія Габсбургів. Пестила феодалів, церковників, душила найменший прояв національної культури чеського, словацького та ін-

ших західно-європейських народів. Але наприкінці XVIII сторіччя, коли феодальна система почала розкладатися, поступово ширився національно-визвольний рух, відроджувалась національна культура. Уже в першій половині XIX віку чеська література могла похвалитися видатними поетами. Серед них талановитий новатор — Карел Гінек Маха. Його романтична поема «Май» (1836) — глибокопатріотичний твір, який чарує не одне читацьке покоління. Прочитаймо уривок, вміщений у цій збірці, і ми переконаємось, як ніжно відчував поет красу природи, як він умів передати глибину чистих людських почуттів. У поезії Маха не знайдемо пасивного замилування навколишньою дійсністю. З боєм у серці він передає тяжкі роздуми людини-кочовника:

*Подем вітер мчить несамовито,
Яблуно розквітлу нагнає.
Хилиться переді мною жито,
Хилиться, та не мене вігас.*

Ліричний герой і в годину лихоліття не втрачає віри в світлу будучину:

*В чеській краї горе згасне —
Золоте хай сонце встане!*

Щоб здійснилися ці мрії, треба з мечем у руках іти на ворогів:

*Вірна молодь! Встань! За мною!
В битву за вітчизни муку!*

(«Балада»)

Маха прожив лиш 26 років, але свій могутній талант виявив і в поезії, і в прозі. Він поклав основу чеського революційного романтизму. Тоді ж, у 30—40-х роках минулого століття, започаткувалася молода словацька література, яка народженням своїм завдячує ентузіазмові революційно настроєної молоді. Свіже слово випало сказати поетові Янкові Кралу. В його віршах — інтонації та об-

разний лад народних пісень, соковита мова, щирість і задушевність вислову. На народному паралелізмі побудована балада «Квітка». Як засихає цвіт, перепесений у хижу, так в'яне її дочка за нелюбом «старим, сивим, поганої вроди». Волелюбні прагнення людини — у баладі «Орел». І знову ж, як у народній пісні, проводиться паралель: орел віддає перевагу надхмарним високостям, де він почував себе вільно й природно. Син також прагне в широкій простір, воля її революційна боротьба йому куди миліше від домашнього затишку.

Янко Краль, учасник революції 1848 року, щиро вітає російських декабристів та польських революціонерів, які «ідуть з віків у величі та славі». Він славить «весілля дні» — торжество прогресивних сил «Русі святої і Польщі волелюбної». Зовсім інше «весілля» уготували царські реакціонери. Поет вдається до сатири:

*...Страшне весілля: вішають одного,
Той до Сибіру має мандрувати,
А третього із батьківщини гонять,
Четвертого катують нагаями.*

У вірші висловлюється тверда віра у те, що ворогам відповідь «огненна засіяє» і революційні ідеї збратують навіки визволені від гніту російський та польський народи.

* * *

За розквіт рідної словенської літератури дбав талановитий поет, прогресивний романтик Франце Прешерн. Він був визначним майстром громадянсько-політичної лірики. Поет щиро бажає найбільшої радості своєму народу, хоче, щоб свобода завітала в кожний словенський дім, щоб добрий люд веселився («Здравця»).

Але з боєм у серці він картає байдужість земляків до минулого й сучасного своєї країни. Поетові гірко від того, що деякі словенці шанують лише чуку

культуру, зневажають красу рідної природи, рідної пісні, до вітчизни стали холодними, як лід. Прешерн — автор пісень і епіграм, балад і романсів, любовних, сатиричних та філософських творів. Велика заслуга поета в тому, що він уперше словенською мовою створив сонети. Високої майстерності досяг Прешерн у своєму «Вінку сонетів». П'ятнадцять віршів, у яких висловлені потаємні думи, палкі інтимні почуття та патріотичні пориви людини, написані з дивовижним хистом. Композиційно «Вінок» — єдине ціле: останній рядок кожного сонета — це початок наступного. З перших рядків чотирнадцяти сонетів складається останній підсумковий п'ятнадцятий сонет-магістрал. Їхні початкові літери утворюють посвяту: «Пріміцовій Юлії» — так звали кохану поета. Своім кількісно небагатим, але вагомим літературним доробком Прешерн зайняв почесне місце серед найбільших поетів світу.

* * *

Року 1821 з Італії до рідного народу, який піднімався на боротьбу проти турецьких гнобителів, поспішав молодий поет Діонісій Соломос. Перші свої вірші він писав по-італійськи, але після повернення на батьківщину перейшов на рідну мову — новогрецьку. Соломос — автор пристрасного «Гімну Волі» перші строфи якого стали згодом національним гімном Греції. Це — хвилюючі рядки про трагічну долю колись славетної Еллади, яка стала «жебрачкою»:

*Між ними убогих селищ
Нерозважно, сумно йшла
І, згадавши давню вслих,
Гірко сльози ти лила.*

Твір звучить оптимістично, адже сини Греції «йдуть до бою — перемога або смерть!» Теплим ліризмом позначений вірш «Ксантула». Так звати дівчину, з якою прощаються її друзі. Тихий смуток огортає душу, адже Ксантула полинула у човні на чужину. Соломос тяжко пережив смерть великого Байрона, який боровся за грецьку свободу.

* * *

А як не сказати бодай кільканадцять слів про надзвичайно чутливого, вразливого поета Італії Джаккомо Леопарді! Трагедія розтерзаної батьківщини була його власною трагедією. Відданий патріот готовий був сам взяти в руки зброю і кинутися в бій за Італію. Хвороба майже на все життя прикувала його до ліжка. Але недуга не змогла притлумити бунтарського пафосу поезії Леопарді. Він боляче переживав невдачі карбонаріїв, тужив за минулою славою доблесного Гімму, рвався до дії, — але не мав сили, а після поразки революції в Неаполі та П'ємонті (1820—1821) і зовсім занепав духом. Людина спільної волі, Леопарді віддається роздумам про скороминущість життя:

*...і постане в мислях вічність,
Майнуть часи минулі, вже померлі,
І гомін нинішнього, ще живого...*

«Італійським Байроном, але не наслідувачем Байрона» називали критики Джакомо Леопарді, поета-філософа, поета-борця.

* * *

Іспанський поет Хосе де Еспронседа-і-Дельгадо був романтиком не лише у творчості, а й у житті. Рідна Іспанія, Португалія, Англія, Франція, знову Іспанія — і скрізь кипуча революційна діяльність, граничне напруження фізичних і духовних сил, зневага до кар'єри та матеріальних благ. Тому й помер Еспронседа, як і більшість поетів-романтиків, рано — ймовірно, від нервового виспаження, ускладненого запаленням легень. Вся його творчість пронизана пристрасним, по-байронівськи глибоким запереченням буржуазного світу, але в цьому запереченні завжди є весела відчайдушність ліричного героя «Пісні корсара».

* * *

Наша розмова про європейський романтизм початку минулого століття буде неповною, якщо обійдемо мовчавою визначних скандинавських поетів: датського Адама Еленшлегера, шведського Есаєса Тегнера та норвезького Гепріка Вергелана. Еленшлегер виріс із народної поезії, зокрема сагіба-лад. Найвидатніший представник прогресивного ро-мантизму датської літератури, він відтворював жит-тя людини в тісному єднанні з природою. У вірші «О гаю мій, навчи мене» поет нагадує людині, що їй треба ближче спілкуватися з природою та живи-ми істотами, які населяють її лоно. Ліричний герой, прагнучи удосконалитись, хоче навчитися «радіти весні», «долати сум», «знести в блакоть». Для нього світло, що всміхається з-за хмар, — «учитель, рятів-ник, владар». Алегорично звучать заклики в поезії «Меланхолія»: «хай приходять бурі!.. Хай шаліє море». Вірші Еленшлегера гарно скомпоновані, в них яскра-ва образність, чіткий ритм. Найвизначніший витвір Тегнера — повість «Сага про Фрітьофа» перекладена у багатьох країнах. Тегнер був також глибоким темпераментним ліриком. Його «Ранкова молитва поета» — це звертання до сонця, щире слово до найбільшого з див природи:

*Сонячного хисту
Дай мені та слів...*

Поет бачить, що його слово може творити чудеса.

*Аж ясніша небо,
Розквіта земля...*

Тегнерова поезія — мудра, афористична, широкоплі-на. У вірші «Вічне» Тегнер утверджує три принципи, які в житті людини видаються йому найголовнішими: Правда, Справедливість, Краса:

*Іх трое безсмертних у людськості є,
До них поспішаєм одвіку.*

Уривок «Із заключного слова, виголошеного під час присудження магістерських ступенів у Лунді 1820 ро-ку» — філософський роздум про змінність буття: «Ста-ре, що струхло, і нове незріле в сліпій запеклій бо-ротьбі зійшлися». Поет закликає людину бути актив-ною в житті, прагнути до удосконалення. Чітко ви-значає поет доцільність важкої, але необхідної праці людини:

*Тож нумо наші іскорки маленькі
Нести до моря світла...*

Щирою любов'ю до рідного краю, — бідного, але без-межно дорогого для кожного норвежця, — позна-чена творчість Вергелана. Він не міг миритися з гір-кою долею Норвегії. Датські грабіжники віками плюн-дрували його любові вітчизну, а з 1814 року нові зайді — шведи напали, ввергли норвезький на-род у ще тяжчу кормину.

Підневільне становище Норвегії, боротьба за її не-залежність визначили характер поезії Вергелана. Пат-ріотичним пафосом позначені більшість його творів. Вірш «До гнобленої волі» поет скомпонував так, що вже початкові рядки обох строф звучать як заклики до борні:

*Краса, добро та велич — де
Цвінуть в неволі?..*

*Лет мислі, духа джерело —
Які в неволі?..*

Зворушлива «Патріотична пісня хлопчиків», у якій оспівана любов до рідного краю: до його суворої природи, старої батьківської хати — всього, що скла-дає поняття «батьківщина».

* * *

Перетнімо Атлантичний океан і побіжно познайоми-мося з найбільш відомими представниками амери-канського романтизму.

Перше наше слово — про Гепрі Лопгфелло, авто-ра всесвітньовідомої «Пісні про Гайявату». Замолоду

Лонгфелло писав романтичні вірші. Невільникові-негру в сні мариться його батьківщина. Він бачить очі дружини, дітей, мчить на прудкому коні, вільний, як птиця. Від таких видів бідолаха аж усміхнувся крізь сон. Всьому поклав кінець смертельний удар бича рабовласника («Сон невольника»).

Поет прагне осяйних верховин. Устами романтично настроєного юнака він повторює, мов священну клятву, девіз «Excelsior» — «вище й вище».

Творчий шлях Лонгфелло не рівний: спочатку він гостро засуджував рабство, оспівував образи борців за свободу, а потім відійшов од прогресивних позицій.

Далеким від них був сучасник Лонгфелло — Едгар По. Він жив у добу становлення буржуазної республіки Сполучених Штатів Америки. Його жахали творні сторони капіталістичної дійсності, і не вірячи у перемогу світлих сил, він впадав у глибокий песимізм. Похмурим настроєм пройнятий вірш «Крук».

Е. По шукав нові поетичні форми, дбав про мелодійність, ритмічне багатство своїх творів. Прикладом блискучої поетичної майстерності поета є вірш «Дзвони». Цілковитою протилежністю Едгарові По був кубинський революційний романтик Хосе Марія Ередіа-і-Ередіа, борець за впавлення рідної країни від іспанського панування. Його поезія життєствердна, оптимістична. Оспівуючи природу, поет захоплюється її невичерпною могутньою силою.

* * *

Відшуміли роки й десятиліття, стало історією багато чого з того, що колись хвилювало поетичну уяву творців.

Змінилися країни, іншими стали цілі народи. Зоря Великого Жовтня осяяла мільйони людей, пробудила їх до нового життя.

Поети світу приходять у наш дім як добрі знайомі, як мудрі порадики, друзі. Вони зігрівають нас теплом вічно юних сердець, які клеочуть у трепетних грудях поезії.

Олександр Непорожній

НИКОЛАУС ЛЕНАУ
(13. VIII. 1802 — 12. VIII. 1850)

Найбільший австрійський революційно-демократичний поет першої половини XIX століття. Вивчав юридичні науки, медицину і сільське господарство. Гнітюча атмосфера Австрійської імперії, неможливість жити вільним творчим життям, нещасливе кохання принесли йому важкі духовні муки. 1847 року він потрапив у будинок для божевільних, де й помер.

Вірші Ленау сповнені душевного неспокою, емоційно насичені. Його муза бунтівлива і мужня. Навіть у поезіях про природу звучить пристрасне заперечення неволі і пригнічення людини людиною. Поет оспівує у своїх великих ліро-епічних творах революціонерів, бунтарів, могутні народні рухи («Ян Жижка», «Савонаролла»).

ВІЛЬЯМ БЛЕЙК
(28. II. 1757—12. VIII. 1827)

Англійський поет, попередник романтизму в поезії. Син торгівця. Рано почав трудове життя. Його вірші вирізняються великою глибиною почуття, щирістю і простотою. Поет виступав з революційною критикою суспільства. У виразних яскравих символах він показував боротьбу людини проти поневолення та експлуатації. Блейк захоплено вітав Французьку революцію 1789 року, популяризував її ідеї в Англії. Найзначніші книги поета «Пісні невпинності» (1789), «Сни дочки Альбіону» (1793), «Пісні досвіду» (1794), «Книги пророка» (1789—1804), у які ввійшли вірші і проза. Блейк був обдарованим художником і гравером, він ілюстрував «Божественну комедію» Данте, «Нічні думки» Юнга та інші книжки.

РОБЕРТ БЕРНС
(25. I. 1759—21. VII. 1796)

Великий шотландський народний поет, найзначніший лірик своєї країни. Був сином бідного селянина і сам усе життя лишався хліборобом. У віршах Бернса втілились почуття і думки простих людей, шотландських селян. Вони дуже близькі до фольклору: народної пісні, балади, жартівливого вірша. Перша збірка його поезій, написана шотландським діалектом, з'явилась у 1786 році. Щире патріотичне почуття, любов до своїх співвітчизників промовляють з віршів «Мое серце», «Всупереч всьому», «Промова Брюса». Такі поезії, як «Чесна бідність», «До миші», свідчать про високе почуття гідності трудящої людини, з якою солідаризувався поет. Бернс захоплено вітав Французьку революцію, надіслав гроші на підтримку повсталого народу-сусіда.

ДЖОРДЖ НОЕЛ ГОРДОН БАЙРОН
(22. I. 1788—19. IV. 1824)

Великий англійський поет, революційний романтик. Аристократ походженням. В 1816 року конфлікт з реакційним оточенням примусив поета залишити Англію. Він жив ув Італії, де був тісно зв'язаний з рухом карбонаріїв. 1823 року брав участь у визвольній боротьбі грецького народу. В Греції він і помер. У поемі «Мандря Чайльд Гарольда» Байрон гірко і пристрасно протестує проти сучасної йому дійсності. Він створює образ героя, чия душа охоплена світовою скорботою. Особливо яскравий цей тип бунтаря-песиміста у «східних» поемах «Гяур», «Корсар», «Лара» та інших. Глибокими філософськими творами Байрона є драми у віршах «Манфред» (1817) і «Каїн» (1821). У незакінченій поемі «Дон-Жуан» (1818—1820) Байрон створив велику реалістичну сатиру на буржуазно-поміщицьку Англію. Лірика Байрона належить до найкращих здобутків світової поезії.

ПЕРСІ БІШІ ШЕЛЛІ
(4. VIII. 1792—8. VII. 1822)

Великий англійський революційний романтик. Сын поміщика. З юнацьких років вирізнявся своїми прогресивними переконаннями. Поезія Шеллі являє собою найяскравіше втілення ідей революційно-демократичного табору його доби. Він сміливо виступав за звільнення людини від експлуатації, оспівував мужніх і стійких героїв, які готові віддати життя за свободу. У поетичній казці «Королева Маб» (1813) Шеллі зображує у фантастичних образах історію людства, зазирає в майбутнє. Шеллі створив велику кількість ліричних віршів, таких, як «Ода до східного вітру», «Маска анархії» та ін. Його перу належать також драматичні твори. Останні роки життя поет провів в Італії, де був тісно зв'язаний з учасниками національно-визвольного руху — карбонаріями. Смерть обірвала творчість поета у самому розквіті. Він загинув під час прогулянки човном по морю.

ДЖОН КІТС
(31. X. 1795—23. II. 1821)

Один з найвідоміших англійських поетів-романтиків. Син конюха і пралі. Мав дуже тяжке дитинство і юність. Мати і брат Кітса померли від туберкульозу. На сухоти хворів і він сам. 1820 року поет поїхав лікуватися до Італії, та було вже пізно. Він помер у Римі, не доживши й до двадцяти шести років. Його вірші характеризує напрочуд тонка форма, образна музична мова. Кітс був блискучим майстром такої складної поетичної форми, як сонет. Поет жадає вбирати красу й багатство навколишнього світу, оспівуючи щастя кохання, яскраві чи ніжні барви природи, безсмертну силу мистецтва. В його віршах відчувається вплив народної поезії, захоплення античною міфологією. Найвідоміші з творів Кітса його оди «До грецької урни», «Осінь», «До соловейка», романтичні оповідання у віршах «Ендіміон», «Ізабелла», «Гіперіон» та інші.

ДІОНІСІЙ СОЛОМОС
(8. IV. 1798—9. II. 1857)

Видатний грецький поет-романтик. Народився в аристократичній родині. Здобув вищу освіту в Італії, скінчивши юридичний факультет Павійського університету. Ще навчаючись в університеті, написав перші вірші італійською мовою. Як італійському поетові йому пророкували велике майбутнє. Але, приїхавши на батьківщину в особистих справах, юний поет вирішує назавжди лишитися на рідному острові Закінті. То був час, коли вся Греція готувалася до боротьби за скинення багатовікового турецького ярма. Наближалася національно-визвольна війна 1821—1829 років, співцем якої йому судилося стати. Соломос починає писати новогрецькою мовою. Першим твором Соломоса, написаним новогрецькою, вважають «Ісантулу», що стала народною піснею. «Гімн Волі» поет написав у травні 1823 року, натхнений переможною ходою грецької революції.

АДАМ ГОТЛОБ ЕЛЕНШЛЕГЕР
(14. XII. 1779—20. I. 1850)

Найбільший датський поет XIX сторіччя. Син убогого органіста, він дістав змогу вчитися тільки завдяки своєму хистові. Отримавши стипендію за свої ранні твори, кілька років подорожував по Європі, а від 1810 року був професором університету в Копенгагені. Еленшлегер пробував свою силу майже в усіх літературних жанрах, та найбільшої майстерності досяг у ліриці, поемах і віршованих драмах. Яскравий романтик, він перший звернувся до тем із скандинавської міфології та національної історії, що стало великим поштовхом духовного відродження народу. Його поезія життєрадісна, він славить мужність, чистоту й шляхетність людини, немилучу перемогу добра над злом.

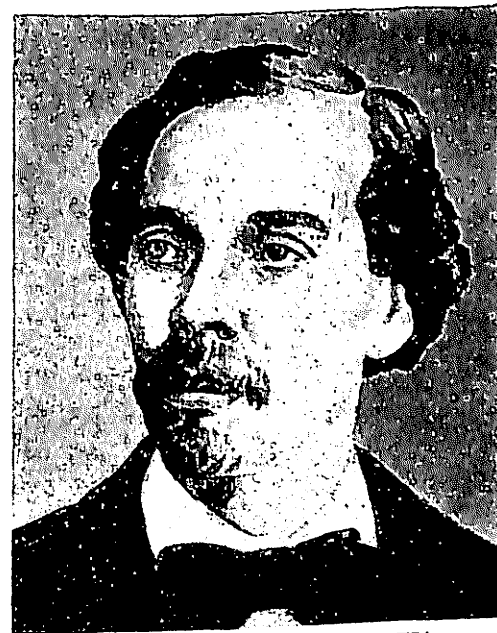
ХОСЕ ДЕ ЕСПРОНСЕДА-І-ДЕЛЬГАДО
(25. III. 1808—18. IX. 1842)

Найбільший поет іспанського романтизму. Прожив недовге, але бурхливе, справді романтичне життя. Народився мало не на полі бою — батько, артилерійський полковник, скрізь брав у походи з собою й дружину. У школі вступив до нелегального студентського товариства, після викриття його був висланий до монастиря. Утік до Португалії, звідти — до Англії. Там познайомився з творами Байрона і глибоко захопився ними. 1830 року бере участь у барикадних боях у Парижі. По амністії вертається на батьківщину. Короткий час видає революційну газету «Вік». Бере участь у кількох збройних повстаннях. Передчасна смерть урвала цю кипучу діяльність. Від Еспронседі залишилися незакінчена поема «Диявол-Світ», поема «Студент із Саламанки» та ліричні вірші. «Пісня корсара» — один із найпопулярніших творів Еспронседі.

ДЖАКОМО ЛЕОПАРДІ
(29. VI. 1798—14. VI. 1837)

Найбільший поет Італії XIX ст. Походив з аристократичної, але збіднілої родини. Глибокі знання здобув самотужки, надмірною працею підірвавши своє слабе від народження здоров'я. Недовге життя поетове було суцільним ланцюгом невдач і страждань. Як патріот, важко переживав недолю пригнобленої вітчизни. В поезії Леопарді відбилися настрої глибокого трагізму, відчуття розладу, що панує у світі. Подібні настрої властиві не тільки його творчості,— для романтичної поезії кінця XVIII—початку XIX ст. вони були типові й знайшли вираз у творах Байрона, Вінні, Мюссе та інших, діставши назви: «світова скорбота», «недуга віку», «байронізм». Але високий моральний пафос лежить в основі всіх цих жалів, мірою людяності міряє поет глибину свого смутку. Вся поетична спадщина Леопарді—збірка з простою назвою «Співи»; у ній сорок одна поезія.

ХОСЕ МАРІА ЕРЕДІА-І-ЕРЕДІА
(31. XII. 1803—7. V. 1839)

Один з перших і найвдатніших кубинських поетів-романтиків. З юних років брав участь у боротьбі за визволення Куби від іспанського панування. 1821 року, після викриття повстанської організації, до якої належав поет, він мусив покинути батьківщину й шукати пристановища в США. Заочно був засуджений на довічне вигнання; 1828 року, після спроби висадити на Кубі визвольну експедицію, був засуджений удруге, також заочно,— на цей раз уже до страти. Отже, решту життя поетові довелося пробути на чужині,— тільки один раз йому пощастило на три місяці відвідати рідну країну. Жив він у США, де 1825 року видав першу збірку поезій, а згодом— у Мексиці, де його й спіткала передчасна смерть. У поезії Ередіа, крім патріотично-визвольних та інтимних мотивів, з великою силою й експресією оспівана історична минувшина Америки, її природа.

ЙОГАНН ВОЛЬФГАНГ ГЕТЕ
(28. VIII. 1749—22. III. 1832)

Найбільший німецький письменник. Багатогранний талант Гете виявився у поезії, прозі, драматургії. Він був не лише письменником, а й ученим. Народився Гете в бюргерській сім'ї. Його літературні здібності виявилися дуже рано. В кожному жанрі літератури Гете виступив як новатор, прокладав шляхи наступним генераціям митців. У романі «Страждання молодого Вертера» (1774) створив тип молодого романтика, який від життєвих знегод накладає на себе руки. Вірші Гете надзвичайно розмаїті, багатоголосі; тематично, жанрово, стилістично вражають своїм багатством. У нього є твори в дусі народних пісень, глибокі філософські вірші, короткі афористичні поезії, епіграми в дусі античних майстрів або східної літературної традиції тощо.

Світову славу здобув «Фауст» Гете, над яким письменник працював майже все своє творче життя.

ФРІДРІХ ШІЛЛЕР
(10. II. 1759—9. V. 1805)

Один із найяскравіших німецьких поетів. Хлопчиком за наказом герцога Вюртемберзького був відданий у військову школу. Саме тут зародилась у ньому ненависть до тиранії, до насильства над людиною, полум'яна любов до свободи, тут юнак тасмо написав тираноборчу драму «Розбійники» (1780). Після грандіозного успіху прем'єри «Розбійників» 1782 року втік з Вюртемберга. Драматургія Шіллера збагатила світовий репертуар. Більшість п'єс Шіллера публіка сприймала як заклик до революційної боротьби. Ліричні вірші поета, його чудові балади сповнені бурхливих почуттів, драматичні за своїм сюжетом, завжди привертали живу увагу все нових і нових поколінь читачів. Гуманізм Шіллера, його демократичні переконання, пафос боротьби проти гніту при надзвичайно високій художній формі його творів зробили ім'я поета безсмертним.

ФРІДРІХ ГЕЛЬДЕРЛІН
(20. III. 1770—7. VI. 1843)

Видатний німецький поет, буржуазний революціонер. Юнаком усупереч власним бажанням вчився в Тюбінзькій духовній семінарії, де написав свої перші поетичні твори. 1794 року Шіллер надрукував уривки з його роману «Гіперіон». Гельдерлін познайомився з Гете і Гердером, які визнали велику обдарованість молодого митця. Однак він не міг цілком віддатися літературі, а був змушений працювати вчителем у родинах багатих буржуа. Нещасливе кохання, жалюгідне соціальне становище підірвали його здоров'я. 1806 року він опинився у божевільні в Тюбінгу, і з того часу не приходив до тями. Трагічна доля поета, патріота і гуманіста відбилася в його пристрасній, сповненій великих почуттів ліриці. Він відчайдушно шукав виходу з гнітючої атмосфери Німеччини, мріяв про нове, прекрасне суспільство, побудоване на засадах справедливості, людяності, поваги до людини.

ГЕНРІХ ГЕЙНЕ
(13. 12. 1797—17. 2. 1856)

Великий німецький поет, демократ і революціонер. Демократизм світогляду, близькість до фольклорних джерел, багатство і народність мови, поетичність фантазії, контрастне сполучення ліризму і мудрої іронії відзначали вже перший том поезії Гейне «Книга пісень» (1827). 1830 року змушений був через політичні переслідування залишити Німеччину. До самої смерті жив у Франції. Лише 1843 року відвідав батьківщину. Наслідком цієї подорожі була велика сатирична поема «Німеччина. Зимово казка». Дружба Гейне з К. Марксом і Ф. Енгельсом у 40-х роках мала великий позитивний вплив на творчість поета («Німеччина», «Сілезькі ткачі»). Політична публіцистика, історико-філософські твори, революційна лірика Гейне мали велике значення для ідейної підготовки революції 1848 року. Останні десятиліття життя поет провів прикутий до ліжка важкою хворобою, але до останнього подиху не припиняв творчої праці.

ГЕНРІК АРНОЛЬД ВЕРГЕЛАН
(17. VI. 1808—12. VII. 1845)

Видатний норвезький поет і драматург, один із зачателів норвезької національної літератури. Батько поета, пастор, виходець із селянського роду, був активним борцем за незалежність Норвегії і змалку прищепив синові любов до землі, природи, праці, до простого люду, до волі, та ненависть до всякого гноблення. Ці риси стали визначальними в творчості Вергелана і в його житті.

У своїх творах Г. Вергелан виступає проти реакції, що панувала на той час у Західній Європі, закликає норвезький народ здобувати собі волю і незалежність. Кілька останніх років поет був прикутий недугою до постелі, але не втратив мужності і не зневірювався. Твори, написані в цей час, позначені особливою гостротою думки і красою форми.

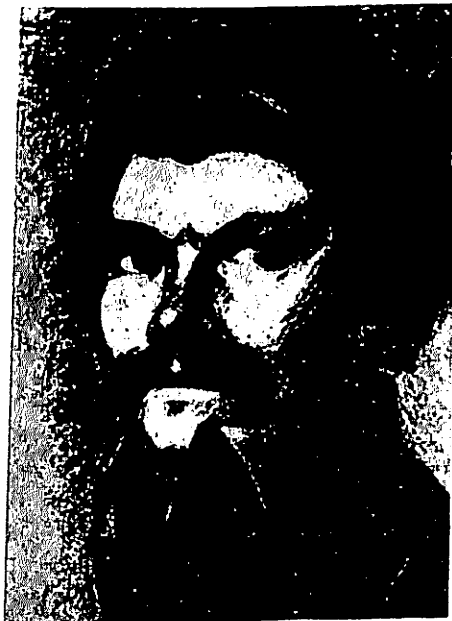
АДАМ МІЦКЕВИЧ
(24. XII. 1798—26. XI. 1865)

Найбільший національний поет Польщі. Походив з дрібної шляхти. Навчався у Віленському університеті, працював учителем в гімназії. Він написав оду «До молодості» (1820), балади і романси, побудовані на фольклорних мотивах, епос у віршах «Гражина», частини великого драматичного твору «Поминки» (1823). За участь у таємному союзі патріотично настроєних студентів Міцкевич був заарештований і висланий в центральну Росію. Тут він познайомився з Пушкіним і поетами-декабристами. Це відбулося у надзвичайно багатогранній поезії Міцкевича («Кримські сонети», «Конрад Валленрод» та ін.). З 1829 року Міцкевич живе на еміграції, здебільшого — в Парижі. Тут він написав чудові патріотично-ліричні вірші, третю частину «Поминок», польський національний епос «Пан Тадеуш» (1834). До останніх днів свого життя Міцкевич боровся за визволення своєї країни.

ЮЛІУШ СЛОВАЦЬКИЙ
(4. IX. 1809—3. IV. 1849)

Видатний польський романтичний поет. Син професора університету, вчився у Вільнюсі на юридичному факультеті. В захоплених революційно-патріотичних віршах вітав повстання 1830 року в Польщі. Був політичним кур'єром повстанців. Коли національно-визвольний рух було придушено, Словацький залишився на еміграції. Він пише драму «Кордіан» (1833), в якій розкриває причини поразки національного повстання, очоленого дворянськими революціонерами. У сповненій трагізму алегоричній поемі «Ангелі» він покладає справу визволення Польщі на трудящих (1837). Драми «Балладина» (1834), «Лілія Венета» (1840), хоч і побудовані на матеріалі історичного минулого, були пов'язані з актуальною політичною боротьбою. В останній рік життя Словацький намагався взяти участь у новому повстанні своїх співвітчизників.

ЯНКО КРАЛЬ
(22. IV. 1822—24. V. 1876)

Один із чільних представників романтизму в словацькій літературі. Зростав у середовищі, близькому до народу, рано пізнав народні злидні, визиск і поневолення. 1848 року закликав селян повставати проти угорських поміщиків. Лиш випадково уникнувши страти на шибениці, потрапив до в'язниці. Розквіт поетичної діяльності Янка Краля — 1844—1848 роки. Помер у злиднях. Більша частина поетичної спадщини Краля залишилася в рукописах. Не збереглося його портретів, — те, що маємо, — то пізніша фантазія художників. Лише сучасні дослідження та повні видання його творів показали на весь зріст Янка Краля — визначного поета і непохитного революціонера.

ФРАНЦЕ ПРЕШЕРН
(3. XII. 1800—8. XII. 1849)

Найвидатніший представник прогресивного напрямку словенського романтизму. Народився в селянській сім'ї, вчився у Віденському університеті, працював адвокатом. Патріот Словенії, він боровся за національну незалежність і рівноправ'я рідного народу. Гуманістичні і демократичні ідеали поета відбилися в головному його творі «Вінку сонетів» (1834), у якому тісно переплелися почуття кохання до прекрасної жінки і глибока любов до матері-вітчизни. Прешерн був великим майстром поетичної форми, його вважають засновником сучасної словенської літературної мови. Творчість Прешерна мала великий вплив на розвиток національної літератури та братніх літератур інших народів Югославії.

ГЕНРІ ВАДСВОРТ ЛОНГФЕЛЛО
(27. II. 1807—24. III. 1882)

Відомий американський поет. Син адвоката. Одержав різнобічну філологічну освіту. У 1836—1854 роках — професор літератури Гарвардського університету. Лонгфелло уславився як віртуозний перекладач з іспанської, португальської, старогрецької, німецької та інших мов, пропагандист здобутків європейського красивого письменства. Він створив американський національний епос на основі індіанських сказань і легенд «Пісня про Гайявату» (1855). В ідилії «Євангеліна» поет зобразив кохання двох людей, розлучених війною, їх вірність, що витримала випробування часом. Як письменник-гуманіст, у циклі «Пісні про рабство» (1842) Лонгфелло висловив свою відразу до неволі. Він був одним з найулюбленіших поетів свого часу, писав також оповідання, романи і драми.

ЕДГАР АЛЛАН ПО
(19. I. 1809—7. X. 1849)

Видатний американський новеліст, лірик і критик. Син мандрівних акторів. Рано втратив батьків і виховувався в домі купця. Вже в юнацькі роки виявилась його складна, не буденна вдача. Життя не шкодувало для По прикроців. Він постійно бився з матеріальними нестатками, тяжко хворів. Уже його перші літературно-критичні праці завоювали йому ім'я, вони заклали підвалини теорії сучасної новели. В цьому гатунку прози він і сам створив велику кількість видатних творів. Детективні історії По були блискучою спробою створення нового жанру, так само, як і оповідання науково-фантастичного характеру. Багато новел По у страшних фантастичних образах відтворювали трагізм буденного життя простих людей у світі капіталізму. Вірші По, наприклад: «Ельдорадо», «Дзвони» (1849) — вирізняються образним багатством, віртуозною музичністю слова. звучністю рим.

МІГАЙ ВЕРЕШМАРТІ
(I. XII. 1800—19. XI. 1855)

Один з найвизначніших романтичних поетів Угорщини. Син збіднілого шляхтича. Ввійшов у літературу як автор історичного епосу «Втеча Залана» (1825), в якому оспівував легендарне героїчне минуле свого народу. Одним з найзначніших драматичних творів Верешмарті була його п'єса-казка у віршах «Чонгор та Тюнде» (1831), образно надзвичайно багата й своєрідна, сповнена поетичної фантазії й мудрих роздумів. Важливу роль для формування угорської поезії, зокрема творчості Шандора Петефі, відіграли патріотичні, філософські твори Верешмарті: «Заклик», «Ференцу Лістові», «Роздуми в бібліотеці». Верешмарті брав активну участь у суспільному житті, був прихильником демократичної програми Лайоша Кошута. Після поразки угорської революції написав трагічний вірш «Старпий циган», в якому висловив весь свого серця, враженого стражданнями поневоленої Вітчизни.

ШАНДОР ПЕТЕФІ
(І. І. 1823—31. VII. 1849)

Уславлений угорський поет, революційний демократ. П'ятнадцяти років через матеріальні нестатки Шандор змушений кинути школу. Багатий життєвий досвід, глибоке знання народного життя виявились уже в першій збірці його поезії (1844), більшість яких була дуже близька до народних пісень.

Ці вірші, покладені на музику, співала вся Угорщина. Напередодні революції 1848 року Петефі став на чолі демократичного табору угорської літератури. Його громадянські поезії ідейно готували революцію. Разом з товаришами поет очолив народне повстання 15 березня 1848 року в Пешті. Під час революції і національно-визвольної війни Петефі відстоював демократичні і революційні принципи. Він загинув у бою під Шегешваром в одній з останніх битв угорської війни за незалежність.

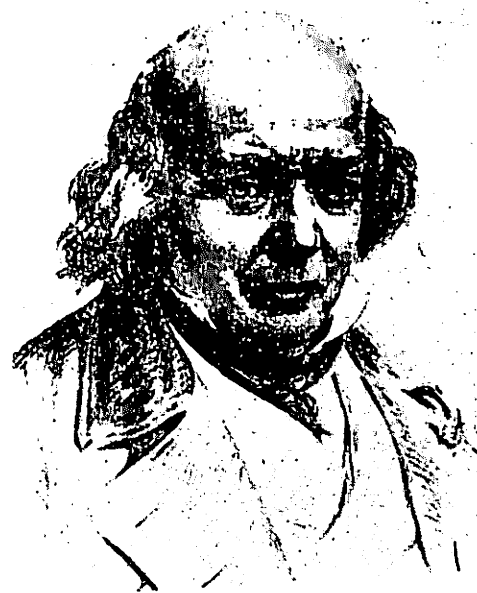
КЛОД ЖОЗЕФ РУЖЕ ДЕ ЛІЛЬ
(1760—1836)

Французький поет. Був офіцером революційної армії. В ніч на 26 квітня 1792 року написав у Страсбургу слова і музику «Військової пісні для Рейнської армії», яка стала відома в усьому світі під назвою «Марсельеза». Назва ця виникла тому, що спочатку пісню співав батальйон марсельців. Довгі десятиліття «Марсельеза» була улюбленою піснею революційних трудящих. Нині вона національний гімн Франції.

ОГЮСТ БАРБ'Є
(1805—1882)

Французький поет. Належав до табору літераторів-романтиків. Активний учасник буржуазної революції 1830 року. Один з перших зрозумів, що революція, яку зробили трудящі маси, «свята чернь», закінчилася тріумфом буржуа-власників. Найвидатнішими творами Барб'є були його сатири «Здобич» та «Лев» (1830), в яких відбився гнів і обурення народу, що його буржуазія обманула і використала у своїх інтересах. Сильні, правдиві, різкі сатири Барб'є, написані відверто й мужньо, мовою плебейських мас, не втратили свого соціально-політичного значення і пізніше, в дні революції 1848 року та Паризької комуні.

ЖАН П'ЄР БЕРАНЖЕ
(19. VIII. 1780—16. VII. 1857)

Народний поет Франції, шансоньє (пісняр), як його називали. Простолюдни за походженням, він був вихований на принципах Французької революції. Довгі роки служив на дрібній посаді у канцелярії Паризького університету. У своїх перших піснях продовжував традиції веселої та любовної лірики. З 1813 року, після написання «Короля Гороха» він пише вірші політичного, революційного характеру, які в епоху Реставрації співала вся трудяща Франція і які сприяли падінню Бурбонів у 1830 році. Він був пропагандистом демократично-республіканських ідей, підіймав громадську думку проти всіякої політичної реакції. Після Липневої революції гостро виступав проти буржуа-власників, оспівував ідеї утопічного соціалізму. Надзвичайно великий був вплив Беранже на європейську революційну поезію, поезію Паризької комуні, передусім на творчість Ежена Потьє.

ВІКТОР ГЮГО
(27. II. 1802—23. V. 1885)

Найвидатніший з французьких письменників-романтиків. Уславився як поет, романіст, драматург, вся творчість якого пройнята войовничим гуманізмом. Під час революції 1848—1851 років виступив за республіку. Після захоплення влади Наполеоном III 1851 року Гюго мусив залишити Францію. Він жив у Бельгії, потім на островах Джерсей та Гернсей, звідки вів запеклу боротьбу проти монархії. Лише 1870 року Гюго повернувся на батьківщину. Великий письменник став для Франції символом мужності і непохитності у боротьбі за прогрес, демократію, людяність. За своє довге життя Гюго написав величезну кількість віршів, що вирізняються художньою досконалістю, невичерпним багатством мови. Дорогоцінними перлинами французької поезії стали його збірки громадянської лірики, сповнені гнівного пафосу, титанічної сили пристрастей, величі духу.

АЛЬФРЕД ДЕ ВІГНІ
(27. III. 1797—17. IX. 1863)

Французький лірик і новеліст доби романтизму. Народився в дворянській сім'ї. У 1814—1827 роках був офіцером, потім жив у Парижі, де віддався художній творчості. З 1837 року відходить від кола друзів-романтиків, усамітнюється. Одним з перших відомих його творів був історичний роман «Сен-Мар» (1826), в якому він розповідав про боротьбу кардинала Ришельє проти бунтівного дворянства. Після революції 1830 року Вігні дедалі песимістичніше дивиться на буржуазне суспільство. У «Стелло» (1839) Вігні змальовує трагічну долю геніального поета, якого не розуміє і переслідує корисливе і пусте суспільство буржуа. Ця тема провідна в драмі письменника «Четтертон» (1835). Поезія Вігні вирізняється багатством почуттів, витонченістю форми, філософічністю.

АЛЬФРЕД ДЕ МЮССЕ
(11. XII. 1810—1. V. 1857)

Французський поет-романтик. Перша збірка його ліричних віршів та поем — «Іспанські та італійські оповідання» — сповнена молодості, життєрадісності. Ліпнева буржуазна революція 1830 року не виправдала сподівань поета. Вже перший вірш, написаний після неї, — «Безплідні обіднянки» позначений гірким розчаруванням. Пізніше Мюссе не раз повертався до теми цього твору: у світі буржуа-гендлярів, де нема місця почуттю і фантазії, справжній поет завжди самотній. Він песимістично оцінює поривання влюбленого героя до активної дії. Сповіддю зайвої людини, що не знайшла місця у суспільстві наживи, був роман Мюссе «Сповідь сина віку» (1836). У циклі віршів «Ночі» відбилася палке і трагічне кохання поета до письменниці Жорж Занд. І в наш час на сценах театрів з успіхом ідуть комедії Мюссе «Примхи жінки», «Світильник», «З коханням не жартують».

КАРЕЛ ГІНЕК МАХА
(16. XI. 1810—5. XI. 1836)

Видатний чеський романтичний поет. Закінчив Празький університет. Короткий час працював адвокатом у Літомежці. Ще студентом брав участь у чеському національному русі. Як більшість романтиків, присвятив багато ліричних віршів історії батьківщини, цікавився чеським фольклором. У своєму найбільшому творі — ліро-епічній поемі «Май» Маха виступив як справжній патріот, мислитель-матеріаліст, критик несправедливого соціального устрою. Поема Маха вважається високою художньою майстерністю, малювничими, сповненими почуття картинами природи, напруженим, драматичним сюжетом. Оригінальні образи, типово романтичні контрасти, мелодійний ямб поеми відкрили нову епоху в розвитку чеської поезії. Слава прийшла до поета вже після його ранньої смерті. Лише наступні покоління зуміли оцінити його великий талант і новаторство.

ЕСАЯС ТЕГНЕР
(13. XI. 1782—2. XI. 1846)

Великий шведський поет-романтик. Народився в сім'ї сільського священика, рано втратив батька і замолоду зазнав тяжких злигоднів, та все ж здобув блискучу класичну освіту, став професором грецької мови в університеті у Лунді. Останні шість років був тяжко хворий і відійшов від літературної діяльності. Розквіт творчості Е. Тегнера припав на часи, коли Швеція втратила свою політичну силу і переживала кризу. Поет будив розгублений, зневірений народ до дії, до праці, запаливав його героїчними образами минулого, надихав описом блискучого майбутнього. Головний його твір — велика поема «Сага про Фрітьофа» (1825), в якій були втілені демократичні думки Тегнера та його однодумців.

АВСТРІЯ

НИКОЛАУС ЛЕНАУ

НІКОЛАУС ЛЕНАУ

ПРОТЕСТ

*Хоч я тасмні змови зневажаю
І зроду вбивцям не подам руки,
Держави незначні рятівники
Також мене обурюють до краю.*

*Хоч владу я рівняю до святині,
Немов домівку чи судьбу людську,
Не надьтеся, не так вже й до смаку
Мені всі ті, хто владарює нині.*

*Не надьтеся, не загашу я гніву,
Якщо якийсь власть імущий князь
Народ мій затоптати схоче в грязь,—
Я перший негідь потопчу пихливу.*

*Не станеться ніколи кінь крилатий
Шкапиною. Хай бог мене поб'є,
Хай зникне хист, нехай рука згниє,
Якщо князів посмію розважати.*

ОЧЕРЕТЯНІ ПІСНІ

1

*Ген за обрії сонце плине.
День повільний занепає.
Похилилися вербини
У глибокий тихий став.*

*Я без тебе тут, єдина.
Риньте, сльози, ще гіркіш!
Пожурилися вербини,
Дрібно труситься комиш.*

*Сяй, далека, крізь глибини
Мого жалю! Сяй, зорій
Так, як сяє крізь вербини
Вид вечірньої зорі.*

2

*Стало темно. Сунуть хмари.
Доц витоптує траву.
Шаленіє вітер ярій,
Що нема зорі в ставу.*

*А вона промінчик кеолій
В моря просить хоч на мить!
А любов твоя ніколи
Серця більш не звеселить.*

3

*Вечір стежку помережив.
Скільки в заростях таїн!
На безлюднім узбережжі
Я залякну сам один.*

*Споночіє. Гай стьмяніє.
Нагада комиш про нас.
Він шепоче, шевеліє,
Що мені тужити час.*

*Я розчує тебе, кохана,
Серед хору голосів,
А в ставку навіки тане
Твій ласкавий любий спів.*

4

*Сонце — де воно?
Чорні хмари. Грім.
Роздаровано
Все вітрам сліпим.*

*В небі хто куди
Блискавки женуть.
В дзеркалі води
Їхня грає лють.*

*Мов гроза ясна,
Сліпши ти мене,
Ще й коса рясна —
Злото звихрене.*

5

*У хиткім ставу без цілі
Ходять відблиски планет,
Заплітають ружі білі
У зелений очерет.*

*Бродять олені горбами,
Вгору дивляться на Шлях¹.
Птиці скрикують без тям
В непроглядних комишах.*

*Погляд мій розпуки повен.
На душі моїй — плачі.
Боязкий про тебе спомин,
Як молитва уночі.*

¹ Мова йде про Чумацький Шлях —
видиму частину нашої Галактики.

АНГЛІЯ ТА ШОТЛАНДІЯ

ВІЛЬЯМ БЛЕЕК
РОБЕРТ БЕРНС
ДЖОРДЖ НОЕЛ
ГОРДОН БАЙРОН
ПЕРСІ ВІШІ ШЕЛЛІ
ДЖОН КІТС

ВІЛЬЯМ БЛЕЙК

ВЕСНА

*О ти, що у сіянні світлих кіс
Яснієш нам із вікон чистих ранків,
На західний наш острів оком скинь,
Де в хорі славимо тебе ми, Весно!*

*Відлуння гімнів лине з-поміж гір,
Долини чують їх і ждуть, і всі ми
Очима туги прагнемо тебе:
Ступи, о Весно, ти на землю нашу!*

*З-за гір на сході ти прийди! Вітри
Твої духмяні шати поцілюють,
А ми твій подих вловимо, коли
Розсиплеш перли ти в країні нашої.*

*Рукою ти до неї доторкнись,
Зігрій її своїм цілунком ніжним
І увінчай зажурене чоло
Короною з весняного проміння.*

ВЕЧІРНЯ ПІСНЯ

*Чути сміх у гаю — то в хатину мою
Лине гомін дитячих забав,
І мені не страшні думи журні, сумні,
І навкруг — тільки шерехи трав.*

*«Діти! Кличу я вас, бо додому вже час,
Тіні ночі знялись в небеса.
Вас домівонька жде, сонце спатоньки йде,
І спадає вечірня роса».*

*«О не клич нас, не клич, так далеко та ніч,
А про сон ще піде і не чуть:
В небесах залюбки ще літають пташки,
І овечки в кошару не йдуть».*

*«Добре, бавтесь, малі, доки є на землі
Хоч промінчик, що з неба упав».
Діти радо біжать і сміються й кричать
У гаю поміж квітів і трав.*

СОН

*Сон у тінь менехова.
Можє, я й недовго спав,
Та мурашка уві сні
Узвилася мені.*

*Бідний той мураш заліз
В бур'яни — у дикий ліс.
Ні дороги, ні пугі!
Плаче він у самоті:*

*«Діти! Хто ж вам їсти дасть?
О яка гірка напасть!
Не побачу більше вас!
О сумний, о чорний час!»*

*В мураша біда тяжка.
Раптом бачу світляка.
Він питає: «Хто гукає?
Хто доріженьку шукає?»*

*Я ліхтариком свічу,
Уперед я полечу,
А з тобою жук піде
І додому доведе!»*

ТИГР

*Тигре! Твій вогненний гнів
В чорній пущі забринів.
Хто із сонця і з ночей
Креше жах твоїх очей?*

*Із глибин чи з верховин
Той вогонь очей-жарин?
Хто й коли його приніс
У прадавній чорний ліс?*

*Хто у щасті чи в журбі
Серце вирізьбив тобі?
Серце грізно в груді б'є,
Людям жаху завдає.*

*Хто, яким вогнем навів
Хижий мозок твій розпик?
Де ковадло, що на нім
Скуто твій нещадний грім?*

*Впав на землю темний страх,
Небо скупане в сльозах.
Чи всміхнувся твій творець,
Що ягняткові кінець?*

*Тигре! Твій вогненний гнів
В чорній пущі забринів.
Хто із сонця і з ночей
Креше жах твоїх очей?*

РОБЕРТ БЕРНС

ДЖОН ЯЧМІНЬ

*Зійшлись колись три королі
Суміжних володінь
І поклялись, заприсяглись,
Що згине Джон Ячмінь.*

*Взяли, вергли його в рілля,
Втовкли аж у глибинь
І поклялись, заприсяглись,
Що там йому амініь.*

*Прийшла весна веселя
З теплом, з дощем рясним,
І Джон Ячмінь піднявся знов,
На диво їм усім.*

*Настало літечко жарке —
Стоїть Ячмінь, як гай,
Пустив уси, немов списи,—
Ніхто не зачіпай!*

*Настигла осінь клопітка —
Ячмінь мов зажурився
І головою сивою
Додолу похилився.*

*Змарнів, ізблід — звичайно, дід —
Немає вже снаги...
Отут на нього й завзялись
Злорадні вороги.*

*Ураз йому кривим ножем
Коліна підтяли,
На віз взяли, рублем стягли,
На кару повезли.*

Додолу скинули, та й ну
Ціпами обкладать,
На вітер винесли, та й ну
Угору підкидать.

Шпурнули в воду бідака,
У темну холодінь:
Роби що хочеш, Джон Ячмінь,—
Хоч потопає, хоч плинь!

Знов вийняли на білий світ,
Та мало ще паруг,
Знов шарпали, вгадавши в нім
Життя найменший рух.

Некли, сердегу, на вогні,
Аж мозок з кості сплив,
А там мірошник у млині
Ще й жорнами чавив.

А потім з серця кров взяли,
Кружляти почали...
Пили, пили — що більш пили,
То веселіш були.

Бо Джон Ячмінь — то ж богатир,
І добра в нього кров:
Ковтнеш її хоч крапельку,
То всіх би поборов!

Ковтнеш її — журба сплива,
А радість ожива,
Ковтне її сумна вдова,
І серце їй співа!

Чарками дзень, чарками дзінь —
Здоров був, Джон Ячмінь!
Хай родить рід твій задля всіх
Потомних поколінь.

МОЄ СЕРЦЕ В ВЕРХОВИНІ

Моє серце в верховині і душа моя,
Моя дума в верховині соколом буя,
Моя мрія в гори лине наздогін вітрам,
Моє серце в верховині, де б не був я сам.
Будь здорова, верховино, любий рідний край,
Честі й слави батьківщини, вольності розмай!
Хоч іду я на чужину, повернуся знов,
Моє серце в верховині і моя любов.
Прощавайте, сині гори, білії сніги,
Прощавайте, темні звори й світлії лузи!
Прощавайте, пуці дикі й тіняві гаї,
Прощавайте, буйні ріки й бистрі ручаї!
Моє серце в верховині і душа моя,
Моя дума в верховині соколом буя,
Моя мрія в гори лине наздогін вітрам,
Моє серце в верховині, де б не був я сам.

РВАЛА ДЖЕННІ ЗОЛОТУНЦІ

Рвала Дженні золотунці,
Квіти лугові,
Заросилась, замочилась
В росяній траві.
В тої Дженні спідничина —
Лиштовки нові,
Заросила, замочила
В росяній траві.
Коли хтось когось зустріне,
Де шумить верба,
Коли хтось когось обніме,—
Що вам за журба?
Коли хтось когось цілує,
Де дзюрчить вода,
Коли хтось когось милує,—
Що там за біда?
В тої Дженні спідничина —
Лиштовки нові,
Заросила, замочила
В росяній траві.

МОЯ ЛЮБОВ — РОЖЕВИЙ КВІТ

Моя любов — рожевий квіт
В весінньому саду,
Моя любов — веселий спів,
Що з ним я в світ іду.

О, як тебе кохаю я,
Єдина моя!
Тому коханню не зміліть,
Хоч висхнуть всі моря.

Нехай посхнуть усі моря,
Потануть брили скал,
А ти навек любов моя,—
Аж згасне сонця пал.

Прощай, прощай, мій рідний край,
Прощай, моя любов,
Та де б не був я, мила, знай —
Прийду до тебе знов.

ЧЕСНА БІДНІСТЬ

Хай бідні ми, хай злидні ми,
Не маємо нічого,
А будьмо чесними людьми
Й не біймося нікого.

Нічого, нічого,
Що ми звання простого!
Звання — лиш карб, людина — скарб,
Цінніший од усього.

Хоч ми їмо черстві шматки,
Вдягаємось убого,
А в багача булки й шовки —
Ми людяніш од нього.

Нічого, нічого,
Що ми живем убого,
А чесним бути в бідності —
Найвище од усього.

Бундючиться вельможний лорд,
Що сотні слуг у нього;
Дурний, як пень, лихий, як чорт,
А стрійть з себе бога.

Нічого, нічого,
Що стрічка й хрест у нього,
Бо хто розумний чоловік,—
Сміється з того всього.

Король зведе в дворянський стан
Лакейчука двірського,
Людини ж праведної сан
Не дасться ні від кого.

Що з того пустого
Дворянства гербового?
Шляхетний дух, шляхетний ум
Шляхетніш того всього.

Молись же всяк, щоб стало так —
А йдеться вже до того! —
Щоб ум і честь, де тільки єсть,
Пробили скрізь дорогу.

Нічого, нічого,
Діждем ладу нового,
Торжествуватиме весь світ
Братерства перемогу!

ДО МИШИ, ВИВЕРНУТОЇ ПЛУГОМ З НОРИ
В ЛИСТОПАДІ 1785 РОКУ

Звірятко, чом ти скачеш так?
Тебе обняв безумний лях!
Гей, стій же, не біжи в байрак
Мерцій ховатись!
Ти думаєш, оцей держак
Я взяв, щоб гнатись?

Як жаль, що людське панування
Розбило світове єднання!
І ти тікаєш без вагання,
Хоч і мене
Приречено на існування
Таке ж сумне.

Ти — злодій на лану моїм.
Що ж, якось треба жити всім!
Я зерна дам тобі, ходім!
Я знов посію,
А зараз колоском одним
Не забіднію.

Нещасна доля у звіряти!
Зосталося само, без хати!
Нової вже не збудувати!
Пропало все!
А грудиень тягне хмарні шати
І сніг несе.

Вже поле пустокою лягло;
Погожих днів як не було!
Ти загишок собі й тепло
Тут готувала,
Та ось набігло чересло —
Й бездомна стала.

На цю маленьку купку жита
Ти клопоталася півліта;
Тепер розорена, розрита
Твоя нора!
А дощик сіє, наче з сита,—
Сумна пора!

Та, мишко моя бідна, стій:
Так гірко не тобі одній!
І мишачих, і людських мрій
Немало гине,
А погім смутків темний рій
Услід їм лине.

Ти щасливіша за людину,
Бо знаєш тільки цю годину;
А я в минуле погляд кину —
І знов журюсь,
А про незнану будучійну
Й гадають боюсь!

ДЖОРДЖ НОЕЛ ГОРДОН БАЙРОН
ПРОЩАЛЬНА ПІСНЯ ЧАЙЛЬД-ГАРОЛЬДА

1

«Прощай! Прощай! Он берег мій
У морі синім зник.
Лютують хвилі, вітер злий,
Лунає чайки крик.
І сонце вже на дні морськїм —
Нам в далечинь пливати.
Прощаюсь я з тобою й ним,
О краю мій, прости!

2

Майнуть години, й світло дня
Нового зустрічай.
Побачу небо і моря,
Лише не рідний край.
Мій дім заснув самотнім сном,
Вогонь в каміні згас,
А двір укрится бур'яном,
Та скиглить несе весь час.

3

До мене, хлопче мій¹, сюди!
Чому смутний ти став?
Чи хвиль морських боїшся ти,
Чи вітер налякав?

¹ Паж (хлопець з дворянського роду на службі в армії) Чайльд-Гарольда. Роберт Руштон, хлопча, який мандрував з Байроном, засумував за рідною і був відісланий з Португалії назад в Англію.

Навіщо сльози на очах?
Пливемо з вітром враз.
І сокіл, швидкокрилий птах —
Не випередить нас.

4

— Нехай лютує вітер злий,
Ці хвили не страшні.
Ви ж не дивуйтесь, пане мій,
Що смутно так мені.
Залишив батька я на час,
І мати в самоті.
А з друзів маю тільки вас
Та бога в висоті.

5

Зі мною у німій журбі
Розстався батько сам,
І сумно, знаю по собі,
Матусі буде там.
— Доволі, хлопче, хлопче мій!
У тебе сум святий,
Щоб серцем був я молодий,
І я б ридав, як ти.

6

Ти, найвірніший з служників¹,
Чом посмутнів твій зір?
Злякавсь французів-ворогів
Або жадав вір?
— Ні, не боїться за життя,
Сер Чайльде, твій служник:
Лише згадав дружину я,—
І сліз тече потік.

¹ Вільям Флетчер, слуга і нерозлучний супутник
Байрона до кінця поетового життя.

7

Дружина і сини живуть
При озері твоїм.
І діти батька як позвуть,
Що скаже мати їм?
— Доволі, вірний друже мій,
Тебе корити гріх.
Та я на вдачу не такий,
І мій супутник — сміх.

8

Брежня — усіх жінок любов!
Новий приспів час,
Ті очі будуть світлі знов,
Що плакали по нас.
Я не боюсь в житті своїм,
Що прийдуть люті дні.
Та сумно, що нема за ким
Пролити сліз мені.

9

Самотньо доживу свій вік
Отут, де хвили б'ють.
Навіщо плакати? Повік
Мене не спом'януть.
Замовкне пса мого виття
За декілька годин.
І ледве повернуся я —
Мене укусить він.

10

Ти, човне мій, вперед лети —
На гребні бурунів,
Однаково куди пливати,
Лише не в край батьків.
Привіт вершинам гострих скель,
Ти — океан — прощай!
Привіт гротам, пітьмі пустель.
Добраніч, рідний край!»

* *
*
Мій дух як ніч. О грай скоріш!
Я ще вчуваю арфи глас,
Нехай воркує жалібниці
І тишить слух в останній час.

Як ще надія в серці спить,
Її розбудить віщий спів.
Як є сльоза, вона збіжить,
Поки мій мозок не згорів.

Але суворо й смутно грай,
Додай жалю в свій перший звук.
Молю тебе, заплакати дай,
Бо розпадеться серце з мук.

Воно в собі терпить давно,
Давно вже в ньому вщерть образ,
Як не pomoже спів, воно
Од мук тяжких порветься враз!

* *
*
Безсонних сонце, зірко жалібна!
Твій слізний промінь криє далина,
Безсилий пігьму він перемогти.
Як на минуле щастя схожа ти!

Отак нам світить відблиск інших днів,
Але не гріє, хоч би як виднів.
Так в ніч сумну минувшима зійшла:
Хоч видна — та здаля, ясна — та без тепла.

ВАЛТАСАРОВЕ¹ ВИДІННЯ

На троні цар сидить,
Сьогодні учта в нього.
Сагравів тлум шумить,
Горять вогні в чертогах.

¹ Валтасар (Белшарусур) — останній вавілонський цар, убитий 538 р. до н. е.

З Бгови чаш, давно
Священних в Іудеї,
Зухвало п'ють вино
Язичники Халдеї.

Аж раптом на стіні,
Страхом скувавши лиця,
Непаче вся в огні,
З'явилася Десниця.
Як на піску, вона
Перстом на стіни пиши
Виводить письмена,
Таємні та зловісні.
Цар скам'янів і зблід,
Поник, як в бурю колос,
Уста його, мов лід,
Тремтить цареві голос:
«Покликати волхвів!
Хай наймудріші маги
Тлумачать тайну слів,
Що нам втяли розваги».

Халдея із давен
Відома мудрецьями.
Але до тих письмен
І їм бракує тьми.
Ось вавілонський жрець
Явився між сагравів,
Та слів старий мудрець
Збагнути не потрапив.

Позвати цар звелів
Тут бранця-чужаницю,
Щоб розгадав тих слів
Зловісну таємницю.
У розпалі забав
Гримлять слова пророчи.
Що він вночі сказав,
Збулося все по ночі:
«Загине Вавілон,—
Над ним нависла кара.»

Могила, а не трон
Чекає Валтасара.
І мрець уже він сам,
У савані й короні...
Вже ворог біля брам,
І сяде Кір на троні!»

ПРОМЕТЕЙ

Титане! Ув очах твоїх
Відбилось горе і тривоги
Земних житців, що гнівні боги
Погордно зневажали їх.
А що за те дістав, Титане?
Лиш скелю, коршака й кайдани,
Німе страждання, вічний бран,
Нестерпний біль роздертих ран,
Що духа гордому уймає...
Ти стогін, роджений одчаєм,
Душив у грудях, щоб той звук
Не виказав таємних мук,
Знімівши на устах, аж доки
Наглядач неба відлетить,
Щоб мук агонії й на мить
Боги не вгледіли жорстокі.

Ти боротьбу образ, Титане,
В двобої волі і страждань,
Прийняв ти муки без вагань;
А небо мстиве, невблаганне,
І Доля зла — тиран глухий,—
І дух Ненависті, який
Істот собі на вігзу творить
І сам їх нищить, сам їх морить,
Дали тобі безсмертя в дар.
Та навіть ця, найважча з кар,
Твої волі не зламала.
Змогла добитись лиш проклять
Лють Громовладцева од тебе,
Та щоб йому готує небо,

Ти, віщий, не хотів сказати,
Хоч погляд твій сказав немало:
То вирок в нім звучав як грім
І каяттям палив гірким,
Гнівне страхом, аж у правиці
Тремтіли в гніві блискавиці.
У тому твій небесний гріх,
Що людям змінив ти страждання,
Що світлом розуму й пізнання
На боротьбу озброїв їх.
Хай доля зла тебе скувала,
Та виклик твій, борня зухвала,
Завзяття вогняне твоє,
Твій гордий дух і непокора,
Що їх і небо не поборе,
Для смертних прикладом стає.
Ти людству освітив дороги,
Ти — символ віри і тепла.
Як ти, сини людські — півбоги,
Струмок ясного джерела.
Хай і провидить люд достоту
Нужденний пай свій: і скорботу,
І горе, і борні тягар,
І долю невідкличних мар,—
Та дух бунтарства — не покути —
Найважчі розбиває пута,
І волі людської снага,
У муках зроцена, в одчаї,
Надії й віри не втрачає,
Тріумфом виклик зустрічає
І владно смерть перемага!

ПІСНЯ ДЛЯ ЛУДДИТІВ¹

Та й дешево ж хлопці за морем собі
Волю купили — за кров! От би чуда

¹ Луддити — учасники стихійних робітничих виступів в Англії у другій половині XVIII — на початку XIX сторіччя; вони руйнували машини, що збільшували кількість безробітних. Своїм проводарем вважали напівлегендарного ткача Лудда.

Такого мені й тобі!
Волю здобути б чи смерть в боротьбі,
І згиньте, всі королі, крім Лудда!

Ось витчем на саван до решти нитки,
Меча замість човника візьмемо в руки,
І ката скараємо залюбки,
І згуслі крові скрасять квітки
Те наше ткацтво, наші муки.

Хай чорна, мов серце те, кров цебенить,—
Роса то цілюща — не вража облуда:
Як нею полить
Волі дерево — вмиць
Забуяс це дерево Лудда!

ПЕРСІ БІШІ ШЕЛІЛІ

ОЗІМАНДІЯ

Я стрів мандрівника — й такі слова
Він мовив: «Статуя в пісках пустині
Стоїть розбита. Поряд — голова
Поцерблена, й в устах її донині
Не стерся посміх владної гордині.
Як видно, добре скульптору були
Ті риси знані, що пережили
І руку майстра, й серце, що до зброї
Та гвалту прагло. Нижче — кілька слів:
Я — Озімандія, я цар царів,
А це — діла мої. Тремтіть, герої!
Навколо — пустка, та руйни тинь,
Та сірі рештки статуї старої,
Та безконечна мертва далечинь».

МУЖАМ АНГЛІІ

Нащо, люди, лан орать
Для панів, що вас гнітять?
Нащо, люди, пишні шати
Для тиранів гордих ткацтва?

Нащо, люди, все життя
Даєте їду й пиття
Трутням, що наживи празнуть,
Що не піт, а кров з вас тягнуть?

Нащо, бджоли, куєте
Стільки зброї й пуг на те,
Щоб нікчемні паразити
Ваш нектар могли спожити?

Де вам голову схилить?
Чим вам серце звеселить?
Чи за муки й страх багата
Вам обіцяна заплата?

Посіви ваші інші жнуть,
Багатства інші дістають,
Не вам шовки, що ви наткали,
Не вам клинки, що ви скували.

Оріть, та інші хай не жнуть,
Робіть, та інші хай не ждуть!
Тчіть, але інших не вдягайте
І зброю при собі тримайте!

Ідіть в льохи, до нір і ям:
Палац, що ви звели, не вам!
Навіщо й торгати ці пуга:
Ця сталь у вашій кузні кута!

Оріть же глибше, орачі,
З нитками кваптеся, ткачі,
Щоб вийшло всім на покривала,
Щоб Англія вам гробом стала!

РЯДКИ

1

Як розіб'ється лампа,
Мертве світло падає в прах;
Як розійдеться хмара,
Гасне райдуга в небесах;
Як струна перерветься,
Уривається пісня жива;
Як розмова минеться,
Забуваються любі слова.

2

Як пустелею віє
Без музики й світла житло,
Так і серце німіє,
Коли з нього кохання пішло.
Тільки часом журбою
Забринить, як луна між руїн,
Як гомін прибою —
Загиблим траурний дзвін.

3

Два серця з'єднала
Собі для гніздов'я любов.
Чому ж занедбала
Ти спершу надійніший схов?
Це ж ти проклинаєш
Непевну мандрівку земну,—
Чому ж ти шукаєш
У непевнім коліску й трину?

4

Тебе ж там, любове,
І буря, й туман опов'є;
Мов сонце зимове,
Там розум тебе осміє.

Згниє — і додолу
Впаде твій палац, твій храм,
На глум тебе, голу,
Лишивши дощам і вітрам.

ХМАРА

Я свіжі краплини на гори й долини
Несу з морів, з океану;
В годину жарку я квітці й листку
Дарую тіль пожадану.
Росинка мала з-під мого крила
Розбуркує брость на вітті,
Що й неньці-землі не приспав'ї,
Танцюючи на орбіті.
Ударами граду долину й леваду
Вибілою — і потому
Знов силлю дощ на болото й трощ
І тишує гуркотом грому.
Я снігом сіюсь, я вибором віюсь
На горді бескиди й скелі
І сплю дорану в обіймах бурану
На білій пухкій постелі.

Моя провідниця — ясна блискавиця
На башті в мене чагує,
Тим часом як грім у трюмі моім,
Прикутий до дна, лементує.
Над морем, землею пливу я за нею,
Над сивий глибок океану,
Де духи стихій усміхаються їй
І кличуть до себе кохану.
Вона ж — мов не чує — і далі кочує
Над ріки, озера й гаї
В невтомнім шуканні, в незгаснім коханні
До того, з ким серце її,—
І бачи я, сонна, з небесного лона,
Як леє вона сльози свої.

Криваво зайнявшись, огненно розп'явшись,
Світанок мене кульбачить
І рясно іскриться, де рання зірниця,
Вже мертва, ледве маячить.

Так цар птахів на один із верхів
Вулканного високогір'я
Злітає на мить — і злотом горить
Його карбоване пір'я.
Там вечір настане — і в море багряне
Проляс спочинку олій,
І небо напне на обличчя земне
Малиновий присмерк свій,
І сплю я тоді, як голубка в гнізді,
В безмежності золотій.

Та діва білява, та лагідна пава,
Що смертний місяцем зве,
У ночі безмовні в легкій моїй вовні
Так легко й рівно пливе.
Коли ж під ходою, лиш духам чутною,
Намет розірветься мій,
Загляне в ту дірку, немов у квартиру,
Зірок зацікавлених рій.
І тишить мене їх мелькання дрібне
В замісячному прозорі —
І я не стуляюсь, і вниз видивляюсь,
Де плеса земні просторі,
Мов краплі блакиті, крізь мене проліті,
Одсвічують місяць і зорі.

Я сонцю даю оправу свою,
І місяць пишається нею.
Згасає вулкан, коли ураган
Розгорне мою кирею.
Я пнусь, як місток, над широм заток,
Де хвиль не стихає спір;
На горах-стовпах я висну, як дах,
Затъмаривши безліч зір.
У бурі й вогні пролягає мені
Вперед звитяжна дорога —
І стріне мій стяг, розвигий в боях,
Веселки арка розлога,
І барви небес грайливістю плес
Відіб'є земля волога.

Мій батьківський клан¹ — Земля й Океан,
Зву домом я синь небесну;
Я в ґрунті таюсь, я завжди мінюсь,
Але ніколи не щезну.
Бо навіть тоді, як минуться дощі,
І сонце з промінних рей
Для мене напне склепіння міцне —
Небесний мій мавзолей,
Я тільки всміхнусь, і знову зведусь,
З підземних вод'яних жил,
Як дух, як дитя зі свого сповиття, —
І знов підкорю небосхил.

СВІТОВІ МАНДРІВНИКИ

1

О зіронько, чий довгий слід
Осяяв на хвилинку світ,
Скажи мені, куди твій літ,
В яку нічну домівку?

2

О місяцю з лицем блідим,
Бездомний неба пілігрим²,
Скажи, за бескидом яким
Кінчаєш ти мандрівку?

3

О вітре, світ тобі — без меж,
Усім чужий, немилый, де ж
Ти крила стомлені складеш —
Чи в лузі, чи на морі?..

¹ Клан — рід у шотландців чи ірландців.

² Пілігрим — прочанин, мандрівник, подорожник.

*
*
*

*Прекрасної музики прагне душа,
Без неї лілесю спраглою в'яне;
Пролийсь, як вино з чарівного ковша,
Як зливи стозвучної срібло жадане,
Що раптом на зсохлу долину линіє
І збудить від спраги і млості мене.*

*О ні, не спляйся, хай швидше моя
Минається млюсть, бо терпіти несила;
Нехай одпускає проклята змія,
Що в серце турбота щоденна вселила;
Ця злива рясна, як всевладна весна,
І серце, і мозок проймає до дна.*

*Як подих фіалки, що в'яне в траві
Де-небудь край озера срібного в пуці,
Де полудень палить пелюстки живі,
Куди не заходять тумани живущі,—
І гине фіалка, віддавши свій пах
Віграм, що гуляють, легенькі, в лугах,—*

*Як той, хто з чудесного келиха п'є,
Шумний, булькотливий, розіскрений трунок,
Кому Чарівниця могутня дає,
Як заклик до втіх, дорогий поцілунок...*

ДЖОН КІТС

ПРО КОНИКА ТА ЦВІРКУНА

Сонет

*Поезія землі не вмере ніколи.
Опівдні, як мовчать серед гілок
Птахи в гаю, невтомний голосок
Обнизує покоси й частоколи.*

*Це коник, він поймає гори й доли,
На стернях довгий ведучи танок,
А стомиється — стихає на часок
У затінку стебла або стодоли.*

*Поезія землі не оніміє:
Коли зима в мовчання крижане
Усе заковує, цвіркун у хаті
Заводить пісню, що в теплі міцніє,
Нагадуючи всім, хто задріме,
Спіє коника в траві на сіножаті.*

ДО КОСТЮШКА¹

*Врожай високих дум, як повних грон,
В твоїм, Костюшку, криється іменні.
Воно ввіходить в наші справи денні,
Звучить могутньо всім громам у тон
І каже нам, що зрушать хмар кордон
І музикою в далі нескінченні
Плистимуть вічно імена священні,
В облогу взявши кожний срібний трон.
Воно віщує той щасливий день,
Як добрий дух на нашу землю ступить
І разом із твоїм багато ймень
Героїв давніх об'єднає-скупить
В один громохий гімн, що попливе
В найвищі сфери, де творець живе.*

СОНЕТ ПРО МИР

*Ти знов на острові нещасливий цей
Вернешь, о миру? Знов крило надійне
Розп'яв, засяв тисячам очей
І королівство звеселив потрійне?*

¹ Костюшко (Косцюшко) Тадеуш (1746—1816) — видатний діяч польського визвольного руху. Учасник війни за незалежність північно-американських колоній (1775—1783). Очолював польське визвольне повстання 1794 року.

Вітаю з радістю тебе — і всіх
Супутників великого походу!
Вволи ж найперше із бажань моїх
І зглянься на дівчини гірської вроду:
Із щастям Англії Європі подаруй свободу!

А ти, Європо, у свою господу
Тиранів не впускай — і пильно стеж
За ворогом розкутого народу!
Всеволодників законами обмеж —
І після чорних літ у щасті заживеш!

СОНЕТ ПРО МОРЕ

Незгавно шепче в голому камінні
І дметься, топить тисячі печер,
Аж поки їм володарка химер
Лишить Геката¹ древні шуми-тіні.
А це в такому ніжиться лелінні,
Мов цілий світ у злагоді завмер,—
І черепашиці висохлій тепер
Уже й не сняться хвилі білопінні.

О ви, з очима змученими! Слід
У морі вам жити їх! Ви, мляві
Від гуркоту чи від солодких нот,
Сидіть і мрійте біля входу в грот,
Аж поки здригнете, почувши в яві
Повноголосий хор океанід².

СОНЕТ ПРО СЛАВУ

Так не буває, щоб і кози ситі, і сіно ціле

О, як себе виснажує й тривожить
Незадоволений земним буттям,
Що жмакає життя своє, як зошит,
Шинкуючи незайманим ім'ям!

¹ Геката — грецька триголова богиня Місяця й моря.

² Океаніди — морські німфи в грецькій міфології.

Де слива, синяві своїй не рада?
Де лілія, що в'яне самохіть?
Болотним смородом яка наяди¹
Свій тихий грот захоче отруїть?

Пахтять квітки у лузі і в гаю,
Що так бджола їх працююча любить;
Не тратить слива синяву свою,
І в чистім озері не видно твані:
Чому ж людина в м'ярному змаганні
Терзас світ увесь і душу губить?

ОСІНЬ

Пора достатку, зрілості й дощів!
Ти радиш із осіннім сонцем раду,
Як гронами обтяжити кущі
Повитого по стінах винограду,
Як соком сповнити плоди ясні
На яблуні, що гметься біля стріхи,
Налить гарбуз. В гаю на косогорі
Шорстких ліщин округлити горіхи,
Для бджіл ростити квіти запашні,—
Хай думають, що завше теплі дні
Нестимуть мед у щільники прозорі.

Ти скрізь серед принесених дарів —
Або сидиш в стодолі між снопами,
І косу вітерець тобі розплів,
Із поля віючи в відкриті брами,
Чи, маком одурманена міцним,
Спиш на стерні, і серп лежить твій долі,
І ждуть його жита. Чи, на плече
Снопа важкого взявши, легко з ним
Ідеш хисткою кладкою поволі,
Чи біля пресу дивишся в стодолі,
Як сік терпкий у довбанку тече.

¹ Наяди — в грецькій міфології богині текучих вод, водяні німфи, уособлення вологи.

*Де співи весняні? Де співи ті?
Забудь про них. В твоїх ніжніші чари,
Коли на лан півтони золоті
Впадуть від рожевіючої хмари.
Рій комарів тоді дзвенить вгорі,—
То вниз злетить, то догори й застигне
У затінку, де мирно спить ставок.
Чуть голоси ягнят на пустирі,
Спів цвіркуна і в гущину малини —
Вільшанки спів, а в синім небі лине
Прощальне цебетання ластівок.*

ГРЕЦІЯ

ДІОНІСІЙ СОЛОМОС

ДІОНІСІЙ СОЛОМОС

КСАНТУЛА

Коли земля пірнула
У темряву нічну,
Полинула Ксантула
Човном на чужину.
Замаяли вітрила,
Їх вітер розвівав,
Неначе голуб крила
У леті розкривав.
А друзів огортала
І радість і журба.
Востаннє їх вітала
Хустинка голуба.
Між ними й я спинився
І чув її «прощай».
Та довго ще дивився
На хвиль морських розмай.
Пливли удалеч хвилі,
Я вже й не знав за мить:
Чи то вітрила білі,
Чи піна ген шумить.
Все зникло. Хвилі б'ються,
І темрява буя.
У друзів сльози ллються,
І з ними плачу я.
Не за човном я плачу,
Не жаль вітрил мені:
Ксантули більш не бачу,
Вона на чужині.
Вітрило не біліє,
І човен зник. Дарма!
Чому ж так серце мліє?
Білявих¹ кіс нема.

¹ Ім'я Ксантула в перекладі з грецької означає «білява».

ГІМН ВОЛІ

Пізнаю твій меч іскристий,
Що в борні нас окрилює.
Пізнаю твій зір вогнистий,
Що всю землю спопелив.

З грецьких ти кісток постала,
Невпокорена, свята.
Знов, як перше, мужня стала.
Слався, Воле золота!

Гнана й ганьблена, журливо
Ти чекала в темну ніч
Свого сина, щоб сміливо
Знов до тебе кинув ключ.

Та барилась світла днина,
Ти була в самотині.
І мовчала вся країна
У неволі без борні.

Між німих убогих селищ,
Нерозважна, сумно йшла
І, згадавши давню велич,
Гірко сльози ти лила.

Прислухалась до розпуки,—
Може, заклик десь луна,
І собі ламала руки —
Німувала тьма нічна.

— О неевже, неевже, — питала, —
Всі раби на цій землі? —
А у відповідь дістала
Тільки скарги та жалі.

Сльози очі заливали,
Безпорадні та гіркі,
І з убрань твоїх спливали
Крові грецької струмки.

ДАНІЯ

*Закривавлені ті шати
Вдявши, в пору йшла нічну
Допомоги десь шукати
У далеку чужину.*

*Поверталася з дороги
Без нічого в рідний дім...
Коли стукають убогі,—
Хто відчинить двері їм?!*

*Той з тобою заридас,
Той ні пари з уст, мовчить,
Той на вірність присягас,
Чорну зраду сам таїть!*

*Леле! Ще могли й радіти!
Зловтішалися: «Шукай!
Є ж у тебе вірні діти,
Хай рятують рідний край!»*

*І назад ступали ноги,
Бігли вдаль шляхи сумні...
Пам'ятали ті дороги
Про твоє слави дні.*

*Ти, зневажена, вертала,
Похилилась голова.
Мов жебрачка, що прохала,
Від зневіри ледь жива...*

*Та тепер ми всі з тобою,
Чаша гніву повна вицвєртъ.
Твої діти йдуть до бою —
Перемога або смерть!*

*З грецьких ти кісток постали
Невпокорена, свята.
Знов, як перше, мужня стала,
Слався, Воле золота!*

АДАМ ГОТЛОБ ЕЛЕНШЛЕГЕР

АДАМ ГОТЛОБ ЕЛЕНШЛЕГЕР

* * *

О гаю мій, навчи мене
Вмирать, як листячко ясне,
І тій весні радіти,
Що знов дерева розів'є,
Іх червінь-злото переллє
У безконечне літо!

Навчи, пташинонько, жаги —
Чужі шукати береги
Без сліз за рідним краєм!
Коли зима прийде, тоді
Той певний прихисток в біді
Для мене стане раєм.

Легкий метелику, навчи
Мене, що одіж кленуци,
Немов тісні кайдани,
По цій землі повзу, як вуж,—
Щоб у блакить зместись чимдуж,
Де крила взять багряні?

Ти, що всміхавися з-за хмар,
Мій вчитель, рятівник, владар —
Навчи, як сум долати!
Надії прапор дай мені!
І я згасав би в темнині,
Щоб вранці воскресати!

МЕЛАНХОЛІЯ

Вже одгуркотіло.
Прозира несміло
Місяць із-за хмар.
Луки мла вкриває.
Знову ясно сяє
Срібляний ліхтар.
Не впаде
Скала ніде.
Сон вколисує дорогу.
Трави п'ють вологу.

Співи солов'їні
Линуть в безгомінні
З квітів на луці,
З шпарок в кожній кручі,
Де знайшли від тучі
Прихисток співці.
В ніч, углиб,
Пташиний схлип —
То творця благають діти:
— Поможи злетіти!

Розтяла широка
Щілина глибока
Килим квітковий.
Запашну фіалку
Пестить на прискалку
Місяць молодий.
Ось загра,
(Прийде пора) —
Через тишу перекине
Міст пастух з долини!

Там струмок прозорий
Звеселяє гори
Танцем віковим.
З круч троянди звисли,
І зірки заблиснули
Полиском новим.

*Ночі квіт
Скращає світ,
Та опівночі найкраці —
М'яті вихром хаці!*

*Хай приходять бурі!
Сили хай похмури
Нищать власний твір;
Хай шаліє море,
Топить твань простори
До високих гір —
Ноче, ти
Одна цвіти!
Як ясні у всіх нас очі —
Славтись, темні ночі!*

ІСПАНІЯ

ХОСЕ ДЕ ЕСПРОНСЕДА-І-
ДЕЛЬГАДО

ХОСЕ ДЕ ЕСПРОНСЕДА-І-ДЕЛЬГАДО

ПІСНЯ КОРСАРА

Гармати по обох бортах,
Супутний вітер рве вітрила;
Летить той бриг, як птиця біла,
Весь — втілення снаги.

Корсара за відвагу й лють
Страх і тн им прованого, знає
І море буряне безкрає,
І берег навкруги.

Над морем місяць мерехтить,
Невпинно в мовчазнім привіллі
Ідуть блакитні й срібні хвили,
І чути в вангах вітру гул.

Співає весело корсар,
З корми морські він бачить трони —
Ген Азія, ген край Європи.
А просто перед ним Стамбул.

«О бригу мій, на птаха схожий,
Лети вперед!
Тебе ні корабель ворожий,
Ні штиль не може збити з дороги,
І шторм спинить не має змоги
Твої зваги лет!

Я британську
Бригантину
Не єдину
Подолав.

Сотні різних
Націй стяги
В мить відваги
З рей зірвав.

Мій скарб єдиний — бригантина,
Закон мій — сила й ураган.
Один у мене бог — свобода,
Моя вітчизна — Океан!

Хай збуджує жорстокі війни
Осліплий трон,
Щоб п'ядь землі здобуть подвійну;
Я володіння неозорі
В оцім бурхливім маю морі,
Там, де безсилий ваш закон!

Мій скарб єдиний — бригантина...

«Корсар пливе!» — і вже од мене,
Як вздрівши смерть,
Тікають кораблі шалено,
Бо я король морських просторів
І мій до перемоги порив
Жагою повний вщертъ.

Все, що в битвах
Здобуваю,—
Не ховаю,
Мають всі.
Правда яра —
Для корсара
Найдорожчий
Скарб в красі.

Мій скарб єдиний — бригантина...

На смерть засуджений, на волі.
Сміюсь здаля,
Бо підсмикну я, з ласки долі,
Того, хто смерті жде мові,—
Хай жде! — на щонайвищій реї
Його хисткого корабля.

Коли ж загину,—
Що варт життя?

Без каяття
Його віддам,
Бо я вже приклад
Троцяти граги,
Ярмо збивати
Подав рабам.

Мій скарб єдиний — бригантина...

Моя улюблена музика —
Як без завад
Реве на морі буря дика,
Як чути щогл важке тремтіння,
І моря грізного кипіння,
І лютий грім моїх гармат.

Під гук гармат
І вігру співи,
Під гуркіт зливи
Й грози удар,
Під ураганом
Неподоланим,
Мов у колісці,
Спить корсар.

Мій скарб єдиний — бригантина...
Закон мій — сила й ураган,
Один у мене бог — свобода,
Моя вітчизна — Океан!»

ІТАЛІЯ

ДЖАКОМО ЛЕОПАРДІ

ДЖАКОМО ЛЕОПАРДІ

БЕЗМЕЖНІСТЬ

Любив я завше цей самотній пагорб
І живопліт цей, що, аж ген простягшись,
Найдальший обрій заступив від ока.
Сиджу, дивлюсь — і весь безкрай простір,
Надлюдську тишу, незглибимий спокій
Свідомістю охоплюю, і серце
Поймає майже лях; коли ж довкола
В кущах почую шарудіння вітру,
То шелест цей і цю безмежну тишу
Зрівняю — і постане в мислях вічність.
Майнуть часи минулі, вже померлі,
І гомін нинішнього, ще живого.
І думка, наче корабель розбитий,
У безмірі тонути починає.
Та солодко мені в цім морі зникнуть.

ДО МІСЯЦЯ

О місяцю жаданий, пам'ятаю —
На пагорок сюди й торік ходив я,
Засмучений, дивитися на тебе:
Тоді ти висів над тим самим лісом,
Ляючи на нього сяйво, як і нині,
Але твоє обличчя видавалось
Мені туманним і хистким крізь сльози,
Які на очі набігали рясно,
Бо страдницьким було моє життя,
Мій любий місяцю, та й не змінилось.
Та все ж відрадно згадувати й роки
Скорбот своїх лічити. В дні юнацькі,
Коли ще довгий шлях надія мав,
А пам'ять — лиш короткий, скільки втіхи
У тому, щоб колишне спогадати,
Хоч і смутне, хоч смуток і триває!

ВЕЧІР СВЯТОЧНОГО ДНЯ

Ясна й погожа ніч, вітрець не віє,
А місяць над покрівлями й садами
Зійшов нечутно й променем окреслив
Далекі гори. Дівчино моя,
Усі стежки принишкли, й тільки зрідка
Десь на балконі скупо блімне світло;
Ти спиш у затишній своїй кімнаті,
В відрадний сон поринувши, й найменших
Турбот не знаєш, і тобі й не в думці,
Якої рани завдала мені ти.
Ти спиш, я ж, вихилившись у вікно,
Вітаю небеса, що видаються
Зчливими такими, й споконвічну
Природу-владарку, що прирекла
Мені страждання. «Я тебе позбавлю
Й надій, — сказала, — якщо в тебе очі
Блищатимуть, то тільки від плачу».
Минуло свято. Сниш ти, по розвагах,
Про тих, можливо, хто тебе вповодив,
Про тих, кого вповодила сама.
Ні, не про мене, хоч на це я зовсім
І не надіюсь. І себе питаю,
Чи жити ще мені лишилось довго,
Й на землю падаю з тремтінням, з криком.
Ця літня зелень! Ці жажливі дні!
Ось поблизу самотню пісню чути, —
В житло своє убоге після свята
То ремісник вертається вночі,
І серце раптом стиснулось на думку,
Що все на світі промине без сліду.
Пролинув день святочний, а по ньому
Буденний прийде, — все погмине час, —
Пригоди й дії людські. Де той голос
Народів старожитних? Де та слава
Звитяжних предків наших, де могутня
Держава Римська, де той брязкіт зброї.
Що потрясав і землю, й океан?
Безмовно скрізь, по всьому світі спокій, —
Про все те й згадки аніде нема.

*Вичікував я замолоду свята
Так жадібно, й коли воно минало,
Я сумував, простертий на постелі,
Коли ж лунала пісня де на стежці
І мовкла, віддаляючись поволі,—
Стискалось серце в мене вже й тоді.*

КУБА

ХОСЕ МАРІА БРЕДІА-І-ЕРЕДІА

ХОСЕ МАРІА ЕРЕДІА-І-ЕРЕДІА

ДО МОГО КОНЯ

*Товаришу годин моїх печальних,
Прийди, мій сум розвій, прийди.
Степами
Шалено понеси мене. Я хочу,
До гриви припадаючи, забути
Своє нещастя невблаганне й люте.*

*Мою любов покинули назавжди
Ілюзії, про мир і благо мрії;
За ними й сподівання відступили...
Буаль упала, і брехня зухвала
Кінець мого безумства показала.*

*Як стомлює і мучить спогадання
Минулих радощів! Яка жазлива
Душі осиротілої пустеля!
Ні квітів, ні надій, ні прохолоди,
Нудьга і смуток — ось її клейноди!*

*Сей вітер півдня... Він мене зжирає...
Якби я міг забутися... заснути...
На мить втонути в промінущій смерті,
Моя душа, зазнавши супокою,
Знов задзвонила б силою дзвінкою.*

*Мій коню, друже! Я тебе благаю,
Летімо, незважаючи на втому
Мого слабого тіла; сон, можливо,
Господарю твоєму, як дитині,
Сухе чоло крильми накрий нині.*

*Яке ти дав полегшення солодке!
Та знову я соромитися мусив
Жорстокості своєї й божевілья,
Коли побачив, ставши на розпутьті,
Твої боки, острогами проткнуті!*

*Пробач мені шаленство! Вже ридання
Збираються на віях... Побратиме,
Коли почувеш ти, як застогну я,
Не жди, не жди жорстокої остроги,
Вперед лети, не дивлячись під ноги.*

БЕЗСМЕРТЯ

*Коли тремкі та блискотливі зорі
Заятряться в блакитній вишині,
Ясна печаль дзвенить в душі мені,
Малює страх видовища сучорі.*

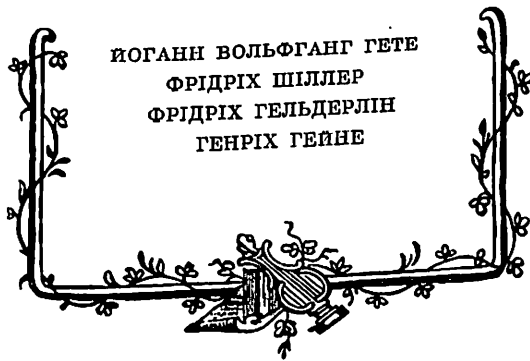
*О! Будуть сяяти вони в просторі,
А я незрушно спатиму в труні...
Страждаючи, сную думки сумні
У тузі й безпорадній непорі.*

*Та що се говорю я? Смерті гніт
Непереборний — зір високі храми
Розвалляться й погаснуть з бігом літ.*

*Але над смертю і всіма часами
Моя душа — вона побачить світ,
Зруйнований під вічності вітрами.*

НІМЕЧЧИНА

ИОГАНН ВОЛЬФГАНГ ГЕТЕ
ФРІДРІХ ШІЛЛЕР
ФРІДРІХ ГЕЛЬДЕРЛІН
ГЕНРІХ ГЕЙНЕ

❧

ЙОГАНН ВОЛЬФГАНГ ГЕТЕ

ТРАВНЕВА ПІСНЯ

*О як радіє
Весь світ навкіл!
Як сяє сонце!
Як грає діл!*

*Кущі, дерева —
Усе в квітках,
На кожній гілці
Співає птах,*

*І раювання
В серцях бринить.
О земле рання!
О вітри мить!*

*Любов, любове!
Ти осяйна
Злогова хмарка,
Що ген злина.*

*Вщедряєш обшир
Лугів, ланів,
Твій свіжий подих
Життя сп'яниє.*

*Дівча, кохання
Моє земне!
Тебе люблю я,
А ти мене!*

*Так любить жайвір
Небес красу,
Так любить квітка
Співать росу,*

*Як я кохаю
Тебе одну,
Мені даєш-бо
Снагу й весну,*

*І в мене пісня
Росте, буя.
Благословенна
Любов твоя!*

ПЕРЕД ДВЕРИМА РАЮ

Діва раю

*Я вартую двері раю,
Горні далі осяїні,
І чому, сама не знаю,
Підозрілий ти мені.*

*Як це родичем зробиєся
Мусульманкам нашим ти?
У яких ти битвах бився,
Щоб до раю смів пройти?*

*Ти герой? Це не омана?
Маєш подвигів сліди?
Покажи криваві рани —
Я впущу тебе сюди.*

Поет

*Так питати просто дивно...
Пропусти мене в Едем!¹
Я ж — людина, й безсумнівно
Мусив бути я борцем.*

*Діво раю! Хто не гляне
В серце стомлене моє —*

¹ Едем — земний рай.

*Вгледить: від лукавства рани
Й рай кохання в ньому є.*

*Я ж співав про неймовірне
Безоглядно скільки літ,—
Що мені кохана вірна,
Що живе в любові світ.*

*І, творивши світ прекрасний,
Між найкращих був і я,—
І любов — огонь негасний —
Береже й моє ім'я.*

*Чом дрібноті рай відкрито?
Руку дай мені, щоб міг
Безліч вічностей лічити
Я на пальчиках твоїх!*

РИБАЛКА

*Вода шумить, вода бурлить;
Рибалка, повен дум,
Закинув вудку і сидить,
Вдивившись сумно в шум.
Сидів, дивився довгий час...
Враз розійшлась вода,
І з хвилі вирнула нараз
Русалка молода.*

*І сумно мовила вона:
«Чом вабиш ти мій рід
Людською хитрістю зо дна
В жаркий пекельний світ?
Якби ти знав, як рибиці тій
Приємно у воді,
Ти й сам туди б зійшов як стій,—
Одужав би тоді.*

*Чи ж сонце й місяць з вишини
Не люблять моря, хвиль?*

*Чи не вертаються ж вони
Ще кращими звідціль?
Тебе ж не вабить ця блакить,
Ця любя голубиць,
Ні власні очі — йти спочить
У росяну глибинь?»*

*Вода шумить, вода бурлить,
Так пеститься до ніг,—
А серце тугою в'ялить,
Він чує любки сміх...
Вона співала і тягла...
Не знав він — як, чого —
Схилився в воду... З того дня
Не бачили його.*

ВІЛЬШАНИЙ КОРОЛЬ

*Хто пізно так мчить у час нічний?
То їде батько, з ним син малий.
Чогось боїться і мерзне син —
Малого тулить і гріє він.*

*— Чому тремтиш ти, мій сину, щомить?
— Король вільшаний он там стоїть!
Він у короні, хвостатий пан!
— То, сину, вранішній туман!*

*«Любе дитя, до мене мерциї!
Будемо гратись в оселі моїй,
Квіти прекрасні знайду тобі я,
У злото магуся одягне моя».*

*— Мій тату, мій тату, яке страшно!
Як надить вільшаний король мене!
— Годі, маля, заспокойся, маля!
То вітер колише в гаю гілля!*

*«Хлопчику любий, іди ж до нас!
Дочки мої у танку в цей час,
Дочки мої тебе вийдуть стрічатъ,
Вігати, співати, тебе колихатъ!»*

— Мій тату, мій тату, туди подивись!
Он королівни вільшани зійшлись!
— Не бійся, мій синку! Повір мені:
То верби сивіють у далині!

«Мені, хлопче, люба краса твоя!
З неволі чи з волі візьму тебе я!»
— Мій тату, мій тату, він нас догнав!
Ой, як болюче мене він обняв!

Батькові страшно, батько спішить,
В руках його хлопчик бідний кричить;
Насилу додому доїхав він,
В руках уже мертвий лежав його син.

ШУКАЧ СКАРБУ

Серцем хворий та убогий,
Серед злиднів жив я тихо.
Завше мучить бідних лихо,
Добре лиш багатіям.
І не маючи підмоги,
Я подався скарб шукати.
«Можеш, чорте, душу взяти!
Я розписку кров'ю дам».

Креслив я в надії кола,
Та у вогнище імлаве
Кидав кості я і трави,
Заклинання проказав.
Глуна ніч зійшла спроквола
В бурі, гуркогі та свисті.
Скарб лежить у цьому місці —
В руки заступа я взяв.

Раптом я побачив світло
О дванадцятій годині:
Наче зірка з далечіні
Залила промінням ліс.
Глуна ніч відразу зблідла
Від сіяння чаші тої,

Полум'яно-золотої,
Що прекрасний хлопчик ніс.

З-під вінка — які ж то квіти! —
Очі сяяли у нього.
Враз до кола чарівного
Увійшов він без вагань.
Наказав із чаші пити.
Думав я: «Не може бути,
Щоб приніс цей хлопчик трути,
Бісеня послала хлань».

«Пий життя прозорий трунок!
З нього мужність ти здобудеш
І шукати більш не будеш
Тих скарбів під тінню віт.
Лиш в одному твоїм рятунок:
Вдень — робота у напрузі,
Прийде вечір — сміх і друзі.
Пам'ятай цей заповіт!»

СПІВЕЦЬ

«Це хто співає на містку,
Хто грає коло брами?
Хай пісню він свою дзвінку
Повторить перед нами!»
Король сказав — і паж майнув;
Юнак прибіг — король гукнув:
«Введіть у зал старого!»

«Уклін мій вам, пани ясні,
Уклін, вродливі пані!..
Ви — в небесах зірки рясні,
Що ймення їх — незнані!..
При сяйві розкоші й окрас
Зажмуртесь, очі, бо не час
Дивами чудуватись».

Склепились очі у співця,
Бреніли звуки струни —

Мужніли рицарі з лиця,
Замріялись красуні.
Король вподобав гру та спів
І золотий ланцюг звелів
Співцю подарувати.

«Ланцюг дай рицарям — мені
Потреби в нім немає:
Їх мужність на тріски дрібні
Чужі списи ламає.
Чи канцлеру вручи свій дар,
Щоб мав ще й золотий тягар
До всіх, які він носить».

А я співаю, наче птах
Між віття на свободі,
І дяки більшої в світах
Мені шукати годі...
Але просив би я одне:
Вином вгостити зволь мене
Із чари золотої».

Він чару брав, він пив напій:
«О живодайний трунок!
Я зичу благ оселі цій
За любий подарунок!..
В добрі мене лиш пом'яніть
І дяку богові складіть,
Як я вам за напій ваш».

ДО МІСЯЦЯ

Летється млистий племінь твій
На луги й ліси;
Може, ти душі моєї
Забуття даси.

Світиш лагідно навкруг,
Осяваєш лан,
Як скрашав би вірний друг
Вбогий мій талан.

Про веселе й про сумне
У моім житті
Опановує мене
Спомин в самоті.

Плиньте, хвилі голосні!
Щастя все пройшло:
Втіхи, вірність — мов у сні,
Наче й не було.

Був і в мене скарб один
Над усі скарби, —
Що ж лишив по собі він,
Крім жалю й журби?!

Без упишу, річку, плинь
Між полів, кущів,
Додавай своїх квилінь
В мій самотній спів,

Коли рвучко восени
Мчиш вали прудкі,
Коли поїш із весни
Молоді бруньки.

Щасний той, хто в плині літ,
Без чуттів лихих,
З другом, занедбавши світ,
Дізнає угіх,

Що, зневажені в людей
Чи незнані їм,
Повнять лабіринт грудей
В мороці нічнім.

НІЧНА ПІСНЯ ПОДОРОЖНЬОГО

Ти, що бачиш горе все
З високості неземної, —
Хто вдвійні тягар несе,
Тим даєш ти й пільги вдвоє!

Поки ж ці блукання, поки?
Нащо все це -- віха й біль?
Де він, спокій?
Чи дждусь його відкіль?!

ВІВЧАРЕВА СКАРГА

На гору на ту високу
Не раз, не двічі зійду
Та все дивлюся в долину
Та й ока не відведу.

Пасеться моя отара,
Мій пес догляда її там.
І знов униз я спущуся,
А як — не зчуюся й сам.

Скрізь рясно квітів по луках,
Та ще й прегарних яких.
Я реу ті квіти й не знаю,
Кому дарувати їх.

У дощ, у грозу й негоду
Стаю під віття густе:
Ті двері замкнені завше;
Маною було все те.

Веселка звисла над домом —
Як мінить барви свої!..
Немає, а де — невідомо,
Від'їхала в дальні краї,

У дальні якісь, у найдальші,
За море, а може й ні.
Рушайте, візці, рушайте!
Ох, як же смутно мені!

ФРІДРІХ ШІЛЛЕР

РИЦАР ТОГЕНБУРГ

«Вас я, рицарю, вважайте,
Як сестра, люблю,
За кохання ж не благайте,
Не робіть жалю.
Ми із вами щирі друзі,
Добре мені так...
Чом же серце ваше в тузі,
Не збагну ніяк».

Серце з болю заніміло,
Він себе впиня...
Пригорнув востаннє милу,
Скочив на коня.
Бойову зібрав дружину
І подавсь на схід,
У далеку Палестину,
В хрестовий похід.

У бою на військо враже
Йшов він напролом,
Маяв спереду плюмажем
Сріберний шолом.
Вже ім'я його грозотою
Стало для поган,
Та нема ніде загою
Для сердечних ран.

Рік тернів, а більш несила...
Військо, прощавай!
Ви несіть мене, вітрила,
Знову в рідний край,
Де моя витає мрія,
Де цвіте мій цвіт,
Де зоря моя зоріє,
Де світа мій світ!..

От у браму, як бувало,
Стука палігрим,
Та на відповідь упало
Слово, ніби грім:
«Вже Христові заручилась
Та, що тут жила,
Від учора посвятилась,
Постриг прийняла».

Кинув він свій замок рідний —
Предків надбання,
Зацурав свій меч побідний
І свого коня...
Мов чужая чужаниця,
З Тогенбурга йде,
Покрива волосяниця
Тіло молоде.

У долину він спустився,
Зладив собі скит
Там, де монастир світився
З-поза темних віт,
І від рання до смеркання
Сам один сидів,
В серці тихе сподівання
Безнастанно грів.

Все глядів самозабутньо
І чекав водно,
Поки брязне ледве чутно
Милої вікно,
Поки личко янголине
З'явиться у нім,
Поки гляне у долину
Поглядом ясним.

А тоді, бувало, ляже,
Втішений, засне,
Адже завтра, в думці скаже,
Знову світ свіне...

Так сидів він довгі роки
І чекав водно,
Поки час настане, поки
Брязне те вікно,

Поки личко янголине
З'явиться у нім,
Поки гляне у долину
Поглядом ясним...
Раз уранці, до схід сонця,
Він сидів — мерцем,
Повернувшись до віконця
Благісним лицем.

ПОДІЛ ЗЕМЛІ

«Беріть цей світ собі в обладу, люди! —
Зевес гукнує з своєї висоти. —
Нехай він вам довічним спадком буде,
Лиш поділіться як брати».

Заворушивсь одразу рід рукастий,
Старе й мале біжить — бери, хапай!
Зайняв у полі займаницину ратай,
Метнувся пан на лови в гай.

Купець наповнив крамом магазину,
Чернець старим вином набив льохи,
Король з підданців править десятини,
Закривши всі мости й шляхи.

І ось, коли діління вже скінчилось,
Поет-марій прийшов із даліни;
Йому уже нічого не лишилось, —
Всьому були хазяїни.

«Ой леле! Значить, я, твій син любий,
Обійденим zostавсь один з усіх?» —
Прорвався він жалями голосними
І впав Зевесові до ніг.

Та бог відрік: «Докорів не присмаю,
Промріяв ти усе своє внівець.
Ти де ж це був, як тут ділили землю?»
«З тобою, — відповів співець. —

Задивлений в сяйне твоє обличчя,
Заслуханий в звучання сфер ясне,
Залюблений в небесне величчя, —
Даруй! — забув я все земне».

Зевес тоді: «Ну, що ж робить з тобою?
Земля, як бачиш, роздана уся;
Але як хочеш, то живи зі мною,
Тобі завжди відкриті небеса».

ЗАРУКА

(Дамон і Фінтії)

До Діоніса¹ у тронний зал
Пробрався Дамон-царевбивця,
Та варта стопила сміливця.
«Навіщо ти взяв з собою кинджал?» —
Спитав його цар, тамуючи шал.
«Тирана хотів ним скарать я!»
«За це тобі буде розп'яття».
«Ні смерть, ні тортури мені не страшні,
Пощади не буду благати,
Прошу лиш відстрочення страти.
Пусти додому мене на три дні:
Сестру треба видати заміж мені;
Я друга лишаю в заруку:
Втечу я, то прийме він муку».
Всміхнувся похмуро тиран-хитрець
І мовив: «Ну що ж, я не проти,
Даю тобі три дні вільготи.
Та знай: як не вернешся ти в реченець,
То другові буде ганебний кінець —
В той день на хресті він загине,
Тобі ж простигься провина».

¹ Діоніс (406—367 до н. е.) — тиран міста Сіракуз на Сіцилії.

Прийшов він до друга: «Справи сумні...
Прирік мучитель наш лютий
За замах мене розіпнути.
Дав він пільги до смерті три дні —
Сестру треба видати заміж мені.
В заруку зостанься кату,
Поки я стану на страту».

Друг вірний Дамона мовчки обняв
І дався одвести в темницю,
Дамон же покинув столицю.
Сестру, як годилось, він заміж оддав,
На третій день удосвіта встав
І рушив мерцій в Сіракузи
Із друга здійснити узи.

І раптом — ливень із туч густий,
Потужно бурхають води,
Всі ріки заливши, всі броди...
Не знає Дамон, чи плисти, чи брести —
Забрала повинь усі мости,
Несуть кудись хвилі зухвалі
Мостини потроцнені й палі...

Блукає над берегом смутно Дамон,
Гукає водно перевозу,
Відчувши жажливу загрозу...
Де ж візьметься човен, чи пліт, чи порон,
Як буря змагає з усіх сторон,
І хвиля хвилю бере,
І річка реве, як море?

Упав він на землю й відчайо гукнув:
«О Зевсе, могутній боже,
Усе твоя сила зможе!
Вгамуй, благаю, стихію жахну!
Години біжать... Як я не верну
До міста в час надвечірній! —
Загине товариш мій вірний».

Та буря ще дужче мотує-реве,
Шаліє у дикім свавіллі,
Години ж летять, як хвилі...
І кинувсь Дамон у виття штормове,
Напружує сили, на той бік пливе,
Долаючи острах і втому...
І зглянувся бог на сірому.

Він вибрів на берег, та тут — о жах! —
На нього знаецька вдаряє
Із гаю добичників згряє.
Набігли з киями, з ножами в руках,
Загородили мандрівнику шлях —
Нова, страшна перепона...
Аж серце упало в Дамона.

«Чого вам треба? — він глянує навкруг. —
Я маю одну тільки душу
Й цареві оддати її мушу!
Як я не вернуся — загине мій друг...»
Одняв він дубину в одного з драбуг
І вклав трьох напасників з маху,
А решта втекла зі страху.

Розвіямась туча — вже сонце як жар
Мандрівця пече до знемоги,
Замлілі не слухають ноги.
«Боги врятували мене від двох кар —
Від зливи й розбою... Невже ж тепер сквар
Мене в дорозі замучить
І друга з душею розлучить?»

Коли се чує — неначе срібло,
Вода поблизу десь журкоче.
Заблиснули надією очі...
І справді — між скель пробивалось-текло
Співуче, живуче, буйне джерело;
Вгасило знебулому спрагу,
Дало йому добру насагу.

Іде далі, а сонце пішло вже на спад —
На луки у пишнім цвітінні
Лягають гігантській тіні.
Аж ось наганяє він двох паруб'ят
І чує розмову: «Кажу ж, навряд
Чи встигнемо на страгу...
Спізналися ми, Філострате».

Мчить далі Дамон — де й береться снага!
Уже й Сіракузи он рідні
В заграві блищать призахідній
Аж ось назустріч йому вибіга
Із міста вірний його слуга;
Пізнав іздалеку пана
Й злякався неказанно:

«Вертайся назад! Рятуй хоч себе, —
Однак не врятуєш ти друга,
Його уже мучить катюга.
До 'станньої хвили чекав він тебе;
Ти знаєш, що серце в нім не слабе —
Глумились над ним бузувіри,
Але не убили віри».

«Чи пізно не пізно, а я піду,
Хоч друга уже не врятую,
То смерть заодно прийму я.
Хай знає тиран, собі на біду,
Що друга я зроду не підведу,
Нехай довершить свою пімсту
Та ціну складе побратимству!»

Заходило сонце — він в місто прибув;
Стояв уже хрест на майдані
І люди застигли в чеканні.
Вже кат на вірвовці стратенця тягнув,
Дамон крізь юрбу продерся й гукнув:
«Мене розпиймай, мотий кате!
Я тут, я не думав тікати!»

*Народ загудів навколо, як ліс,
А друзі уже обнялися,
З угіхи слізьми залилися...
Негайно про те хтось тирану доніс,
І серцем зм'якшився нараз Діоніс,
Озвалось в нім щось чоловіче,
І друзів до себе він кличе.*

*«Бувають такі на світі дива! —
Він каже до них, злагідний. —
Ви серце моє зворушили.
Так, дружба і вірність — не просто слова,
А правда велика, довіку жива!
Дозвольте, о вірні друзі,
Хай буду я третій в союзі».*

ПОЧАТОК НОВОГО СТОЛІТТЯ

*Друзе! Де пригулок є свободі,
Де словатись миру в наші дні?
Вік старий скінчився у негоді,
Вік новий почався у різні.*

*Стали землі, як ворожі стани,
Рушається зв'язки старовини,
Рейн і Ніл, моря і океани
Не вгамують ярості війни.*

*Дві держави, мов несамовиті,
У страшній зчепились боротьбі,
Щоб усі народи уярмити,
Цілий світ загарбати собі.*

*Гримають громами невгомно,
Правлять дань з усіх земних племен;
Кинув меч на терези закону
Гордий галл, як легендарний Бренн¹.*

¹ Бренн — вождь галлів, що кинув свого меча на терези, коли важили данину, і вигукнув: «Горе переможеним!»

I
ФРАНСУА РЮД
Фрагмент рельєфу на Триумфальній арці

II
ВІЛЬЯМ БЛЕЙК
«Дух Нельсона веде Левіафана»

III
ЖАК ЛУІ ДАВІД
«Смерть Марата»

IV
ФРАНСІСКО ГОЙЯ
«Розстріл повстанців у ніч на 3 травня 1808 року».

V
ТЕОДОР ЖЕРІКО
«Пліт «Медузи»

VI
ЕЖЕН ДЕЛАКРУА
«Свобода, що веде народ»

VII
КАСПАР ДАВІД ФРІДРІХ
«Двоє чоловіків, що споглядають місяць»

*Жадний бригт по всіх морях ширяє,
Флотом облітає їх чіпким,
Амфітріти¹ займище безкрає
Хоче він замкнути, як власний дім.*

*Він сягнув, нестримний у дерзання,
Аж до антарктичних берегів,
Острови обнишпорив незнані,
Тільки раю досі не відкрив.*

*Ах, ніде на всім земнім околі
Ми кутка такого не знайдем,
Де під сяйвом золотої воли
Ців би юно людськості едем.*

*Світ широкий — ні кінця ні краю,
Ні об'їхати, ані обійти,
А поглянеш — місця в нім немає
Для щасливих і для десяти...*

*Линь у серця тайники святії,
Щоб забути життя гнітючий жах,
Бо свобода є лиш в царстві мрії,
А краса цвіте лише в піснях.*

ФРІДРІХ ГЕЛЬДЕРЛІН

ПІСНЯ ДОЛІ ГІПЕРІОНА²

*Ви мандруйте в сяйві небес
Над хмарами, блаженні генії!
Світлий божественний легіт
Ледве торкається вас,
Наче пальці арф'ярки
Священних струн.*

¹ Амфітріта — дружина Посейдона, бога морів.
² Гіперіон — герой однойменного роману Гельдерліна.

Не знаючи долі, як немовлята,
Дихають небожителі.
Непорочно гаїться
У скромній бруньці
І квітне одвіку
Для них світлий Дух,
І очі блаженних
Дивляться в тиху
Вічну прозорість.

Нам же припало
Ніде не мати спокою.
Падають, гинуть
Люди у муках,
Ринуть наосліп
З години в годину,
Б'є їх, як хвилю, об скелю,
Потім об другу
І кидає в безвість німу.

НА ПІВДОРОЗІ ЖИТТЯ

І груш осінніх злото,
І зарості шипшини —
Цей прибережний край.
Лебеді любі,
Цілунками п'яні,
Голови криють у глиб
Священно-тверезих вод.

Лихо мені! Де знайду —
Взимку! — квіти,
І сонячний промінь,
І тіні землі?
Мури стоять
Холодно, німо. Під вітром
Флюгер скрипить.

* *
*

Життєвих радощів я скуштував чимало.
Давно! Давно їх доля відібрала.
Минув мій квітень, травня не вернути,
Я вже ніхто — й ніким не хочу бути.

МУЖНІСТЬ ПОЕТА

Ти не родич хіба всім, хто на світі є,
Не дарує невже Парка¹ надій тобі?
Так сміливо, без зброї
Ти рішуче в життя іди!

Що б не сталося тобі — все те на щастя
йде.
Радість — гавань твоя! Що схвилюватъ
могло б

Серце мужнє твоє? Що
Трапиться на твоім шляху?

З того часу, як спів зринув зі смертних уст,
Мир даруючи всім в щасті і в журні дні,
В серце спокій і радість
Він приніс. Ми, співці, з тих пір

В шані серед людей. Всім на землі живим
Ми відкриті навік. Дружбу й міцну любов
Всім даруємо, наче
Батько наш, світлий сонця бог.

Він дає дні ясні бідним, багатим — всім,
Він у плинній ріці часу минутих нас,
Мовби діти ми, ніжно
Паском злотним притримує.

Тільки час настає, поклик свій шле йому
Той багряний потік. Глянь-бо! Додолю йде
Сонце світле без жалю,
Знаючи всі шляхи свої.

¹ Парка, паркн — у римській міфології богині долі.

Так же зникнеш і ти, тільки прийде
твій час.
Вічний світу закон. Хто подолав його?
Світла радосте світу,
Стріль у величі гідну смерть!

ДО НАДІЇ

Надіє! ніжна! добросотворнице!
В дім суму йдеш, його не минаєш ти
І служиш ревно, світла, смертним —
Пані над небом і над землею.

О де ти? Мало жив я, та холодом
Мій вечір віє. Тихий, неначе тїнь,
Тепер я став, і вже без пісні
Стукає в грудях схоле серце.

В долині тихій, там, де струмок дзюрчить
З гори, де бачив я восени між трав
Безсмертника племінні квіти,
Там, у тій тиші, о світла, буду

Шукати тебе. Може, опівночі,
Коли життя незримо в гаях кипить,
А там, вгорі, блаженні вічно
Квітами сяють сузір'я неба,

О ти, ефіра донько, полинеш ген
Із саду батька; що ж, як не зможеш ти
Прийти до мене, влий у серце
Певність, що ти, ясна, поряд линеш.

ГЕНРІХ ГЕЙНЕ

ГРЕНАДЕРИ

Удвох із полону, з Росії,
Старі гренадери брели.
Поникли вони в безнадії,
Як в землю німецьку дійшли.

Як вісті такі пережити!
Французи здались ворогам,
Все військо велике розбите,
В полоні володар їх сам.

Заплакали браві солдати,
Ті речі почувши сумні.
Сказав один: «Тяжко як, брате!
Всі рани мої як в огні!»

А другий промовив: «Зустріти
Ладен би я смерть у цю мить,
Та жінка у мене і діти —
Ну, як їм без мене прожити?»

«Що жінка, що діти! Не буде
І з ними спокою вже нам!
Хай жебрать ідуть поміж люди,—
В полоні володар наш сам!

Коли я помру,— моє тіло
З собою, мій друже, візьми,
Щоб там у французьку могилу
Між рідними ліг я людьми.

Мій орден вояцький годиться
На серце покласти мені:
Хай будуть і шпага, й рушниця
Зо мною в холодній труні.

*Лежатиму я, мов на чати
У землю послали мене...
І раптом почую гармати
І коней іржання гучне.*

*То він проїздить біля гробу
У сьайві, у громі гармат...
Тоді, імператоре, з гробу
Устане твоїй вірний солдат!»*

ГОНЕЦЬ

*Вставай, сідлай свого коня,
Подайся, джуро мій,
В Дунканів замок крізь ліси
І крізь поля мерщій!*

*На стайні жди, покіль тебе
Стайничий не спітка.
— Яка,— спитай,— заручена
Дунканова дочка?*

*Коли чорнява, скаже він,
Одразу знати дай.
Коли білява, скаже він,—
Не дуже поспішай.*

*Лиш майстрові скажи, щоб він
Могузку добру сплів.
Повільно їдь, а привезеш —
Оддай мені без слів.*

* *
*

*Всі давні та прикрії співи,
Всі мрії тяжкії, страшні —
Я хочу тепер поховати
Навіки в великій труні.*

*В труні я сховаю багато,
А щоб — це моя тайна.*

*Немов Гейдельберзьке барило¹,
Ще й більша быть має труна.*

*І мари потрібні для неї
Із дощок, міцні та тяжкі,—
Як довгії вулиці в Майнці,
Повинні быть довгі такі.*

*І велетнів треба дванадцять
Кремезних та довгих кликнють,
Як той Христофор святий² в Кельні
На Рейні,— такі мають быть.*

*Вони понесуть домовину
І спустять у море її,—
Велика ж потрібна могила
Такий величезній труні.*

*Чи знаєте ви, чого буде
Труна та велика й важка? —
Кохання мов в неї ляже
І вся моя туга тяжка.*

* *
*

*Не знаю, що стало зо мною,
Сумув серце мов;
Мені ні сну, ні спокою
Казка стара не дає:*

*Повітря свіже й прозоре,
І Рейну тихий плин;
В вечірньому сьайві гори
Звели гряди верховин.*

*Незнана красуня на кручі
Сидить у самоті,*

¹ Гейдельберзьке барило — величезна бочка, що зберігається в Гейдельбергу.
² Христофор святий — велетенська статуя в Кельнському соборі.

Упали на шати блискучі
Коси її золоті.

Із золота гребінь тримає
І коси розчісує ним,
І дикої пісні співає,
Не співаної ніким.

Рибалку в човні о ту пору
Проймає нестерпний біль,
Він дивиться тільки вгору,
Не бачить ні скель, ні хвиль.

Зникають в потоці бурхливім
І човен і хлопець з очей;
І все це своїм співом
Зробила Лорелей¹.

* *
*

Погас мій гнів, хоч серце й спопелив,
Навіки втрачена, — погас мій гнів.
Ти в діамантах сяєш, та дарма, —
У серці в тебе й просвітку нема.

Я знаю це. Ти снилася мені.
І снилась ніч в сердечній глибині,
І жерла серце жадібна змія,
І ти нещасна, — все те знаю я.

* *
*

Тихо вночі, провулок дримас;
Жила моя люба в домі цім;
Її давно вже тут немає,
Та й досі стоїть, як раніше, дім.

¹ Лорелей (Лорелея) — русалка, що, за старовинною легендою, сиділа на рейпській скелі, прятарюючи співом човнярів, які розбивалися об каміння її гінулої.

А хто ж там іще? Хто вглядається вгору,
Заламує руки, в тузі стає?
Жахнувся я в цю опівнічну пору,
Впізнавши в нього обличчя своє.

Ти, мій двійниче! Подобо туманна!
Нащо мавпуєш розпач мій,
Що огортав, немов омана,
Колись мене тут у пітьмі нічній?

СІЛЕЗЬКІ ТКАЧІ

З сухими похмурними очами
Сидять за станками й скрегочуть зубами:
«Німеччино, саван тобі ми тчем,
Потрійний прокльон ми в нього вплетем, —
Ми тчем, начувайся!

Прокляття богу — голодні й холодні,
Ми більше молитись йому не згодні,
Даремно ми ждали, тамуючи гнів,
Він нас обійшов, обділив, обдурив, —
Ми тчем, начувайся!

Прокляття тобі, корбю багатих,
Ти нас не рятуєш від здирців проклятих,
Ти з нас витискаєш останній п'ятак,
І нас же стріляти велиш, мов собак, —
Ми тчем, начувайся!

Прокляття вітчизні нерідній, неситій,
Безчестям, ганьбою й неславою вкритій,
В ній кожен квітку гніль убива
І в твані й сною торжествує черва, —
Ми тчем, начувайся!

Мигтить наш човник, не сплять ткачі —
Ми тчем ретельно вдень і вночі,
Німеччино, саван тобі ми тчем,
Ми в нього прокльон потрійний вплетем, —
Ми тчем, начувайся!»

ГІМН

Я — меч, я — полум'я.
 Я світив вам у темряві, і коли битва розпо-
 чалась, я бився попереду, в першій ряду.
 Круг мене лежать трупи моїх друзів, але ми
 перемогли. Ми перемогли, але навколо скрізь
 лежать трупи моїх друзів. У радісних вигуках
 тріумфальної пісні похоронні хорали звучать.
 Та в нас нема часу ані для радості, ані для
 суму. Знову сурмлять сурми, провіщаючи нову
 боротьбу.
 Я — меч, я — полум'я.

ENFANT PERDU¹

В боях за волю вірно я тримався
 Геть з тридцять літ — забутий вартовий.
 На перемогу я не сподівався,
 Я знав, що з бою не вернусь живий.

Я день і ніч не спав — не міг я спати,
 Коли усе навкруг бувало спить.
 (Бійці хропінням вміли розганяти
 Мій сон, як я дрімав коротку мить).

Вночі, траплялось, острах душу стисне —
 (Страху не знає лиш дурний, мов пень),—
 Щоб розігнать його, дошкульну пісню
 Свищу, бувало,— знав я тих пісень!

Стискаю зброю, а коли побачу —
 Підкрався підлий ворог крізь пітьму,
 Зведу курок і зажену добрячу
 Гарячу кулю в черево йому.

Та часом, знають це старі солдати,
 І підлий ворог непогано міг

¹ *Enfant perdu* (франц.) — пропаша дитина. Так у французькій армії називали солдата, який виконував найнебезпечніше доручення.

Стрілять з рушниці — ох, чи слід брехати,
 Одкривись рани — кров струмує з них.

Одкривись рани... Що ж, підходьте сміло
 Мені на зміну, дужі вояки,—
 Я впав нездоланий, і зброя ціла,
 От тільки серце в грудях — на шматки!

1649—1793—???!

Не вміли чемно й пристойно бритти
 Свого вінценосця вбити.
 Карл, їх король, усю ніч не спав,
 Коли в Уайтхоллі страти ждав.
 Народ під вікном співав без турбот,
 І шумно збивали ешафот.
 Французи також не знають шані.
 В фіякрі простому, без окраси,
 Луї повезли вони, грубіяни,
 На лобне місце, не давши коляси,
 Яка, по-давньому етикету,
 Годилась би в подорож ту Капету.
 Ще гірше Марії-Антуанетті
 У бідці було, а не в кареті;
 Ні шамбеланів, ані статс-дам,—
 Її санкюлот супроводив там.
 Вдова Капетова на ту образу
 Габсбурзьку губку підтисла зразу.
 Французи й бритти, як це відомо,
 Не мають серця; лиш німцю одному
 Сердечність дано з часів одвічних
 Навіть при актах терористичних;
 Віддать готовий завжди він
 Його величності уклін.
 В придворній кареті шестеро коней,
 Що мають чорні султани й попони,
 Траурні віжки й батіг у жалобі,

¹ 1649 р. повсталий англійський народ стратив короля Карла I; 1793 р. страчено французького короля Людовіка XVI та його дружину Марію-Антуанетту.

*Кучер в сльозах, як при батьковім
гробі,—
Так будуть німці монарха вітати,
Щоб вірно іддано голову зняти.*

УРИВОК З ПОЕМИ «НІМЕЧЧИНА»

*Чудову пісню, пісню нову,
О друзі, я буду співати:
Ми хочемо царство небесне тут,
На цій Землі, збудувати.*

*Ми щастя хочемо на Землі,
Уже нам досить муки,
Хай пузо ледаче не стравить того,
Що створять трудящі руки.*

*Немало хліба дає Земля,
Стане для всіх потроху
Троянд, і миртів, і див, і краси,
І цукрового гороху.*

*Авжеж, гороху вистачить всім —
Ось лиш стрючки дозріють!
Хай ангели та горобці
Тим небом володіють.*

*А виростуть крила по смерті в нас —
Прилинемо до вас у гості,
Щоб скуштувати святих тортів
У вашій святій високості.*

*Чудова пісня — пісня нова!
Мов скрипка і флейта грає.
І «Miserere»¹ геть зника,
Й дзвін погребний змовкає.*

¹ Miserere (лат.) — змилуйся боже — початок католицької молитви за померлих.

*Європу геній Свободи обрав —
За руки вони взялися,
Без міри щасливі, і їхні уста
У першім цілунку злилися.*

*А те, що тут обійшлося без попів,
Нам не завадить радіти.
Нехай же молоді живуть
І їхні майбутні діти!*

*Весільний гімн — ця пісня моя,
Найкраща, найновіша;
Сходять зорі в моїй душі...
І сяє чудова тиша.*

*Нагнненні зорі — потоком вогню
Пливуть вони, рвуть загати —
Я чую дивну силу в собі,
Я міг би дуби ламати.*

*На рідну землю я ступив,
Неначе в чаклунські хвилі,
До матері велетень доторкнувсь,
І знову зчувся на силі.*

* *
*

*Хотів би я в слово єдине
Вмістити всю душу смутну,
Віддати його вільному вітру —
Нехай би одніс вдалину.*

*Нехай би печаль в отім слові
До тебе моя попливла,*

*Щоб ти її кожну хвилину
Почути, кохана, могла.*

*І навіть, коли серед ночі,
Заплющив ти очі ясні,
І тут щоб знайшло моє слово
Тебе у найглибшому сні.*

НОРВЕГІЯ

ГЕНРІК АРНОЛЬД ВЕРГЕЛАН

ГЕНРІК АРНОЛЬД ВЕРГЕЛАН

ДО ГНОБЛЕНОЇ ВОЛІ

*Краса, добро та велич — де
Цвінуть в неволі?
В суш блякне листя молоде,
Орел у клітці смерті жде,
Ручай співучий пропаде
Той, що поволі
В болоті тванню сам стає!
Природа завжди повстає
З неволі.*

*Лет мислі, духа джерело
Які в неволі?
Чи слід, щоб серце стерегло,
Як в'язня, істини зело,
Мов Аладдінове житло
Надії кволі?
Ні, гноблений! Свій витри піт
І визволи назавжди світ
З неволі!*

ПАТРІОТИЧНА ПІСНЯ ХЛОПЧИКІВ

*Ми всі також народ, хоча
Ще зростом не високий,
Вітчизна люба зустріча
Майбутнє яснооке.
Норвегіє, ти нам дала
Життя й колискою була —
Тобі ця пісня, і хвала,
І наші юні роки.*

*Десь є принадніші краї,
У кращі вбрані шати,
Аніж земля ця, де мої
Живуть і батько, й мати.
Та я любитиму свій край
До скону. Рідна земле, знай:
На пальмовий квітучий рай
Тебе не проміняти.*

*Де в світі є така блакить?
Чи річечка, що в неї
І квітка, й дерево глядить,
Хоч вирости на глеї?
А зиму де таку знайти,
Як наша, що могла зійти
Із зоряної пишноти
І пелюсток лілеї?*

*Норвезьку зиму й на весну
Чужу не проміняю.
В покоях чужоземних сну
Такого не зазнаю,
Як в хаті батьковій старій,
Де воля, щастя й супокій —
За неї варто йти на бій,
Як за свободу краю.*

*Зрости я прагну й до борні
Хоробро стать за волю,
Обом — і батькові, й мені —
Нам дорогу до болю.
Як вороги прийдуть, в бою
Впаду чи напад відіб'ю,
А землю пљондруватъ свою
Нікому не дозволю.*

*Вічнозелені, схожі ми
На сосну чи ялину.
Горім, як зорі серед тьми
В безмісячну годину!
Ви, весно й осене, ходіть,
Для матері квіток носіть,
А батькові — врожай ростіть.
Будь гордістю їх, сину.*

ПОЛЬЩА

АДАМ МІЦКЕВИЧ
ЮЛІУШ СЛОВАЦЬКИЙ

АДАМ МІЦКЕВИЧ

ОДА ДО МОЛОДОСТІ

Und die alten Formen stürzen ein.
Schiller¹

*Ні серць, ні душ, то кістяків народи;
Дай, молодосте, крила!
Хай злечу над мертвим світом
До оман ясної вроди,
Де старі перегороди
Новизни могутнім квітом
Розбиває твоя непокірна сила.*

*Хай вже ті, що йдуть до ночі,
Хилячи долу поорані чола,
Стільки світу зрять довкола,
Скільки тупі засягають очі.*

*Ти, молодосте, лети
Над овидами високо,
Ти людства безмірні світи
Пронизуй, мов сонця око.*

*Дивися вниз, де вічна мла встеля
Простір лінивства, бруду повен:
То земля!*

*Глянь, як з вод її гниючих
Вибивсь гад у шкаралуцях.
Він сам собі стерно, моряк і човен;*

*Повзаючи по хвилях, западаючи в вир
Навперверги, навзверти,
Меншого змія хоче цей, більший,
пожерти,—*

А втім, розтрісся сам на скелі, як пувир.

¹ Рядок з вірша Ф. Шіллера, який означає: «Старі форми руйнуються».

*Ніхто не знав його життя, не знав
і згуби:*

То самолюби!

*Молодосте! Переминься в їдъ
Нектар життя, випитий самотою.
Радість небесна серця напоїть,
Що поєднані ниткою золотою.*

*Разом, юні побратими!..
Спільне щастя до мети вестиме;
Розумні шалом, єдністю дужі,
Разом, юні побратими!..
Щасливий той, хто впав при зброї.
Хто тіло в смертельній стужі
Дав іншим на східець до слави нової.
Разом, юні побратими!..
Путь стрімнюща і ковзка,
Сила й страх — то вражі вої.
Хай же сила силу відтиска,
Вчімся бороти страх змолоду, як герої!*

*Хто дитям у колиці вдушив змію,
Що потім йому Кентаври?¹
Він видере з пекла долю свою,
До неба піде по лаври.
Сягай, куди зір не сяга;
Ламай, що розум не зломить:
Молодосте! Орлина твоя снага,
Плечі твої мов громи.*

*Гей! Рамено до рамена! Землю навкруг
Обвиймо руками, браття!
Думи зістріємо в спільне багаття
І в спільне багаття — дух!..
Далі, брило, з ями світа,
На колії нові пора;
Як зізе з тебе плісняви кора,
Згадаєш зелені літа.*

¹ Кентавр — за грецькою міфологією, напівлюдина, напівкінь.

Справді в безмірі тьми і безладь,
Де сили стихійні в роздорі,
На підвалинах мусів стать
З волі божої світ речі;
Шумлять вітри, клекочуть глибонечі,
А блакить освітлюють зорі —

В битвах жадоби лиш людський рід,
Лиш людство в нічному полоні;
Та гудуть вогні проломні,
З хаосу вийде духу світ:
Молодість його зачне на своїм лоні,
А дружба дасть йому теплінь в долоні.

Сурмять веснянії води,
Пересудів гинуть льоди.
Встань, зоренице свободи,
Порягунку сонце веди!

АЛЬПУХАРА

(Балада із «Конрада Валленрода»)

Селища маврів у тьмі, у руїні,
Гине їх люд в безпораді;
Борються досі гренадські твердині,
Але чума у Гренаді.

Лиш в Альпухарі, залігши у шанці,
Б'ється загін Альманзора,—
Та обложили хоробрих іспанці,
Жде їх чи смерть, чи покора.

Вдосвіта сурми до бою заграли,
Битва гримить на світанні,
На мінаретах хрести заблищали,—
Взято фортецю останню.

Сам Альманзор, як побачив, що сили
Більше нема в обороні,
Сміло прорвавшись крізь ворога стріли,
Втік од страшної погоні.

Бенкет між трупів почався в іспанців
На альпухарських руїнах.
Здобич паюють, поділяють бранців,
П'ють, утопаючи в винах.

Раптом надвірна сторожа доносить:
Рицар, що ймення не знати,
З панством найстаршим побачення
просить,

Пильне щось має сказати.

То Альманзор був, король
мусульманський.

Кинувши сховак безпечний,
Сам оддається він в руки іспанські,
Раб їх і друг їх сердечний.

«Я до іспанського,— каже,— порогу
Став із уклоном глибоким,
Вашому буду молитися богу,
Вірити вашим пророкам.

Хочу, щоб слава по світу настала,
Як мавританець побитий
Став переможцям своїм за васала,
Братом молодшим служити».

Шану іспанці до сміливих мають.
Як Альманзора впізнали —
Вождь обійняв його, інші вітають.
Друга немовби стрічали.

Всіх Альманзор по черзі обіймає,
Руки стискаючи гречно,
Та найміцніше вождя призоргає,
В губи цілує сердечно.

Раптом ослаб він, на камінь підлоги
Впав, побліднілий з нестями,
Але чалму переможцю під ноги
Кволими стелить руками.

Глянув навкруг — всі дивуються дивом:
Синню взялись йому лиця,
Сміхом уста замілились жазливим,
Сповнились кров'ю зіниці.

«Гляньте, гяури! Я гордий і радий,
Що відплатив вам одразу.
Я одурив вас: прийшов я з Гренади,
В дар вам принісши заразу.

Я поцілунком своїм вам у душу
Влив невидгоної трути.
Гляньте — у муках конати я мушу,—
Вам таких мук не минути!»

Руки вперед простягає завзятий,
Мовби стисканням смертельним
Хоче іспанців усіх закувати,
Сміхом сміється пекельним.

Вмер, сміючись. Ще тремтіли повіки
Темних очей зледенілих.
Сміх той страшний залишився навіки
В рисах його помертвілих.

Прудко іспанці біжать, мов од карі!
Вслід їм — чума чорнокрила.
Жоден не вийшов із гір Альпухари,
Всіх моровиця скосила.

СМЕРТЬ ПОЛКОВНИКА

При хатині малій серед бору,
Що кінця йому й краю немає,
Стала варта повстанців сувора,
Іх полковник в хатині вмирає.
Збіглись в пуцу селяни по хвилі.
Був то вождь, повен слави і сили,
Бо зігнали діди похмурнілі
І тужливо жінки голосили.

Наказав він коня засідлати,
Вороного, ставного на подив,
Друга славного бите і походів,
Принести перед смертю до хати
І подати одіння стрілецьке,
Свідка слави його бойової.
Хоче він, мужній вождь, як Чарнецький¹,
Час останній зустріти при зброї.

Коли ж огиря вивели з хати,
Увійшов туди ксьондз з паном богом,
І поблідли в печалі солдати,
І молився народ за порогом.
Та й Костюшкові воїни сиві,
Що колись тільки кров проливали,
А не сльози, стояли, журливі,
І за ксьондзом молитви шептали.
Рано-вранці дзвонили в каплиці,
Не стояли на варті солдати,—
Били поруч ворожі рушниці,
Мовчки товпились люди до хати.
Рицар спав, вічним сном обійнятий.
Хрест в руках, а вгорі, в узголов'ю,
Зброя, славною зрошена кров'ю.
Лиш той рицар в одежі солдата
Має дівчини риси чудові —
Пишні груди, мальовані брови.
Хто він? Дівчина — серце крилате,—
Вождь повстанців — Емілія Плятер².

¹ Стефан Чарнецький — видатний польський полководець, який вів успішну боротьбу з шведською навалою (1655—1660).
² Емілія Плятер — учасниця польського повстання 1830 року. За бойові заслуги їй було присвоєно звання капітана.

АКЕРМАНСЬКІ СТЕПИ

Пливу на обшири сухого океану.
Як човен, мій візок в зеленій гуцині
Минає острови у хвилях запащині,
Що ними бур'яни підносяться багряно.

Вже морок падає. Ні шляху, ні кургана...
Шукаю провідних зірок у вишині.
Он хмарка блиснула, он золоті вогні:
То світиться Дністро, то лампа Акермана¹.

Спиніться! Тихо як!.. Десь лунуть журавлі,
Що й сокіл би не взрів,— лиш чути,
де курличе...

Чутно й метелика, що тріпається в млі,
І вужа, що повзе зіллями таємниче...
Я так напружив слух, що вчує би в цій землі
І голос із Литви. Вперед! Ніхто не кличе.

ПЛАВБА

Зростає шум, густіш морські снують потвори,
Драбиною моряк поп'явся, ніби тінь,
І висне в плетиві ледь зримих павутинь:
Так огляда павук сильце своє прозоре.

А вітер—вітер дме! Помчавсь між хвилі-гори
Свавільний корабель, немов шалений кінь,
Б'є піняві вали, у хмарну височинь
Чолом підноситься, крилатий вітер боре.

І мій буяє дух у розгулі стихій,
Уява розпина свій парус огняний,
І лине крик з грудей, піднісися над прахом.

До лона корабля припав я, ніби жду,
Що від зусиль моїх прискорить він ходу...
Як люблю! Знаю я, що значить бути птахом!

¹ Лампа Акермана — маяк поблизу Акермана (тепер Білгород-Дністровський), порту на березі Дністровського лиману.

БУРЯ

Вітрила зірвано, ревіння, шум завії,
Тривожні голоси і помп зловісний рик,
Із рук матросових останок ливни зник,
Згасає сонця диск,— і гаснуть з ним надії.

В триумфі бурянім, серед шумливих стін,
Що вгору зносяться в безумній круговерті,
Ступив на корабель жорстокий геній смерті,
Як воїн, що іде на приступ між руїн.

Півмертві там лежать; той руки он ламає,
А той товаришам прощання посилає,
Той ревно молиться, щоб гибелі втекти.

Один лиш із гурта — самотній чужаниця —
Гадає: щастя той у світі міг найти,
Хто друзів має ще, хто може ще молиться.

ДО БОГДАНА ЗАЛЕСЬКОГО¹

Прилинь, заспівай останнє «Прощай!»
Всьому, соловейку мій:
Сльозам, що лились, і снам, що збулись,
І давній пісні своїй.

Скоріше прилинь, своє пір'я скинь,
У сокола крил позич,
Мов злого-струна, мов грому луна,
Нехай нам звучить твій клич,

Бо сповнився час і почувся глас,—
Таємний тягар цих літ
Вже плід уродив, наче диво з див,
Що врадує цілий світ.

¹ Залеський Юзеф-Богдан (1802—1886) — польський поет. Його творчість була тісно пов'язана з Україною та її фольклором.

ЮЛІУШ СЛОВАЦЬКИЙ

ГІМН

*Сумно так, боже! Розлив ти для мене
Райдуги в небі ясні, променисті,
Гасиш, укинувши в море студене
Зорі огнисті...
Хоч і золотий природу ти гоже,—
Сумно так, боже!*

*Марно стою, немов колос порожній,
Втіх і розкошів не знавши на світі,
Тихим здаюся людині я кожній,
Сином блакиті,—
Серце тобі лиш відкритися може:
Сумно так, боже!*

*Як дитинча поникає від плачу,
В хаті zostавшись без матері, бідне,—
Так я заплакати ладен, коли бачу
Сонце західне.
Знаю, настане світання погоже,—
Сумно так, боже!*

*Випливши нині у море далеке,—
Сто миль від берега, сто миль до того,—
Бачив я: білі летіли лелеки
В дальню дорогу.
В Польщі стрічав я видовище схоже...
Сумно так, боже!*

*Часто ходив я на лодські могили,
Рідного майже не знаючи дому,
Був мандрівцем, що іде малосилий
Супроти грому;
Все на землі цій до мене вороже...
Сумно так, боже!*

*Знаю: схоронять мене, бідолаху,
І не поставлять колони на гробі,—
Тільки ж цвинтарному заздрю я праху,
Тихий жалобі.
Та неспокійне я матиму ложе...
Сумно так, боже!*

*В рідній країні за мене лунає
Чиста молитва із серця дитини.
Та корабель мій у далі безкраї
Плине і плине.
Як тій молитві зм'якшить моє ложе?
Сумно так, боже!*

*Пишну веселку, що ангели світлі
В небі воздвигли, у роки прийдущі
Стрінуть нові покоління розквітлі,
Теж умирущі...
Хто мені серцем смиритись pomoже?
Сумно так, боже!*

МІЙ ЗАПОВІТ

*Я з вами жив, страждав і плакав у печалі,
Прихильний був до тих, що серцем благородні,
Та ось лишая вас і в тінь відходжу — далі —
І, мов тут щастя знав, смутний іду сьогодні.*

*Не може по мені наступника з'явиться
Ані пісням моїм, ні імені, ні мукам,—
Майне моє ім'я, неначе блискавиця,
Щоб у потомності тривати порожнім звуком.*

*Та ви, хто знав мене, перекажіть, благаю,
Що батьківщині я віддав юнацькі роки,—
Змагався корабель — боровсь і я до краю,
А потонув, то й я пішов на дно глибоке...*

*Колись, замислившись про всі страждання
й скруху
Вітчизни, визнає шляхетний мій нащадок,*

Що я не вижебрав плаща для свого духу —
Клейноди прадідів узяв мій дух у спадок.

Нехай опівночі мої зберуться друзі,
В алое спопелять хай серце мов вбоге,
І мати хай моя той попіл візьме в тузі,—
Так платить матерям наш світ за їх тривоги...

Хай друзі при чарках в тісному сядуть колі,
Зап'ють і смерть мою, й свою лиху годину;
До них з'явлюсь як дух, коли в моїй те волі,
А якщо звільнить бог від мук, то не прилину...

Лиш заклинаю всіх — живіть надії проміння,
Освіти каганець народів несіте,
А треба — йдіть на смерть по черзі, мов
каміння,
Що з божих рук летить на шанець, кров'ю
вмите!..

Я ж zostавляю тут одне — маленьку дружбу
Тих, що любить могли цю гордовиту душу;
Я довершив тяжку, сувору божу службу
І в неоплакану труну лягти вже мушу.

Хто інший міг би так іти шляхом жертвним?
Хто ще до оплесків таку байдужість має?
Стерничим на човні стояти, духів повнім,
І тихо зникнути, як дух, коли зникає?

Та силу по собі я залишу фатальну;
В житті вона — ніщо... чоло хіба оздобить.
Але по смерті вас гнітитиме безжально,
Аж поки ангелів з вас, хлібоїди, зробить.

ДО ЛЮДВІКИ БОБРОВОЇ

Коли на Польщу глянуть очі Льольки —
І золоті, і ніжно-веселкові,
Нехай же глянуть так, як очі польки:
Спокійно, та з жарким вогнем любові.

Коли ж на лихо глянуть доведеться,
На люд, закований в тяжкі кайдани,
Від нього погляд хай не відвернеться,
Хай зір тобі сльозина затуманить.

Як в оченята радість завітає,
А люди в них задивляться привітно,
Нехай в очах твоїх блакить засяє —
Блакить небес небачена розквітне.

А доведеться кликати до бою
І тих, хто іскр боявся, в огонь послати,—
В очах, мов над вулканною горою,
Стовпи вогню повинні запалати.

І до вогню того, і до сльозини
Приглянувшись, я спів складу чудесний
Про те, що хоч в очах чотири зміни,
Та справді — колір цих очей небесний.

СОВІНСЬКИЙ В ОКОПАХ ВОЛІ

У костьолику на Волі,
Залишивсь один Совінський —
Генерал сивоголовий
З дерев'яною ногою.
Б'ється він із ворогами,
А навколо нього — мертві
Офіцери і солдати,
Люди, зброя, — все побито!

Генерал же не здається,
Захищається хоробро,
На вітвар, на обрус білий
Опираючись рукою,
Примостивши зручно лікоть
Там, де ксьондз кладе служебник
І свою священну книгу.

Враз вбігають ад'ютанти —
Від Паскевича посланці —
І просять: «Генерале,

Піддавайся... Не гинь марно!..»
На коліна стали раптом:
І, як батька, знов прохають:
«Дай нам шпагу, генерале,
Маршал прийде сам по неї...»

«Ні, не здамся я, панове,—
Відповів дідусь спокійно,—
Ані маршалові навіть
Не віддам свої шпаги.
Хай і цар за нею прийде —
Не віддам її й цареві:
Буду нею захищатись,
Поки в грудях серце б'ється!»

Хай би жодного поляка
Не лишилося на світі,
Я й тоді б хотів умерти
За свою вітчизну милу
Та за душі наших предків.
Хочу я упасти в битві,
Шпагу схиляючи з смертю,
З ворогами батьківщини;

Щоб Варшава пам'ятала,
Щоб казали польські дітки,
Що лежать в колиці нині
Й чують вибухи гарматні,—
Щоб оті казали дітки,
Що в цей день в бою загинув
Генерал — дідусь Совінський
З дерев'яною ногою.

Коли я проходив містом,
Молодь інколи всміхалась,
Як я йшов на дерев'янці,
Шкандибаючи кумедно,
То ж нехай сьогодні бачить,
Як мені нога та служить,
Як веде до неба просто
Й заведе туди вже скоро.

Ад'ютанти, наші франти,
Що міцніші ноги мали,
Ті собі також ногами
Прислужилися в потребі.
То ж тепер я, дід кульгавий,
На вістар зіпертись мушу,
Смерті вже шукать не можу,
Та її чекаю сміло.

На коліна не ставайте:
Не святий я, не ікона,
Я — поляк і воїн правий,
Сам себе я захищаю!
Я — не мученик якийсь там,
Я лише до смерті б'юся,
Кого зможу — в битві знищу,
Кров оддам, але — не шпагу...»

Так сказав Совінський — воїн
З дерев'яною ногою —
Й знову шпагою майстерно
Відігнав багнетів коло —
Аж в цю мить якийсь вояка
В груди вдарив генерала,
Що стояв на дерев'янці
Й на вістар оперся білий...

* * *

Як ніч глибока світ приспить земний,
Я, слух і зір напруживши до краю,
Назустріч сонцю руки простягаю:
Прилинь скоріше, досвітку ясний!

Навколо мене туга, сон нічний,
А там, у Польщі, мабуть, вже світає,
І селянин у плуг воли впрягає
З молитвою... І я молюсь сумний.

*Разом із ним, вглядаючись угору
На зорями засіяну блакить,
Дивлюся вслід швидкому метеору,*

*Що ангелом у польський край летить.
Як литвина-пугатаря, кріпить
Мене молитва у скорботну пору.*

СЛОВАЧЧИНА

ЯНКО КРАЛЬ

ЯНКО КРАЛЬ

ОРЕЛ

*Зринув орел понад землю високо,—
Ледве вже видно її, мов крізь дим.
Нащо на неї й звертав би він око:
Світ невідомий розкривсь перед ним!
Що та земля! Він на неї й не гляне,
Грози не сплять його й урагани!*

*Куй там, зозуле, все «кю-ку» та «кю-ку»,
Вік селянинові пророкуй,
Хлопцеві в гаї, що стогне від муки,
Ніжно про любовці куй.
Ти, соловейку, в зеленій діброві
Солодко тьохкай, як світ засинає,
Темної ночі, на гілці кленовій,
В час, коли тихо земля спочиває,
В час, коли всюди мовчання й пітьма.
Інший мій шлях, маю дім я високий,
Листя й гілок тут шукати дарма,
Це не долина, не ліс це глибокий,
Це не кленове галуззя широкє —
Дому моєму краю нема!
Липа тремтить, зашуміла діброва,
Хата біліє, могила, байрак...
Липа тремтить, зашуміла діброва,
Синові мати промовила так:
«Сину мій любий, моя ти розрадо,
Мати тобі я, це знаєш ти сам,
Дам же тобі я, дитино, пораду,
Мати, поради лихої не дам.
Слухай, синочку: далеко не рвися,
В полі широкім притулку нема,
Міцно родини й домівки держися,
Тут лише приязнь і ласка сама,—*

*Світ той холодний і холодно прийме...
Тут же й дерева розкрили обійми!»*

*«Матінко-золото, в слові твоїм
Добрість велика і правда сіяє:
Люба родина і любий свій дім,
В світі широкім притулку немає;
Спокій удома, там — грози страшні,—
Дарма! Як долю минути мені?»*

*О, не мені це судилося, мати,—
Жити при вогнищі, в хатнім теплі
І стародавні часи споминати
В час присмерковий, у сірій імлі...
Тиха долина і затишок? Ні!
Простір широкий судився мені!»*

*Вітер у гаї повів тихенько,
Явір здригнувся між беріз і борів,
Явір колишеться, гнеться легенько,
З гаєм орел свою мову повів:*

*«Красний твій спокій, гаю зелений,
Гілочка кожна творить дива,
В шумі, у шумі вік староденний,
Давнь минуле знов ожива.
Шум чи не шум — а на серці так мило,
Ніби легким його сном охотило.*

*Гаю-розмаю, зелен мій гаю,
Чорнії хмари круг мене пливуть,
Ковані з криці блищать блискавиці,
Лину я й лину, поки не вб'ють.
В мене немає притулку, ні хати,
Блискавка скаже, куди прямувати.
Хмари круг мене гролами ревуть...
Лину я й лину, поки не вб'ють».*

ВЕСІЛЛЯ

Ізнов героїв воскресаютъ душі,
 Слов'янська велич переможно сяє,
 У мороці вогненному, як брата,
 Конарський Лукасінського¹ стрічає.
 І Пестель з Муравйовим, і поляки
 Ідуть з віків у величі та славі.
 І Русь свята, і Польща волелюбна
 Весілля дні готують величаві.
 Весілля дні! В обійми упадають
 Один одному, ніби брат із братом,
 Священиків озвалися могили,
 Земля засяє небувалим святом!
 Москва, Варшава сонцем променіють,
 Народи йдуть, гучні гримлять гармати —
 Страшне весілля: вішають одного,
 Той до Сибіру має мандрувати,
 А третього із батьківщини гонять,
 Четвертого катують нагаями.
 Слов'яни в тузі одвернули очі,
 Язик замовк від жаху і нестями.
 Слов'яни в тузі одвернули очі,
 Не вимовили ні одного слова,
 Той дивиться на схід, а той на захід —
 І звідусіль їм відповідь гроббва.
 Світ гуком-криком нашу смерть зустрінув.
 Та годі! Більше крик хай не лунає:
 І катові лихому й глядачеві
 Ще відповідь огненна засіяє!
 Не будуть ждати слова від німого
 Звитяжці люті, у хлібах заригі,
 Та дасть німий ще відповідь за себе,
 Та відповідь ще прогримить у світі!

¹ Конарський Шимон (1808—1839), Лукасінський Валеріан (1786—1868) — діячі польського визвольного руху.

СЛОВЕНІЯ

ФРАНЦЕ ПРЕШЕРН

ФРАНЦЕ ПРЕШЕРН

ВІНОК СОНЕТІВ

1

*Поет твій знов словенцям в'є вінок
З п'ятнадцяти поєднаних сонетів,
Де магістрал, як цвіт усіх тих сплетів,
Повторить тричі кожен свій рядок.*

*В гармонії знаходячи зв'язок,
Росте з рядка останнього терцетів
Новий сонет, і щирий спів поетів
По ланці ланка нижеється в разок.*

*Пливають пісні із почуття ясного,
Коли ж вночі і стихнуть уві сні,
То знов звучать уранці, голосні.*

*Ти — магістрал, мого життя дорога,
На ній звучатимуть і по мені
Рядки хвали тобі й моя тривога.*

2

*Рядки хвали тобі й моя тривога
Звучатимуть словенцям і тоді,
Коли засну я по важкім труді
Між плит забутих цвинтаря старого.*

*І, вражені із голосу живого,
Як ти, красуні горді й молоді,
Серця відкриють любосній жаді,
Схваливши сталість почуття палкого.*

*Всміхнеться ще країнцеві весна,
Зійде зоря, ласкавіша до нього,
І з'являться гучніші імена.*

*Та віриться — попри нові вимоги,
В ті дні й моя бринітиме сумна
Із серця зросла пісенька убога.*

3

*Із серця зросла пісенька убога
Сердечний розпач виливав мій.
Як Тассо¹ Леонорі чарівній,
Тобі молюсь, подібний я до нього.*

*Уста йому тлумила осторога
І погляд гас у тузі мовчазній.
Не мавши він опори і надій,
Звіряв пісням біль серця молодого.*

*Не гасне жар моїх жадань, гадок,
Хоч погляд твій не йде на допомогу,
З непевності ж і страх росте й тривога.*

*Хай розповість, плетучись у вінок,
Таємні муки почуття тривогого
Мій віри — троянд зарошених пучок.*

4

*Мій віри — троянд зарошених пучок —
Розкриє всі приховані страждання,
Бо серце стало ґрунтом, де ковання
Сонети сіє, йдучи між грядок.*

*Ти — сонце їх. Та в сяєві шибок
Мені з вікна не блиснеш. І спіткання
В театрі я шукаю, на гуляннях
І поміж пар, завихрених в танок.*

¹ Тассо Торквато (1544—1595) — італійський поет.

Тиняюсь часто, сповнений одчаю,
По вулицях міських. Серед жінок
Твого лиця ясного не стрічаю.

Я сльози ллю. Ні вістки, ні чуток!
Тому і спів, що ним тебе вінчаю,
Із краю мли, де вічний холодок.

5

Із краю мли, де вічний холодок,
А не з того, де сяє зір твій милий,
Що перед ним зникає сум безсилий
І гине гніт всіх болісних згадок;

Де лиця радістю цвітуть що крок,
Де розладу не раять душу стріли,
Де рветься спів із серця легкокрилий
І віри розкутий лине, мов струмок.

Де зрошує любовних сліз волога
Розкішний плід з добірного зерна,
Де будить листя подихом весна,—

Не тих країв ласкаві перелоги —
Мій спів плекала інша сторона,
Цвіли пісні без леготу легкого.

6

Цвіли пісні без леготу легкого,
Для тебе гордої поставши з мли,
І муз¹ не заслужили похвали,
І приязні не знали ні від кого.

Пнучись до модного, всього чужого,
Вже на німецьку діви перейшли.

¹ Музи — в грецькій міфології богині поезії, мистецтв і наук.

Десь заживе в них глуму та хули
З Парнасу¹ рідного ця пісня вбога.

Камени² наші в розпачі німім
Стоять, мов сироти, біля порога,
А ми чужому відчинили дім.

І зражені вже чахнуть од знемоги
Троянди наші на шпиль крутім,
Отам, де незворушних скель облога.

7

Отам, де незворушних скель облога,
Орфеїв³ теж колись солодкий спів
Втішав суворих Фракії синів
В Родопських горах Гема⁴ голубого.

Такої б ласки й нам зажить од бога!
Орфей би наш крайнців розбудив,
Зігрів би він усіх слов'ян-братів
На схилах Альп, на Красових⁵ відногах.

Змагаючи наш розбрат і порок,
До краю отчого б навчив любові
І всіх словенців об'єднав би знову.

Той ніжний спів, гармонії зразок,
Зродив би мир, і радіці, й обнову
В краю снігів і темрявих стежок.

¹ Парнас — гірський масив у Греції; за грецькою міфологією, одне з місць перебування муз.

² Камени — в римській міфології богині мистецтв і наук, тотожні грецьким музам.

³ Орфей — легендарний фракійський співець, який своїм співом зачаровував не лише людей, а й звірів, дерева, скелі.

⁴ Гем — давня назва Балканів. Родопські гори — гори Південної Болгарії.

⁵ Крас (Карст) — плоскогір'я на південному заході Словенії.

В краю снігів і темрявих стежок
Панує зло, відколи вмер ти, Само¹.
Надгробок твій, занедбаний синами,
Вкривають пил, будяччя і пісок.

За давньої усобиці клубок —
Ярмо Піпінове² тяжить над нами...
А там — бунти, бій Вітовця³ з ляхами
Та лютих турків спис і мотузок.

Минули дні звитяги бойової,
І, глузом приспані ще на зорі,
Гучні навек замовкли піснярі.

Квітки ж, які зростив зими глухої
Новий Парнас на дикім пустирі,
Імлою вкриті, зрошені сльозою.

Імлою вкриті, зрошені сльозою
Троянди ті, що й мій зростив Парнас,—
Любовні ж сльози лив я водночас
І за вітчизною, і за тобою:

Болить мені, що в дні незгод, розбою
Словенці матері зреклися враз,
Що суджена ти не моя, що вгас
Мій промінець надії нетрівкої.

І прагну я, щоб з іменем твоїм
Й мов разом прославилося в пісні,
Яка служила б зброєю вітчизні,

¹ Само (623—658) — засновник великої слов'янської держави, яка складалася з Чехії, Моравії та сусідніх з ними земель. Вів успішну боротьбу з аварами та франками.

² Піпін Короткий (714—768) — король франків. Біля 750 року підкорив південно-західних слов'ян. скориставшись їхніми чварами.

³ Вітовець Ян (вмер біля 1463 року) — видатний полководець, родом чех, вдало воював з німцями. поляками, мадярами.

Словенців розбудила б і в наш дім
Вернула мир... та квіти мої пізні
Йно лиш зійшли, а нівечить їх грім.

Йно лиш зійшли, а нівечить їх грім,—
Так інколи в лютневі дні погожі,
Проснувшись, радісно розквітнуть рожі
І славлять сонце усміхом своїм.

Та раптом голови поникнуть їм,
Коли вітри заскочать зловорожі,
І білий саван сніжної пороші
Покриє все на обширі німім.

Мені ж твоє світило сонце вроди,
Я милувався поглядом твоїм,
І цвіт чуття розкрився за погоди.

Зненацька сніг над обрієм ясним —
І никне цвіт у лютий час негоди,
Юга гнітить в полоні сніговім.

Юга гнітить в полоні сніговім,
І доля зла твого співця карає,
Його скорбота обляга безкрая,
Еріній¹ глум ганяється за ним.

Як та Діана всупір духам злим
Спасла Ореста² від лихої зграї,—
Так і мене, що жити сил не маю,
Зцілила б ти своїм чуттям святим.

¹ Ерінії — в грецькій міфології богині помсти.
² Орест, син Агамемнона та Клітемнестри, за вбивство матері покараний божевіллям, але зцілений об- разом богині Артеміди (Діани), який упав із неба.

Та сон мінув. Надії й супокою
Зоря лиш блиснула й погасла вмиць,
І знову мла, ще змуріша, лежить.

Померкло все. Я серця не загою,
Відрадний спів не зрине у блакить,—
Ледь-ледь ростуть квітки мої весною.

12

Ледь-ледь ростуть квітки мої весною,
Занедбані, як при шляху полин.
Так поміж скель, в розколинах руїн,
Бува, троянди вчепляться порою.

Заглушені плющем і кропивою,
Вони лиш чашнуть, ждучи на загин.
А посади на грядку їх, за тин,—
І вродою засліплять чарівною.

Так при тобі, при сонці золотім,
Душі моєї незрівнянний світе,
Оцих би віршів забували квіти.

Як хочеш ти життя вернути їм,
Звільнити цвіт із-під важкого гніту,—
Іди, зігрій їх поглядом своїм.

13

Іди, зігрій їх поглядом своїм,
Дай бачити лице твоє кохане,—
І царство мли і грізні урагани,
Усе нараз поникне перед ним.

Гризота й сум розвіються, як дим,
І мук незбивні упадуть кайдани,
Твій чистий зір важкі загоїть рани,
Яких не міг загоїть я нічим.

174

І на чолі, позначенім журбою,
В заснулім серці розбудивши кров,
Надія світла заясніє знов,

І ліру я на новий лад настрою,
Й пісенні квіти виростить любов,
Їх цвіт засяє щирою красою.

14

Їх цвіт засяє щирою красою,
Як сяє рожа рання навесні,
Коли спадуть морози навісні
І мліє сад у білому завої.

Гуде бджола. Пастух на водопої
Стрічає день новий, і голосні
В гаях лунають солов'їв пісні,
Все радістю проймається живою.

Та ні! Я знаю, що моїх квіток
Така висока не чекає шана,
Боюсь, що ти їх не приймеш, кохана.

Однак прошу: візьми їх в свій садок.
Це ж, голячи свої сердечні рани,
Поет твій знов словенцям в'є вінок.

МАГІСТРАЛІ

Поет твій знов словенцям в'є вінок.
Рядки хвали тобі й моя тривога,
Із серця зросла пісенька убога —
Мій вірш, троянд зарошених пучок.

Із краю мли, де вічний холодок,
Цвіли квітки без леготу легкого,
Отам, де незворушних скель облога,
В краю снігіє і темрявих стежок.

175

Імлою вкриті, зрошені сльозою,
Йно лиш зійшли, а нівечить їх грім,
Юга гнітить в полоні сніговім.

Ледь-ледь ростуть квітки мої весною.
Іди, зігрій їх поглядом своїм —
Іх цвіт засяє щирою красою.

С Ш А

ГЕНРІ ЛОНГФЕЛЛО
ЕДГАР АЛЛАН ПО

ГЕНРІ ЛОНГФЕЛЛО

EXCELSIOR!

Вже морок в Альпах западав,
Коли юнак село минав
Крізь бурю й сніг. І прапор ніс,
Що дивний мав якийсь девіз:
Excelsior!

Блискучий погляд із-під брів,
Немов на сонці меч, горів;
І наче на сурму хто грав,
Так дивно заклик той лунав:
Excelsior!

В долині, в кожному вікні
Він бачив приятні вогні;
Вгорі — примарно мід світлів.
І стогін з уст його злетів:
Excelsior!

Не йди туди! — казав старий, —
Там в пітьмі виє буревій,
Ніхто не вийде й за поріг!
Та знов бринить той срібний ріг:
Excelsior!

Дівча йому: Свій ключ покинь,
На лоні в мене відпочинь!
І сльози блиснули на мить,
Та, мов зітхання, знов звучить:
Excelsior!

Удосвіта знялись ченці,
З молитвою святі отці

¹ Вище й вище (лат.).

Спішать до звичних справ земних...
Та ось долинуло й до них:
Excelsior!

Напівпохованого в сніг,
Сміливця пес знайти поміг;
В руці холодній він затис
Той прапор — дивний свій девіз:
Excelsior! ...

Холодний присмерк знов запав,
Він гарний, мов живий, лежав,
Та з неба, наче тихий сніг,
Луною голос долетів:
Excelsior!

СОН НЕВІЛЬНИКА

На полі з серпом у руці він лежав,
Де рис піднявся, ніби гай;
На голій землі, у задумливій млі,
Обідраний, змучений вкрай.
І знов у туманному мареві сну
Він бачив свій рідний край.

Широкий Нігер там, уві сні,
Велично води ніс.
У тій країні він був владарем,
Під тими пальмами зріс.
І чув, як в дорозі дзвенить караван,
Що з гір спускався униз.

Він бачив знов дружину свою
Серед дрібних діток.
Ось руки малі його обняли,
Сплелися, як вінок.
І сльози ринули з-під повік,
І впали на пісок.

Потім нестримно, шалено він
Берегом річки мчав.

І грізно бряжчав золотий ланцюг,
Що він за повід мав;
А збоку у піхвах підскакував меч,
Як тільки кінь стрибав.

Летіли, наче кривавий стяг,
Фламінго крізь туман.
І з ними він примчав один —
За день — у кафрів стан,
Туди, де за стріхами хатин
Простягся океан.

Він чує уночі левиний рик,
І дикий гієни сміх.
А бегемот, торуючи шлях
В очеретах сухих,
Звитязно гупав, мов барабан,
У сновидіннях тих.

Про волю на тисячу голосів
Хором весь ліс співав,
І голосно вітер з диких пустель
До волі закликав,
А він аж здригнувся вві сні й посміхнувся,
Неначе вільний став.

Не чує він посвисту батога,
Видіннями сповнений вщертъ.
Бо вже тільки тіло безживне його,
Яке посіла смерть,
Лежало, немов кайдани, що душа
Порвала й кинула геть.

СТРІЛА І ПІСНЯ

Пустив стрілу я в білий світ,
Вона майнула — зник і слід!
Нема очей, які б змогли
Простежити політ стріли.

Пустив я пісню в білий світ,
Вона майнула — зник і слід!

Ніхто б на світі не зумів
В польоті наздогнати спів.

Та через довгий час, в гаю,
Я знов знайшов стрілу свою,
А пісню — до останніх слів
У серці дружньому зустрів!

ПСАЛОМ ЖИТТЮ

Не кажіть мені так сумно,
Що життя — це сон пустий! —
Дух, який не спить, розумно
Бачить смисл його простий.

Хай з могили ти не встанеш,
Та життя — це вічний рух;
Тлін еси і тліном станеш, —
Це про тіло — не про дух!

Ані втіха, ні скорбота, —
Хай не світяться в очах.
Тільки праця і турбота —
Ось життя природний шлях.

Тож працюймо! Час минає,
Пам'ятай — серцець биття
До кінця нас наближав,
І немає вороття.

На життєвім полі бою
Бути слід всякчас тобі
Не худобою німою,
А героєм в боротьбі.

Не Майбутнє, не Минуле —
Хай Минуле — тричі рай!
Що було, те проминуло,
І на нього не зважай!

У борні і у тривозі
На великих ти рівняйсь.
Ідучи вперед, в дорозі
Слід лишити намагайсь.

Слід, що іншого, можливо,
Наведе на добру путь.
Це — для багатьох важливо:
Ти для них героєм будь!

Тож сміливо за роботу!
Хай душа злітає в вись.
У щоденній у турботі
Ждати й працювати вчись.

* *
*

Смеркається; крила ночі
Розсипали пітьму глуху,
Неначе орел, що ронить
Перо на своїм шляху.

Я бачу — в селищі світло
Блищить крізь дощ і туман,
І смуги тихого смутку
Опертися — сили нема.

Ця смуга смутку і прагнень —
Хоч ніби й не горе, та що ж, —
Подібна вона до страждання,
Як схожий туман на дощ.

Ти вірші мені почитала б,
Сердечні, прості рядки,
Щоб стишити цей неспокій,
Прогнати думи важкі.

Не давніх співців величних,
Поезії силу й красу, —
Луна їх кроків ще й досі
Гримить в коридорах часу,

Як музика войовнича,
Будять їх дужі пісні
Життєвий труд і зусилля, —
А треба ж спокою мені.

Поета скромного будем
Читати, чий спів живий —
Мов злива з літньої змари
Чи сльози з-під трепетних вій,

Поета, що днями праці,
Важкими ночами без сну
Мелодію чує в серці
Безмовну і чарівну.

Турботи пульс невагомий
Від неї змовкти готов,
Вона — як благословення,
Як слізні слова молитов.

Сама ти й вибери вірші,
І в голосі світлім твоїм
Відіб'ється ще чарівніше
Краса поетових рим.

І ніч буде музики повна,
А денні тривоги злі
Складуть, як араби, шатра
І мовчки зникнуть у млі.

ЕДГАР АЛЛАН ПО

ЕЛЬДОРАДО¹

Молодий та стрункий
Вершник мчав навпрошки,
В дощ і в спеку прямуючи радо;
Іхав поночі й вдень,
Ще й співав він пісень,—
Прагнув землю знайти — Ельдорадо.

Стільки років блукав,
Що вже й сивий він став,
Вже утратив і силу й принаду,
Скрізь об'їздити встиг,
Та в блуканнях отих
Не знайшов він землі Ельдорадо.

На котрімсь із шляхів
Раз він привида стрів,—
Може, в нього він знайде пораду:
«Чи не знаєш хоч ти,
Де я можу знайти
Землю ту, на ім'я Ельдорадо?»

Каже привид: «Поглянь,—
Там, де обрію грань,
Видко гір нерухому громаду;
Отуди твоя путь,
Щоб аж їх перетнуть,
Якщо хочеш знайти Ельдорадо!»

¹ Ельдорадо — легендарна країна золота й дорогоцінного каміння, яку розшукували в Америці іспанські завойовники.

ДЗВОНИ

I

Слухай самок передзвін —
Срібний дзвін!
Скільки сміху, скільки світла нам віщує він!
Тільки дінь, дінь, дінь
У ясну морозну ніч!
Зорі сяють у глибинь,
Промінь лине в темну тінь
І летить до наших віч.
Відгомони лун,
Наче строфи давніх рун,
У музичнім передзвоні стрівся з тоном тон
без змін.

Слухай дзвін і знову дзвін,
Дзвін, дзвін, дзвін —
Мелодійний і веселий передзвін.

II

Слухай-но весільний дзвін,
Злотий дзвін!
Скільки щастя і блаженства нам віщує він!
В запашну весняну ніч
Шле він свій веселий клич!
Переливний ллється спів —
Усе бринить!
Спів про щастя світлих днів.
Він голубку так заворожив
В ніжну мить!
З тонкодзвонних келій лить
Плинний струмінь дон-дон-дон, дзюркотливий
дінь-дінь-дінь!

Рине дзвін,
Передзвін
Ген до сніжних верховин
В дальні далі ллеться він,

Де у майбутті щастя у житті.
Лине дзвін, дзвін, дзвін,
Рине дзвін, дзвін, дзвін, дзвін,
Дзвін, дзвін, дзвін,
Плинним ладом-звукоспадом лине дзвін!

III

Слухай-но тривожний дзвін —
Мідний дзвін!
Скільки горя, скільки лиха нам віщує він!
У поійняту жахом ніч
Він летить усім навстріч!
У чуттях і у думках
Сіє страх, страх, страх —
Тоскний спів.
Він скорботно закликає змилосердитись вогонь,
Він у безумі благає лютий і глухий вогонь.
Безнадія вже стискає холод мідних
скронь.

Глибше тон у темну тонь,
Вище рветься ярий плам'я,
Б'є до неба дикий промінь,
Наче місяця дістати захотів.
Лине дзвін, дзвін, дзвін!
Скільки болів будить він
Без надій!
Марні скарги — дзвін це знає.
Як він гірко виливає
У повітря трепетливе розпач свій!
І повітря вже без слів
Чує в дзвонів.
Різноманітні
Лиха наступ і відплив,
І несе повітря плин
Просто в скроні
Біль агоній —
Лиха спалах, лиха скін,
Бо спалахує й конає у повітрі гнівний
дзвін,

Плине дзвін,
Рине дзвін, дзвін, дзвін, дзвін,
Дзвін, дзвін, дзвін,
То волає, то благає тоскний дзвін!

IV

Слухай-но повільний дзвін,
Чорний дзвін!
Скільки дум гірких, самотніх нам віщує він!
Дзвін залізний в ніч німу
Моноотонно креше тьму,
І погрозу всім несе суворий звук.
Рине, рветься над землею
З горла, точеного ржею,
Стогін мук.
Той, хто завжди на дзвіниці,
Має мислі темні й ниці.
Він один
Б'є у дзвони, дзвони, дзвони
І радіє: це ж бо він
Котить глухо, моноотонно
На серця, мов камінь, дзвін.
Він ні муж, ані дитина,
Ні тварина, ні людина —
Він упір.
Рве він дзвоном даль і шир,
Дзвін реве, мов дикий звір,
Звір!
Рине хижий дзвін —
І зайшовся сміхом він.
Грізно рине хижий дзвін —
Він танцює світу скін.
Відгомони лун,
Наче строфи давніх рун,
Грізно рине хижий дзвін —
Рине дзвін,
Відгомони лун,
Наче строфи давніх рун.
То зігтає тихо дзвін,
Дзвін, дзвін, дзвін, дзвін, дзвін,

*То ридас гірко дзвін,
Відгомони лун,
То погребний чорний дзвін,
Наче строфи давніх рун,
То гримить і грає дзвін,
Дзвін, дзвін, дзвін, дзвін,
То серця нам крає дзвін,
Дзвін, дзвін, дзвін,
То зігхає, то ридас скорбний дзвін.*

УГОРЩИНА

МІГАЙ ВЕРЕШМАРТИ
ШАНДОР ПЕТЕФІ

МІГАЙ ВЕРЕШМАРТИ

НА СМЕРТЬ ДИТЯТИ

Минулися всі забавки твої,
Мій хлопчику... Та й хутко ж як минулись!
Майнув останній усміх твій, і вмиг
Зірвала рожі з твого личка смерть.
Не сам пішов ти, ні,— з собою взяв
Утіху батька-матері, узяв
Надій найкращих найяскравішу брость.

І хто тепер гукне тобі: «Вже ранок!..»
І хто тепер тебе розбудить, хто?
Оплачуть батько-мати: «Сину, встань!
Устань, дитино, встань, коханнє наше!»
Та марно все: ти й слова не почувєш.
Ти спатимеш, і не присниться сон,
Ти спатимеш і ранку не побачиш.

Та болю хай не зазнає твій прах;
Ти відійшов і легко й чисто, ніби
Той промінець, що в небо знов одлинув.
Нас лихо й радість в'яжуть до землі,
Жадаємо й жахаємось кінця.
Ти вже дійшов, і вже вагань немає.

Коли ж у ночі, тихі та ясні,
Величні зорі вкривють небеса,—
Чи прийдеш ти благословити любих?
Чи з'явишся у сні їх опівнічні,
Небесного спокою чи даси?
О, йди, братів, сестриць пообнімай:
Нехай твій дух цілує личка їхні.
І дні, які відібрано у тебе,
Верни татусю й ненці. Хай вони
Життям твоїм обіреаним живуть,
І поки квіти сіють на могилу,
Будь ангелом-хранителем над ними.

ДО ГУТЕНБЕРГОВОГО¹ АЛЬБОМА

Згодом утомиться ніч, і не стане облудного
жрецтва,
Сонце не вигріє більш виплоду псевдонаук;
Згодом не втримає шаблі жорстока правця
сваволі,
Миру святого добу більше розбій не
зганьбить;
Згодом і здирці народу, і битий нуждою
простолюд
Ідола-звіра в собі владно олюднять самі;
Згодом із заходу сльиво проллється на овиди
східні,
Серця жертовна жага облагородить думки;
Згодом на раду зберуться народи землі
звідусюди,
Злине переклик гучний, неба штурмуючи
вись;
Слово одне, громогласне, з гомону вирветься:
«Правда!»
Ждана із давніх-давен, вісниця зійде
з небес.
Буде то радісне свято, достойне тебе, твого
ймення.
Світ отоді-то складе шану достойну тобі.

ШАНДОР ПЕТЕФІ

КОВЗКИЙ СНІЖОК

Ковзкий сніжок. Біжать санки.
До церкви милу повезли,
Вінчати милу повезли,
Од серця в мене відняли.

¹ Гутенберг Йоганн (1400—1468) — винахідник друкарського верстата.

Коли б я снігом бути міг,—
Попід саньми б заметом ліг,
Щоб коні кинули її
В обійми пристрасні мої.

Щоб на уста поклав я їй
Останній поцілунок свій,
На серце їй упав би я,
Розтав би — й смерть прийшла б моя.

СОЛДАТ

Я відставний солдат. У мене все забрали.
Був тільки рядовим — не вислуживсь
в капралах,
Хоч молодість свою в солдатчину приніс,
А звідти взяв лише тягар старечих сліз.

Був щиро відданий і ревний до роботи,
Не знав я покарань — солдатської турботи.
Що ж в нагороду мав, зі служби ідучи?
Що генерал мене поплескав по плечі.

В ТУ НІЧ ВІЙНА ПРИСНИЛАСЯ МЕНІ

В ту ніч війна приснилася мені.
Угорців кликали до бою:
Кривавий меч по рідній стороні
Ходив за звичкою старою.

І кожний, хто хоч краплю крові мав,
Вставав, узрівши меч кривавий.
Вінець свободи на війну всіх звав,
А не монети дзвін лукавий.

Дівчинонько, тоді з тобою ми
До шлюбу йшли — в ту саме днину.
Щоб стать за волю юними грудьми,
Тебе я в першу ж ніч покинув.

Рушати в день весільний до борні,—
Це, правда, доля нежадана.
Та вдарить бій, і я, як в тому сні,
Піду, повір мені, кохана.

ПІЗНАЙТЕ МЕНЕ

Ні, ви не знаєте, хто я такий!
Мене вкривала досі машкара,
Але вона набридла вже мені —
Тепер зірвать її прийшла пора.

Ви добре знаєте мої пісні.
Чи щиро від душі писав я їх?
Мов квіти на цвинтарному горбі —
Моїх пісень веселоці і сміх.

Ось на могилі квітка розцвіла,
А в тій могилі лиш черва та тлін.
Так в муках гинула моя душа,
Але лунав пісень веселий дзвін.

Я більш не буду лицедієм тим,
Що, сміючись зі сцени щоразу,
У павутинні й поросі куліс
З лиця стирає сорому сльозу.

Хоч, ні... Нехай скона моя душа.
Прийшов на битву я, а не на тризну.
Пісень веселих світла течія
Нехай пливе... Нехай хоч ними я
Розвесело мою сумну вітчизну!

ДО ГРАФА ШАНДОРА ТЕЛЕКІ

Ти втомлюєшся, поки предків
Перерахуєш імена.
А я не знаю, ким був дід мій,
Мене не втомить давнина.

У сляві люстри, в оксамитах —
Серед палат родився ти.

*А я — в хатині, на соломі,
Серед убозтва й темноти.*

*Ти мчиш в кареті четвернею
На прогулянку ради втіх,
А я гуляю, як апостол:
Ходжу завжди на двох своїх.*

*Ти потопаєш у достатках,
Усе, що схочеш, подадуть.
Я нині їв, а завтра, може,
Мене нестатки знову ждуть.*

*Коротше: ти — магнат вельможний,
А я — жебрак. Однак радій,
Гордись, що ти в моїх обіймах,
Предобрий графе, тезку мій.*

*Адже не всіх аристократів
Таким я щастям наділю,
Щоб обнімати й другом звати,
Як-от з тобою я роблю.*

*Та ти... тебе... Ні, вихваляти
Діла твої не стану я.
Пишайся тим хоч, що у вірш мій
Потрапило твоє ім'я.*

УГОРСЬКИЙ ДВОРЯНИН

*Шабля прадідів кривава
Висить на стіні іржава...
Досить є на те причин.
Я — угорський дворянин!*

*Ким ти був, а нині хто ти?
Ні турботи, ні роботи.
Хай працює селянин,—
Я — угорський дворянин.*

*Вчитись? Киньте теревені!
Пухнуть з голоду учені.
Неписьменних дурнів син —
Я — угорський дворянин!*

*Правда, є одна наука,
Вивчити її не штука --
Знаю смак харчів та вин...
Я — угорський дворянин!*

*Не беруть податку з мене.
Є хазяйство, та нужденне,
А борги вже вище стін —
Я — угорський дворянин!*

*Що мені до батьківщини,
До життя й добра країни?
Хай лежить в пилу руйн.
Я — угорський дворянин!*

*З древнім правом, в древнім домі
Я помру хоч на соломі...
В пекло? В рай? Кінець один.
Я — угорський дворянин!*

* *

*

*Колись мудрець все їздив на ослі.
Відтоді зміни стались немалі,
Часи змінилися — і не трішки:
Тепер осли
У вершини пішли,
А мудрі люди ходять пішки.*

* *

*

*Земля замерзла чи в пожежі щезла?
Мені здається, все-таки замерзла.
Її серця зморозять крижані,
Що ляжуть і що вже лежать у ній.*

КОЛИ ТИ МУЖ — БУДЬ МУЖНІМ

Коли ти муж — будь мужнім,
Знайди життєву путь,
А лялькою на шворках
В руках судьби не будь.
Пес недолугий — доля.
Лякає нависна
Лиш кволик — і тікає
Від сміливих вона.

Коли ти муж — будь мужнім,
Не тільки на словах.
Найкращий з Демосфенів¹ —
Меч у твоїх руках.
Твори у вирі битви,
А довершивши твір —
Замовкни, як змовкає
Гроза за краєм гір.

Коли ти муж — будь мужнім,
Вмій правду боронити,
Хоча б і довелося
За неї кров пролити.
Зумій заради правди
Зламать життя своє.
Честь в боротьбі — найвище,
Що в тебе в світі є.

Коли ти муж — будь мужнім,
Борися і страждай,
Але свої волі
Нікому не віддай!
Хто продається — гине
В зневазі і ганьбі.
«Голодний, але вільний!» —
Впиши в девіз собі.

¹ Демосфен (384—322 до н. е.) — оратор і політичний діяч Стародавньої Греції.

Коли ти муж — будь мужнім,
І в водоверті літ
Тебе не подолають
Ні люди, ні світ.
Будь дубом, котрий буря
З корінням вирива,
Але який не гнеться
Під вітром, як трава!

ПІСНЯ СОБАК

Лютують і метуть,
Кружляють без доріг
Зимові близнюки —
Хурделиця і сніг.

А нам усе дарма:
На кухню, в теплий кут
Хазяїн нас пустив —
Чудово й тепло тут.

Про їжу не турбуйсь:
Обідній прийде час,
То кусень на столі
Зоставить пан для нас.

Бува, що й батогом
Озветься панська злість:
Болигь, але дарма —
Мицна собача кість.

А як відійде лють,
Пан одкладе батіг,
І радо ми йому
Підповземо до ніг.

ПІСНЯ ВОВКІВ

Лютують і метуть,
Кружляють без доріг,
Зимові близнюки —
Хурделиця та сніг.

Пустеля снігова —
Притул усім вітрам,
Але нема їй куща,
Де б притулитись нам.

Що зовні холод — брат,
А в шлунок голод — друг,
Тож від обох не жди
Нічого, крім паруг.

І третій ворог є:
Звелась рушниця, й знов
Тече на білий сніг
Червона наша кров.

Але пробитий бік
І голод — все пuste.
Ми терпимо біду,
Та вільні ж ми зате!

В КІНЦІ РОКУ

Ти скінчив свою роботу,
Рік старий... В тім царстві тьми,
У якому ти зникаєш,
Добре, якщо світоч маєш —
Отже, пісню цю візьми.

По ладах старої ліри
Ще раз пальцями пройти...
Віща ліро, ти немало
Влад зо мною проспівала,—
Що ж сьогодні скажеш ти?

Прозвучи сьогодні, ліро,
Дужче, краще, ніж колись!

Гідна будь своєї слави,
Щоб, в рокисті й величаві,
Гордо звуки полились!

Може бути, що прощальна
Пісня ця — без вороття.
Може бути, що востанні
Ми сднаємось в звучанні
За мого й твого життя.

Бог війни мене покликав.
Від сьогодні — я солдат.
Де вже тут пісень складати?
Пишуть шаблями солдати
На камінні барикад.

Прозвучи востаннє, ліро,
Все, що знаєш, проспівай —
Сум увесь і всі надії,
Поривання, скарги, мрії,
Біль і радість — все віддай.

Будь грозою, що в пориві
Дуб з корінням вирива,
Будь тим леготом ласкавим,
Що спочин приносить травам
І колише дерева.

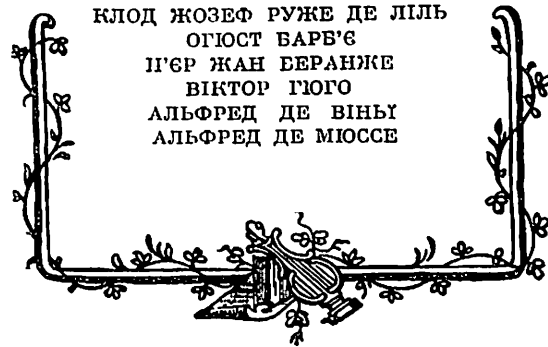
Будь тим мюстром, у якому
Бачу я життя своє:
В нім і юність, що минає,
І кохання в нім безкрає —
Дві найкращі квітки є.

Визвучись до краю, ліро,
Щедро, гаряче, як слід,—
Так і сонце, що заходить,
Щастя в тім своє знаходить,
Що вогнем цілує світ.

*Наче буря переможна,
Вільну пісню пронеси —
І не згинеш ти безслідно,
А воскреснеш в мить побідну —
В інші, радісні часи!*

ФРАНЦІЯ

КЛОД ЖОЗЕФ РУЖЕ ДЕ ЛІЛЬ
ОГЮСТ БАРВ'Є
ІГ'ЕР ЖАН БЕРАНЖЕ
ВІКТОР ГЮГО
АЛЬФРЕД ДЕ ВІНЬУ
АЛЬФРЕД ДЕ МЮССЕ

КЛОД ЖОЗЕФ РУЖЕ ДЕ ЛІЛЬ

МАРСЕЛЬСЗА

*Вперед, вітчизни діти рідні,
 День слави нашої настав!
 Тиранів полчища негідні
 Ідуть супроти наших лав.
 Вам чути, як по селах вражих
 Солдат жорстоких лине гук?
 Вони ідуть, щоб в пеклі мук
 Убить синів і дочок наших!*
В бій, громадяни всі! Шикуйтеся у полки!
Вперед! Хай вража кров тече, немов струмки!

*Що хочуть королі зрадливі
 Та орди змовників-рабів?
 Кому кати готують хтиві
 Тяжке залізо кайданів?
 Французи, нам! Ганьба безкрая!
 В серцях палає гнів страшний.
 Вернути рабства гніт важкий
 Для нас хотіла б знов ця зрадя!*
В бій, громадяни всі! Шикуйтеся у полки!
Вперед! Хай вража кров тече, немов струмки!

*Невже заброди чужоземні
 Закони видають для нас?
 У рабство наймити ці темні
 Наш край не кинуть ні на час!
 Великий боже! Нас зігнути,
 Звернуть нам шиї під ярмо?
 Ні, деспотам цим не дамо
 У нас панами доли бути!*
В бій, громадяни всі! Шикуйтеся у полки!
Вперед! Хай вража кров тече, немов струмки!

*Тремтять, тирани, що ганьбою
 Укрили рідний край святий!
 Тепер ми справжньою ціною
 Оплатим підступ ваш лихий.
 Солдатами усі ми стали, —
 Коли герой від куль впаде,
 Уже новий у бій іде,
 Щоб вражої не знать потали!*
В бій, громадяни всі! Шикуйтеся у полки!
Вперед! Хай вража кров тече, немов струмки!

*Французи, ваших дум бентежних
 Ніколи людям не забудь!
 Нехай не буде жертв безмежних,
 Коли вирує чорна лють.
 Та хижі деспоти криваві,
 Та злі прибічники катів,
 Вони — мов звір, що без жалів
 Рве груди матері тужаві.*
В бій, громадяни всі! Шикуйтеся у полки!
Вперед! Хай вража кров тече, немов струмки!

*Любов священна до вітчизни
 Веде нас по дорозі мсти!
 Свободо, розплатися грізно
 З гнобителями бідноти!
 Під нашим стягом перемога
 Летить під клич могутній твій.
 І хай побачить ворог злий,
 Де слави нашої дорога.*
В бій, громадяни всі! Шикуйтеся у полки!
Вперед! Хай вража кров тече, немов струмки!

ОГЮСТ БАРБ'Є

ЛЕВ

I

Я бачив третій день, як злий, без краю лютий
Скакав по бруку лев, від пуг міцних розкутий,
Гасав у місті він, великим і гучнім.
Я бачив, як гримів він грізно, наче грім,
І, геть розкидавши свою кудлату гриву,
Він скалив пащеку, ікласту і жадливу.
І був такий страшний його безтямний гнів,
Що тіло пружилось, і весь він шаленів.
І рвались ядра там, і у страшнім змаганні
Метались люди скрізь і падали в конанні
На сходах Лувру десь... і серце під ребром
У нього билося роз'ятреним клубком,
І червонів язик із пащеки жахної.
І, весь захеканий, я бачив хвилі тої,
Як тулубом своїм гнилий зваливши трон,
Край нього велетень простягсь без перепон.

II

І враз побачив я, як юрби безупинні
Повзли на череві до нього в безгомінні;
Й, від страху тремтячи, там карлики бліді
До нього тихо йшли, підступні в почутті,
І запобігливо лизали шерсть левину,
І гладили його, і цілували в спину,
І звали влесливо шершавим язиком
Своїм царем ясним, своїм рятівником.
Коли ж, насичений і кров'ю і хвалою,
Він лапою повів, кудлатою й важкою,
І, прокидаючись, розкрив свій дивний зір,
І скрізь заклекотів людський бурхливий вир,—

Він гордо й тихо встав, повівши головою,
Махнувши гривною над дикою юрбою,
Мов велетень якийсь античний, мов титан...
Та кинув тут йому на шию зтось аркан!

ПРОЛОГ

Хай гомонять кругом, що надто я вразливий,
Що віри вирує мій, незграбний і бурхливий,
Що, наче Діоген¹, я не стиляв чола
Перед кумирами уславленого зла,
Що я ганьбив вельмож, що я перед катами
Безстрашно не спинявсь, ціляв і в них словами.
На це зважаєть не варт... Що до виття мені
Лакуз і шахраїв, їх дикої гризні?
До пафосу купців, що пробадуть в екстазі,
До блазнів циркових, що крутяться на фразі?
Якщо терпкий мій віри, якщо я дошкульний,—
Це гнівно задзвенів дзвін наших днів гучний!
Цинізм щоденних чвар плямує ніжне слово,
І біль народних бід мою проймає мову...
Я інший у душі, в сердечній глибині,
І людяний мій віри суворий лиш зовні.

ПОСТУП

Навіщо придались, мій боже, всі картини,
Що нам історія дає,
І досвід той тяжкий, що вічно для людини
З сумних пригод її встає;
Коли розпуста й зло так само будуть жити,
Як і в минулій віки,
Коли за всі часи чинити будуть діти
Все те, що діяли батьки?
Нещасні, навісні, ми голови квітчали,
І світ, дивуючи, радів,
Як ми в той літній день одразу всі співали
Свободі в честь величний спів.

¹ Діоген із Сінопа (404—323 до н. е.) — давньо-грецький філософ.

Ми славили гуртом, у запалі святому,
    Йі, як злото, чистий вид;
Не знали ми тоді, що буде нам пстому
    З тії богині стільки бід.
Ми сподівалися небесного спокою,
    Нам снилася ясна блакить,
А хмари сходились у нас над головою,
    Щоб наше свято замутиць.
І от тепер ми знов, як за часів неслави,
    Розпусту бачили гидку,
Мерзенне зрадництво, кривавії забави
    І дикую жагу скотську.
І знову бачимо, що й предки наші зріли,
    Як кров'ю плинули річки,
Як умочі не раз нещасні неньки мліли,
    Як синались од куль шибки,
Як з помсти дикої царя вбивали люди
    І билися в боях страшних,—
Палкий багнет жінкам проходив наскрізь
    груди,

Колов дітей на лоні їх!
І могої доби злочинства всі колишні
    За наших повстають годин,
І вже не певні ми, що світ в ході одвічний
    Вперед пройшов хоч крок один!

П'ЕР ЖАН БЕРАНЖЕ

ЦАР ГОРОХ.

Колись був славний цар Горох,
    В історії не знаний.
Без слави добре спав за трьох,
    Немов простий підданий.
Замість корони тільки й мав
    Ту шапочку, що надівав,
    Як спав.
Ах, ах, ах, ах, ох, ох, ох, ох!

Який був добрий цар Горох!
    Ох, ох!
В хатинці жив він, добре їв
    Разів із п'ять на днину,
Щодня державу об'їздив,
    Для того й мав шапину.
Не мав озброєних воляк,
Але держав він двох собак,
    Ои як.

Ах, ах, ах, ах, ох, ох, ох, ох!
Який був добрий цар Горох!
    Ох, ох!

Охоту мав він до пиття
    І пив зовсім не воду,
Зате ж усе своє життя
    За благо пив народу.
З вина він брав собі дохід —
Від бочки глек, та й пив як слід
    В обід.

Ах, ах, ах, ах, ох, ох, ох, ох!
Який був добрий цар Горох!
    Ох, ох!

Ніхто не змів би так, як він,
    Подобатись дівчатам.
Мабуть, його не без причин
    Піддані звали татом.
На рік разів чогири-п'ять
За городом учив він рать
    Стрілять.

Ах, ах, ах, ах, ох, ох, ох, ох!
Який був добрий цар Горох!
    Ох, ох!

Він не бажав нових країн
    І був сусіда тихий!
З законів тільки й мав один,
    Щоб кожний жив для втіхи.
Народ при ньому сліз не знав
І вперше, як його ховав,
    Ридав.

Ах, ах, ах, ах, ох, ох, ох, ох!
Який був добрий цар Горох!

Ох, ох!
Портрет його, як знаєм ми,
Ще приховавсь донині.
Тепер він вивіска корчми,
Найкращої в країні.
Народ туди вчащає пить
І тільки той портрет уздрить,
Кричить:
«Ах, ах, ах, ах, ох, ох, ох, ох!
Який був добрий цар Горох!
Ох, ох!»

ПТАШКИ

*Зима. Сумнішають хатини:
Поля замерзли в тихім сні;
Пташки в далекій країні
Несуть кохання і пісні.
Та де б вони гніздо не звили,
Все будуть край наш пам'ятать:
Пташки, що в вирій одлетіли,
З весною знову прилетять.*

*Іх виганяє доля з хати,
І нам сумніш став, ніж їм:
Тепер ніхто нас утішати
Не буде співом чарівним.
Летіть же ви в країни милі
Щасливим людям щебетать!
Пташки, що в вирій одлетіли,
З весною знову прилетять.*

*Немов пташки, до гнізд прикуті,
Ми задримо легким пташкам —
Негодонька, морози люті
З півночі йдуть на горе нам.
О, чом же ми не маєм сили
Летіти, зиму переждать?..
Пташки, що в вирій одлетіли,
З весною знову прилетять.*

*Вони ж нас, бідних, ізгадають,
І тільки вернеться тепло,
Старого дуба відшукують,
Де їх гніздо торік було.
Щоб знали ниви почорнілі,
Що прийдуть дні щасливі внілять:
Пташки, що в вирій одлетіли,
З весною знову прилетять.*

НЕГРИ І МАРІОНЕТКИ

*Віз капітан у синім морі
На ринок негрів продавать.
Вони тужили, мерли з горя...
«Пху, — каже, — збитки, до сто мать!
Ото народ дурноголовий!
Та знаю ліки від журби:
Влаштую їм театр ляльковий, —
Порозважайтеся, раби».
Щоб сум розвіяти безкрай,
Іде комедія смішна.
Полішінель¹ там виступає,
Для чорних справжня новина.
Вони спочатку опинались,
Мовчали, хмурили лоби,
А там уже й заусміхались...
Порозважайтеся, раби.
Зловив на силу превелику
Царя горбатих поліцай,
А той його у пику! в пику!
Отак-то, дурню, не займай!
Забули чорні про кайдани,
Сміються з тої боротьби.
Тут кожне плакати перестане!
Порозважайтеся, раби.
З'явився чорт, як звісно, чорний, —
До серця чорним і принав.
Полішінеля він, моторний,
Схопив і в пекло потаскав.*

¹ Полішінель — персонаж французького народно-го театру, веселий задирка.

Усіх чарує та поява,
«Знай наших!» — чути похвальби.
Вже бідолатам сниться слава...
Порозважайтеся, раби.
Аж до Америки чужої,
Де вдвічі суджено страждать,
За нитку смикані герої
Бідах-невільників смішать.
Так королі, коли лунають
Народу зойки і клятьби,
Його цяцьками звеселяють:
Порозважайтеся, раби.

ПАПА — МУСУЛЬМАНИН

Колись-то папа, що по морі
Кудись із Рима мандрував,
Піратам злим у лютім горі
На схід невільником попав.
Спочатку лявсь він з досади,
А потім бога зрікся він.
Святий відступнику, за зраду
Пекельний вас чекає скін.
Попасти він боявсь на палі,
Злякався дошкульних знущань,
І він звернувся у поталі
До Магомета без вагань:
«О, зглянься, праведний пророче!
Спаситель тут лиш ти один».
«Що чуємо, святий панотче?
Пекельний вас чекає скін».

Обрізали його негайно.
Він мусульманин хоч куди.
І розважався він звичайно
Удвох з імамом завсігди.
І навіть біблію безбожно
Дер по шматку християнин.
О боже наш, хіба так можна!
Пекельний вас чекає скін.
Зробився справжнім він корсаром,

Шербети їв, кальян куриє,
І так, як личить яничарам,
Гарем у себе він завів.
Чарівні перса. Пишні коси.
Який негідник, чортів син!
Святий наш папа, що за пози?
Пекельний вас чекає скін.
Та трапилась чума на сході,
В тюрбані дивному своїм
Він повернувся при всім народі
В апостольський, священний Рим.
«Вам треба, певне, знов хреститись?»
«Довічний мій високий чин».
О боже наш, як не гнівигись!
Пекельний вас чекає скін.
Тепер наш папа, — боже, де ми? —
В ім'я господнє захотів
З монастирів зробити гареми
І поженити всіх ченців.
Під ним вся церква занепала,
Єретиків не палить він.
Святий панотче, все пропало!
Пекельний вас чекає скін!

ЧОТИРНАДЦЯТЕ ЛИПНЯ

Той спомин бранцеві — як воля пожадана,
Я був іще малий, коли зачувся крик:
«Гей, на Бастілію! До зброї, громадяни!»
І все пішло туди — купець і ремісник.
Як зблідла дівчина і як жажнулась мати,
Зачувиши рев гармат і барабанний гнів.
Та переміг народ. Бастілію узято, —
І весь у сонці день святочний заяснів,
У сонці заяснів.

Всі обіймалися — убогий і багатий, —
Жіноцтво славило і вояків, і бій,
Вертали в синьому герої дня — солдати
У бурі-оплесків і в юрмі гомінкій.
Втонув тоді король у глибині неслави,

І всюди Лафайєт¹ хвалою заряснів,
І волю я відчує, і крила я розправив,—
І весь у сонці день святочний заяснів,
У сонці заяснів.

На другий день мене дідок один учений
Повів на згарище, до замкових руїн.
«Мій сину,— мовив він,— тут деспотизм
шалений
Душив народ — раба серед понурих стін.
І прагнути людське донищити коріння,
Він стільки, стільки нір для в'язнів поробив,
Що з першим натиском запалася твердиня,—
І весь у сонці день святочний заяснів,
У сонці заяснів.

Свобода, друже мій, то давня бунтівниця.
І от, озброївшись прапрадідним мечем,
Прийшла затерти слід тиранської в'язниці,
І Рівність з янгольським з'явилася лицем
А з ними розлилось небесних бур свавілля:
То голос Мірабо² безчесний двір громив,
Він гасло нам подав: «Іще одну Бастілью!»
І як у сонці день святочний заяснів,
У сонці заяснів!

Що ми посіємо, пожнуть усі народи,
Ми дебатujemo — і нишкнуть королі,
А їх вінці тремтять, і про дари свободи
Піддані шепчуться по всій уже землі.
Таблиці людських прав нову добу
прискорять,
Всю землю обійдуть грозою буйних злив,
А з цих руїн господь новітній світ
утворить...»

¹ Лафайєт Марі Жозеф Поль (1757—1834) — французький політичний діяч, генерал, маркіз.
² Мірабо Габрієль Оноре Рікеті — діяч французької буржуазної революції кінця XVIII століття.

Ах, як у сонці день святочний заяснів,
У сонці заяснів!

Я не забуду дідка і ту пророчу мову,
Дарма, що сорок літ по тому перейшло,
І за решіткою мені згадалось знову
Те чотирнадцяте, те дороге число.
Свободо! Голос мій не зможуть подолати,
Тобі веде хвалу мій непокірний спів.
Зоря всміхнулася, позолотила ґрати,—
І весь у сонці день святочний заяснів,
У сонці заяснів.

ПРОЩАЙ

Вже скоро, Франціє. Я подих смерті чую,
О мати дорога! Нехай твоє ім'я,
Ім'я улюблене останнім прокажу я.
Чи хто любив тебе відданіше, як я?
Я вихваляв тебе, не вміючи читати,
І шні, в смертну мить, знесилений украй,
Про тебе буду я, конаючи, співати,
Ти ж пошануй мене сльозою і — прощай!

Як десять королів прийшли тобі на страту
І в кров топтав тебе їх переможний віз,—
Я рвав на корпію їх пурпурову шату,
Точив на рани я бальзам цілющих сліз.
І небо зглянулось. Плідні твої руїни
Подякою племен красуються — і знай:
Ти зерно рівності посіяла нетлінне,
І рівності жнива зближаються. Прощай!

Я бачу, як лежу під віком у могилі.
Кого я тут любив — молю — оборони,
І віддаси ти борг тій голубиці білій,
Що берегла твої, о Франціє, лани.
І щоб почула ти, як я тебе благаю,
Готовий одійти в незнаний інший край,—
Свій камінь гробовий поволи підіймаю,
Та руки ломляться; він падає. Прощай!

ВІКТОР ГЮГО

ДЖИНИ

Як журавлі в час осені глухої
Летять з піснями в сонячну країну,
Так, впрок долі кленучи лихої,
Кружляють скорбні тіні... Данте

*Поснули
Шпилі.
Здрімнули
Жалі.
Мов хворе,
Спить море
Просторе
В імлі.*

*Що це? Шепіт
Зусібіч,
Млосний трепет —
Дише ніч,
Мов тремтяче
Дух чий плаче,
З пекла наче
Рветься пріч.*

*Циг! — забриніло
Так тонко щось...
Це карлик — сміло
То стриб, то ковзь
На ніжці бдній
Понад голодні
Морські безодні,—
Дзвінком зайшовсь.*

*Гук грімкіше, ближче;
Доли стугоняць —*

*Дзвін заклятий кличє
Погорочей рать?
Може, юрби дикі
То здійсмають крики?
Раптом — без'язики...
Знов, шалені, мчать!*

*Ой, джини! Пекла подих!
Мов гомоняць гроби!
Тікаймо вниз по сходах
Від лотої грізьби!
Ураз ліхтар мій гасне,
І тінь — привиддя жасне —
Стіною як не шасне —
До сволака різьби.*

*Джинів рій несамовитий —
Хто звільнив його з тенет? —
Тиси заходивсь трощити,
Мов зайнявся очерет!
Згряя ця тисячокрила
Небо хмарою окрила,
Наче смертю, ще й вчепила
Збоку блискавки багнет.*

*Вже рев передових загонів
Над нами! З реготом орда
Відьом, вампірів та драконів
Подвір'я наше обпада.
Потуга їх — о, чорні лави! —
Гне крокви, ніби вітер трави,
І двері старовинні ржаві
З завісів мало не скида.*

*Звірячі зойки! клекіт! плач жахливий!
Пекельне кодро туча принесла
І швиргонула на будинок зливи
Бридкого сім'я темряви та зла!
Стіна дрижить; от-от із підмурівку
Змете й покотить всю мою домівку,
Як перекотиноле в переднівку,
Вихрійца осоружного мігла.*

Рятуй, пророче! Як рукою
Розвієш напасть, мовби чар,—
Впаду смиренно сивиною
Я перед твоїм святим вітар.
Вогонь хай гаспиди вечірні
Не вергають на двері вірні,
Хай шиби внутрішні й надвірні
Не виб'є тлумище почвар!

Пронеслись! Нечисте військо
Утікає! Як хотів
Чорнокрилий той вихрисько
Дім змести — і не зумів!
Та ще мов бряжчать кайдани.
Ще в дібровах вігрюгани
Гнуть тисячолітні стани
Переляканих дубів.

Подаленіли гук.
Весь лемент навісний
Перелетів за луки,—
І спробуй розрізни:
Чи то цвіркун в долині
Розсюркотівся нині,
Чи по даху, по цині,
Лускоче град дрібний?

Серця вже не краю.
Дивно даль гука,
Мов з арабів краю
Лине спів різка;
Мерехтить зірниця,
І дитині сниться
Золота жар-птиця
З райського садка.

Уже останній
Пекельний рій
Зникає в хлані,
Дірі земній,—

Так, обважнілі,
Шепочуть хвилі,
Злетіть безсилі,
Як стих борвії.

Це зітхання,
Ця жура
До світання
Завмира,
Наче срібні
Та жалібні
Сльози дрібні
Хто втира.

Мла гине
Нічна...
Все плине,
Мина;
Розтала,
Пропала
Оспала
Мана.

ГІМН

Хто за вітчизну вмер, за Францію кохану,
Той заслужив собі і славу і пошану.
Безсмертним у віках його ім'я стає,
І з іншими його у славі не зрівняти.
Немов біля коліски мати,
Біля могил народ схилив чоло своє.
Будь славно, Франціє, і ви, герої,
Що полягли за неї у двобої,
Що пролили священну кров свою!
І будуть славні ті, що в слід за вами
Так само йтимуть мужніми рядами
І так, як ви, поляжуть у бою!
Загишна, мовчазна тепер у нас будівля,
Ви міцно в ній спите, ясна її покрівля
Стрункими вежами впирається в блакить —

Немає волі в них, не вистачає слів,
Довічна темрява їм світ закрила зримий,
Опіздні — присмерки згущаються над ними,
Блукають-бо вони, подоба диких зграй,
Там, де прослала ніч свій лиховісний край.

Як! Без любові жить, немов раби, ілоти,
Без мрій в майбутньому, в минулім — без
скорботи?

Як! Без думок рости, подібно до трави,
На посміх Зевса брать, не знавши Бгови!
Квітки, зірки, жінок байдуже споглядати!
Лиш тіла прагнути а душу зневажати!
Для марних наслідків даремний труд вершити!
Ніколи вище хмар не минути в блакиті! —
О! Не належу я й до славних, знаменитих,
Що благоденствують у гордоцах неситих,
Втікаю я від них — у них нечистий шлях!
Волю натовп я, мурашники в містах,
Юрбу без серць живих, порожню і лукаву,
У лісі дерево, — ніж вашу темну славу!

ДО НАРОДУ

На тебе схожий він; то мирний, то жахливий,
Під небом він прославсь, величний і красивий;
У ньому вічний рух, якого не спинить.
Під сонцем сяє він, од вітру клекотить,
То весь гармонія, то дикий рик звіриний.
Чудовиська його заселяють глибини;
В нім бурі родяться; безодні має він,
Де люди сміливі знаходять свій загин;
Безмірний, топить він в страшних валах
титанів;

Крушить він кораблі, як ти — своїх тиранів;
Як над тобою дух, над ним маяк горить;
Він пестить — і стає погрозовим за мить;
У шумі хвиль його мов чути брязкіт зброї;
Рокоче страшно він у темі пори нічної,
І може нині він погрозово ревети,
А завтра — проковтнуть, як ти, безодне, ти!

Блищать, немов мечі, його хвилясті води;
Співає вічний гімн він до богині вроди;
Безкрайї, в дзеркалі своєму він одбив
Небесні зорі всі, проміння всіх світів;
Жорстоку силу він із ніжністю єднає;
Билинку береже, каміння скель ламає;
Сягає піною він до шпилів гірських;
Як ти. Та хитроціє не знає він низьких,
І тим, хто з вірою спокійно жде припливу,
Не ставить пасток він і путь дає щасливу.

STELLA¹

Над морем на піску я спав береговому,
Та вранішній вітрець нічну прогнав утому,
І я прокинувся. Побачив я згорі,
У небі сяєво досвітньої зорі,
Що в ніжній білості світилась чарівливо.
Погожий аквілон гнав хвилю бунтівливу,
І хмара, танучи, неначе пух, пливла.
Ця ясність мислила, сміялася, жила,
Вона круг темних скель смиряла хвилі сині;
Здавалося: душу я побачив у перлині.
Ще панувала ніч над обширом земним,
Та небо усміхом палало осяйним.
На щогли схилені милося срібло ніжне.
Був чорний корабель, та парус — білосніжний.
Чайки, зібравшись на кручі кам'яні,
Дивились на зорю в ясній височині,
Мов птиці з полум'я там споглядали вроду.
Безмежний океан, подібний до народу,
Стеливсь назустріч їй і тепло рожевів,
Неначе обійнять світило він хотів.
Любов була навкруг розлита невимовна.
Край ніг моїх трава тремтіла, щастям повна,
В гаю дзвінких пташок розпочиналась гра,
І квіт шептає мені: «Зоря — моя сестра».
Ще ночі довга тень простори огортала,
Та голос я почує — зоря мені сказала:

¹ Зоря (лат.).

«Я та, що першою в досвітніх небесах
З'являюсь. Віру я покріплюю в серцях.
Нащадкам я свічу, як предкам я світила:
Мов камінь огняний, мене господня сила
Із праці кидає у ночі зле чоло.
Передо мною царств багато перейшло.
Я — дух поезії, що сяє над землею.
Світила Данте я, а в давнину — Мойсею¹.
Сам океан мені несе любові дань.
Устань же, мужносте! Чесноту й віро, встань!
Творці, мислителі — угору йдіть, на чату!
Очам — розкригися і зорам — пильнувати!
О земле, розцвіти! Життя, загомони!
Заснулі, проженіть свої ганебні сні!
Той, хто послав мене на подвиг урочистий,—
То ангел Вільності, то Свігла геній чистий!»

АЛЬФРЕД ДЕ ВІНЬІ

СМЕРТЬ ВОВКА

I

Під місяцем ясним огнисті білі хмари,
Немов багряний дим здіймався під час пожару,
А чорний ліс густий весь обрїй застилав.
Ішли ми мовчазні серед вологих трав,
Між комишів сухих і між кущів високих,—
Враз під ялинками, серед пісків глибоких,
Побачили ми слід від гострих пазурів
Нечутних у пітьмі мандрівних злих вовків.
Завмерли ми тоді, спинивши враз дихання,
Напружили свій слух. Кругом було мовчання.
Рівнина і гаї застигли в мертвїм сні.

¹ Мойсей — за біблійною легендою, пророк, дозво-
литель давніх євреїв з так званого єгипетського по-
лону.

І тільки флюгер десь скрипів удалині,—
То вітер гомінкий, промчавши над землею,
За башту зачепив, кружляючи над нею.
Дрімали і дуби навпроти скель крутих,
На лікті спершися, серед примар нічних.
Ніщо не шелестить. Найстарший поміж нами,
З досвідчених ловців, нагнувся над слідами,
Припавши до землі. І ось цей чоловік,
Який не помилявся ні в чому цілий вік,
Сказав, що ці сліди у полі темношатім
Належать двом вовкам і двом малим вовчатам.
Сховали дула ми тоді рушниць своїх,
У руки ми ножі взяли з піхов дзвінких,
І далі всі пішли, і віття пригинали.
Спинились трое з нас і придивлялись стали,
І враз помітив я вогні очей палких,
Побачив я тепер серед полів нічних,
Як легко вдалині дві танцювали тіні,
Мінляючись весь час у місячнім тремтінні,
Немов зраділі пси, що крутяться край ніг,
Коли у рідний дім прийшов хазяїн їх.
Але примарними були ці дивні танці,
Вовчата бавились під місяцем в мовчанці,
Вдивляючись в туман, де ворог їх лихий,
Людське поріддя зле, чатус в млі нічній.
Стояв похмурий вовк, а мовчазна вовчиця
Сиділа вдалині, недвижна, мов та криця,
Подібна до тїї, чий соски міцні
Живили Ромула і Рема в давнині.
Вовк, підійшовши, сів,— зіперсь двома ногами,
Уп'явшись у пісок своїми пазурами.
Він, певне, зміркував, що жде його загин,
Що шлях одрізаний, і весь напруживсь він.
І раптом він стопив, розкривши пащу чорну,
За горло злого пса, у нього впивсь проворно,
І більш не розмикав він щелепів своїх,
Хоч тіло корчилось від пострілів метких
І гострих лез ножів, які ми застромляли
У черево його і тельбухи кромсали,
Він паці не розняв, поки до ніг не впав
Уже півмертвий пес, який за мить сконав.

Тоді він кинув пса і нас оглянув строго.
Ножі в'ялись у бік, і кров дзюрчала з нього,
Стікаючи струмком по зрошеній траві.
Стирчали звідусіль рушниці бойові.
Він ще оглянув нас, а потім ліг у колі,
Облизуючи кров, яка текла поволі,
Й, презирства сповнений до вбивців навсних,
Закривши очі, вмер, німий, навік затих.

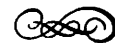
II

Схилив своє чоло я на стару рушницю.
Не міг я половать на мовчазну вовчицю
І на дітей її, що мусить їх сховать.
Вагалась перш вона, чи слід їй утікати,—
Якби не малюки, вдова сумна й велична
За вовка б кинулась у битву блискавично.
Та мусить врятувать своїх дітей малих,
Щоб їм голодувать у хащах лісових,
Але повік в житті їм не складать угоди
З модьми й рабами їх, що зрадили свободу,
Що служать вірно їм і з-за харчів смачних
Цькують володарів у хащах лісових.

III

І гірко я гадав: ясне ім'я лодини.
Але плямуєм ми ім'я це щохвилини!
Найвище із створінь! Щоб сорому не знати,
Учися у тварин так мудро умирати.
Спізнавши суєту всього життя земного,
В мовчанні зміст шукай! Що краще є від
цього?
Я зрозумів тебе, мандрівцю дикий мій,
Досяг глибин душі останній погляд твій!
Він мовив так мені: «Якщо ти тільки в силі,
Покинь розумувать у марному свавіллі,
Будь мужній завжди в стоїчній простоті,
Без нарікань і скарг, як я в своїм житті.
Благають і тремтять лиш болягузи ниці.

Злигоднів не цурайсь, твердий будь, наче
з криці,
З недолею змагайсь, як вся рідня моя,
Страждай без скарг, борись і мовчки вмири,
як я».

АЛЬФРЕД ДЕ МЮССЕ

ПІСЕНЬКА ФОРТУНІО

Як ви цікавитесь ім'ям,
Кого люблю я,—
За королівство ціле вам
Не розкажу я.

Співаймо, що в моїм житті
Вона цариця,
Що в неї коси золоті,
Немов пшениця.

Я все виконую до дна,
Що тільки скаже,
Життя віддам, коли вона
Мені накаже.

Вона й не чула про любов
Мою безкраю,
І в муках серце ронить кров,
І я вмираю.

ЕКСПРОМТ

Ловити спомини й думки низати;
На золотій осі мистецьки їх тримати
І непорушно сляво їх спинити;
Увічнити, мов мрію, кожну мить;

*Любить добро й красу, шукать їх згоди;
Відчуть у серці чари всі природи;
Співать, сміятись, плакать без вагань;
З усмішки, з слова, з погляду, з зітхань
Створить нетлінний витвір за хвилину,
Сльозу перетворить в перлину,—
Ось де поетове мистецьке відчуття,
Його душа, покликання, його життя.*

ДО ЧИТАЧІВ МОЇХ ВІРШОВАНИХ РЯДКІВ

*В цій книзі вся юність чудова,
Де стільки негаданих мрій.
Хоч щира була тут розмова,
Змінив би я дещо у ній.*

*Постійна у світі обнова,
Мина все в пугі життєвій.
Летить же по стежці земній,
Зернини крилатого слова!*

*Читачу мій, хто ти не є,
Візьми їх у серце своє,
Душі поривання невинне.*

*Том перший — це ніжне дитя,
Том другий — юнацьке життя,
Де зріє вже образ людини.*

ЧЕХІЯ

КАРЕЛ ГІНЕК МАХА

КАРЕЛІ ГІНЕК МАХА

МАЙ

(Уривок)

*Був пізній вечір — тихий май,—
Травневий перший день погас,
Був пестоців любовних час.
Духмянив пахощами гай.
Про ласку ніжний мох шептав,
По квітті сум кохання йшов,
І соловейко про любов
Троянді білій цебетав.
Блискуче озеро в смереках,
Тасмні згадуючи сни,
Звучало боєм з глибини;
Ясні сонця світів далеких
Блукали в далі лазуровій
І сяяли слізьми любові.
Зійшли світи їх, мов багрянок,
У храмі вічного кохання,
Любились, гасли наостанок,
Немов коханка і коханок
Зустрілись після розставання.
Побачив місяць на воді
Свою зорю ласкавим зором,
І пристрасті тремтячий сором
Палив його уста бліді.
І він пішов на тихі води
До зірки золотої вроди.
Не ворухнувши водну гладь,
Вона пливе йому навстріч,
Аби зійтись на цілу ніч,
В обіймах радості палатъ
І злитися в передсвітанні.
Дерева обнялись в коханні,
Верізонька у тіні гір*

*До бору хилиться, а бір
До неї віти простяга.
Любові скрізь кипить жага,
Коханням сяє кожен зір.*

* *

*

*Полям вітер мчить несамовито,
Яблуно розквітлу нагинає.
Хилиться переді мною жито,
Хилиться, та не мене вітає.*

*Дуб стоїть столітній біля гаю,
Щось шепоче листячко зелене,
Я його розмову наслухаю,
Та нема нічого в ній про мене.*

*Срібним голосом потік у лузі,
Де намети розп'яли цигани,
Згадує часи минулі в тузі,
Але я — забутий і незнаний.*

*Небеса зімкнулись наді мною,
Хмарами під ними вітер грає,
Лиш мої обходить стороною
Рідні і далекі небокраї.*

*Мій народ розігнаний; з братами
Він не вийде разом в чисте поле.
Двічі цими не пройду шляхами,
Раз — і не вернуся вже ніколи.*

* *

*

*Ой ніч була! Проміння місяченька
Торкало злотні струни зір злегенька,
І тиху музику розносили вітри.
Я, божевільний, підійнявся на гори,
На рівняву зелену, як на море,
Дивився, божевільний, із гори.*

І скелю кулаком хотів я розламати.
— Ой батьку, батьку мій, ти чуєш, плаче

Ой батьку мій, чому ніхто не відчиняє? —
Я бився в гору ту, грудьми до неї ник.
Гора та — Бланік наш. Над нею висне

крик:
Не чує батько мій — а мати помирас!

* *

Сонце заховалося за гори,
Догоряють в обрії змарини,
Темними лісами легіт лине,
Мовкнуть уві сні пташині хори.

Криє темінь хугори й обори,
Світ, здається, в ній навік порине.
Скоро ж вийде місяць над долини,
Світлом заливаючи простори.

Вийшла зірка в шатах золотавих,
На престол небесний піднялася.
Місяця ждучи, нічного князя,

Вгледіла вогонь під темнотою, —
То палав я в надмогильних травах
За минулим тугою страшною.

* *

На лужку пасуться гуси,
Іх пасе дівчатко миле.
Сокіл надлетів — і гуси
Крилами залопотіли.

Підлетіла сива гуска,
Піднялася в небо синє,
Дівчина підводить очі
В піднебесся до гусині.

— Гуско, гусонько сивенька,
Подивися по долині
І по табору розглянься,
Що мій хлопець робить нині?

— На лезаді білий камінь,
Хмизом камінь той прикритий,
А під хмизом тил, красунє,
Любий твій лежить забитий.

НІЧ

Темна поче! Ясна поче!
Жаль ви будите всякчасний.
Темна ніч стискає душу,
Ясна ніч згори чарує;
Темних я глибин боюся,
Світло я люблю прекрасне.
Ви, зорі чисті, ви, зорі високі,
До вас полетіти хочу, мов сокіл,
Ах лиш земля є моя!
Я є людина, — людина загине,
Знову земля мене в себе поглине,
В образі іншому вийду я з глини,
Знов мене вродить мати земля!
Ви, зорі чисті, ви, зорі високі,
До вас полетіти жадаю, мов сокіл,
Ах, лиш земля ця навіки моя!
Може, поверне в життя мене цвітом,
Я простягну пелюсточки за світом;
Схопить земля мене й темрява гнітом,
Знову до світла йти не дадуть.
Ви, зорі чисті, ви, зорі високі...

БАЛАДА

Сів хлопчина край обриву,
Арфа змовкла, спочиває;
В даль він дивиться манливу,
Схоплюється й так гукає:

«Арфо, розстаюсь з тобою!
Меч надійний взяв я в руку.
Вірна молодь! Встань! За мною!
В битву за вітчизни муку!»

Пада афра вниз, між скали,
На твердій зігхає брилі.
Глухо струни застогнали,
У співця мов на могилі.

«Біла Горо! Біла Горо!¹
Скинь покров, що схили криє;
Вже світаги буде скоро,
Наша кров ганьбу всю змиє.

Снєжка² зводить чоло ясне,
Блима в горах світло тьмяне.
В чеськім краї горе згасне —
Золоте хай сонце встане!»

Радість б'є навкруг ключами,
Повідь крушить перепони.
Чеський ліс гримить піснями,
І гудуть над лісом дзвони.

ПОДОРОЖНІЙ

Подорожній в рідний край вертає.
Відблиск сонця за горою зник,
Ніч цільніше землю облягає,
Держачи в обіймах мовчазних.
Скрізь дрімота — на ланах і в гаї,—
Лишходець не знає снів ясних,
Поспіша все швидшою ходою,
Дивлячись у ніч перед собою.

¹ Тут поет має на увазі поразку чеського війська в битві з німецькими феодалами під Білою горою 1620 року.

² Снєжка — гора в Крконошах.

Блідий місяць вигулькнув з-за лісу,
Щоб утішити світові жалі,
Але морок розпростер завісу —
І зникає місяць в сивій млі.
Хоч одну впізнати хотів би рису
Мандрівник на рідній цій землі,
Спраглий погляд зводить, та в тумані
Перед ним лиш силуети тьмяні.

І мені — немов мандрівникові!
Образ перед оком устас,
Тільки барви піби присмеркові.
Стільки в них краси, здається, є.
Ось вони, здавалося б, готові
Погляду явить сство своє,
Та бліда примара їх закрила —
Правду їх мені пізнати несила.

Розжени, історії богине,
Морок, що на сонце наляга,
Хай в промінні осяйному згине
Зловорожа темряви снага,
Смолоскип твій ссяво хай розкине
На весь світ, віщунко всеблага,
Щоб весло надій в цю мить несталу
У непам'ять вічну не запало.

Бачу, що прохання не даремні,
Що збулось бажання потайне,
Що богиня сутінки надземні
Порухом величним розжене,
Що в грудях стихають бурі темні,
Що скорбота покида мене,—
Образ той, що був як привид млистый,
Устас рожево-променистий.

У передсвітанкові хвилини
Спершу видно лиш верхів'я гір,
Поки в сонній гущині долини
Клубочиться морок, наче вир,

Поки ранній вихор не пролине,
Поки скрізь не блисне сонця зір,—
Отоді навколишня країна
Посміхнеться, мов ясна картина.

Прояснилось і в моїм видінні
Вирування образів і мрій,—
В лад новий поєднуються нині,
Наближаються в красі новій;
Шлю благання знову я богині:
Силу слова пісні дай моїй,
Дай, щоб правда, лиш мені видима,
Встала й перед людськими очима.

ШВЕЦІЯ

ЕСАЯС ТЕГНЕР

ЕСАЯС ТЕГНЕР

РАНКОВА МОЛИТВА ПОЕТА

Ти втекло за гори,
Сонце! Підведи
Чобло ясного зоре,
Знов поглянь сюди!
Всі тебе за батька світла маєм.
Чуєш? З весняним молюсь розмаєм!

І мене в небесний
Свій візьми похід!
Відслони чудесний
Поетичний світ!
Хай у високості смертні очі
Видива побачать преурочі!

Сонячного хисту
Дай мені та слів,
Землю щоб імлісту
Зворушив мій спів,
Щоб мінливі зоряні істоти
На папері ожили достоту.

Дай прожити не всує,
Спопели пиху —
Час, що не задкує
На своїм шляху,
Вчить: пусті поетові творіння,
Із яких не б'є твоє проміння.

Вже пущді неситій
В дім мій не ввійти.
Хліба дай зажити,
Що давало ти;
Не збавляй душі святого шалу,
Марноті не кидай на поталу!

Дихаю тобою,
Світлом я живий —
Вицертъ налий собою
Груди ці, налий!
Не діткнутъ хай влада, злото, слава
Мого серця. То — твоя держава!

О, дійшло до тебе
Слово звідсіля —
Аж ясніша небо,
Розквіта земля;
Чути арфу, духів шепіт в листі,
Бачу творення дива в роцисті.

Час невпинно плине.
Твір митця живе,
Як життя обліне...
Пісня ж душу рве!
Чуєш бога, весняний розмаю?
Батька світла — сонце, що співає?!

ВІЧНЕ

Хай дужий буде мечем,
Ширяє хай слава-орлиця,
Аж поки, устрелена, кане крижем,
І спрагла зламається криця.
Що сила звела, розсипається в прах,
Як буря летюча в пустелі пісках.

А Правда живе. Між мечів та сокир
Стоїть, промениста і гідна,
У світі нічному тобі проводир,
Ще й іншим зірниця провідна.
Бо, вічна, землею і небом іде,
До всіх поколінь собі шлях прокладе.

Також Справедливість є вічна. Стебло
Лілеї в болото втоптати
Ще зможеш, а корінь не вирвеш. Як зло
Здолає весь світ звоювати,

Тоді без лукавства, наруги і мсти
У грудях своїх свій притулок вмісти.

А воля, що серце палке їй — тюрма,
До дії, мов бог, пориває,
І безліч вже рук Справедливість здійма,
І Правди вже голос лунає.
Всі — жертви й зайці, ти — герой і втікач;
Зрина з забуття душ тих зоряний плач.

Поезія теж — не троянда пахка,
Не барви веселки чудові;
Краса, що ти твориш, — не глина крижка,
Не гниль в молодечій обнові.
Безсмертна Краса; шал як маєш святий,
З хвиль часу виловлюй пісок золотий.

Так Правда іде, Справедливість встає, —
Красу помножають без ліку.
Іх трое безсмертних у людськості є,
До них поспішаєм одвіку.
Вертаємо те, що дає час-давець,
Лиш вічне не викинем з наших сердець.

ІЗ ЗАКЛЮЧНОГО СЛОВА, ВИГОЛОШЕНОГО ПІД ЧАС
ПРИСУДЖЕННЯ МАГІСТЕРСЬКИХ СТУПЕНІВ
У ЛУНДІ 1820 РОКУ

Свавільний, дикий час вам випав, друзі,
Та поле бою, мов земля, широке.
Старе, що струхло, і нове незріле
В сліпій, запеклій боротьбі зійшлися.
Ніхто із нас не певен долі бою —
Її нам зважать терези тремтливі,
Підвішені між зорями у небі.
Із другом осяйним ти стань у стрій.
Сідає сонце, день згасає, — кажуть.
То й що ж? Борітеся і при зазраві,
Бо є ще час здобути перемогу.
Вайдужості не вірте, як шепоче,
Що вам ця боротьба не до снаги,
Що і без вас обійдуться герої.

В житті своїм багатім і прекраснім
Чого людська довершеність шукає,
Того шукати варто, друзі, й нам.
О, гарно як пліч-о-пліч з ними стати
Найменшим, наймізернішим бійцем!
Та для небесних сил, над нами владних,
Немає тут ні пицих, ні великих.
Не виграти проводареві бою,
Лиш військо виграє йому той бій.
Людські зусилля — то піщинки світу,
І з тої дрібноти складає він
Зугарними руками щось велике.
Тож нумо наші іскорки маленькі
Пести до моря світла, до його
Божественної сили нашу людську
Силу...

КЛАСИЦИЗМ І РОМАНТИЗМ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ
МИСТЕЦТВІ КІНЦЯ XVIII—ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XIX ст.
(Пояснення до ілюстрації)

Образотворче мистецтво та поезія доповнюють одне одного, хоча їхні засоби вираження різні. Нерідко поет стає живописцем, а живописець шукає патетики в поезії. Малюнки Гете виконані з професійною майстерністю, але талант Гете-художника бликне в яскравому сяйві світової слави Гете-поета. Проте що стосується англійського поета і художника Вільяма Блейка, то важко сказати, який його хист заслуговує на більшу увагу: художній чи поетичний. Його поетичні образи по-художньому пластичні, а малюнки та гравюри несуть у собі глибокий поетичний підтекст. З найбільшою силою єдність пошуків майстрів образотворчого мистецтва і поетів виявилася наприкінці XVIII та початку XIX віку, коли два провідні стилі, що охоплювали усі види європейського мистецтва й літератури,— класицизм та романтизм — виступали то в боротьбі, то в складному переплетенні між собою.

Класицизм спирався на спадок античності, в якій бачив найвище досягнення художнього генія людства. Архітектори класицизму старанно обмірювали руїни стародавнього Риму, намагаючися відкрити в них непорушні принципи прекрасного. Художники в своїх картинах, зображаючи навіть сучасних їм людей, відтворювали пози античних статуй і перевіряли малюнок голів за давньогрецькими та давньоримськими рельєфами. Точний малюнок уявлявся їм основою мистецтва, а колір не мав для них особливого значення. Захоплення античністю спиралося на глибоку ідейну основу. Французька революція кінця XVIII віку, піднімаючи на щит нових Брутів-цезаревбивць, шукала в минулому прообраз довершених громадянських ідеалів. Творчість художника французької революції Жака-Луї Давіда — найвище досягнення класицизму. Пе-

ріод імперії Наполеона знаменував собою вже деградацію і занепад цього стилю. Класичні форми, позбавлені внутрішньої ідейної основи, поступово вродилися в мертвий академізм, настирливе повторення зразків минулого, яке затримувало розвиток мистецтва. Нова доба, висувуючи на перший план індивідуальність людини, звелчуючи її самоцінність, вимагала від художника іншого погляду на докопанний світ.

Новий стиль — романтизм — проголосив свободу особи, він прагнув не до високих ідеалів минулого, а намагався розкрити внутрішні переживання сучасної людини, складний і багатий світ її душі. Прогресивний напрям у романтизмі ставить своєю метою глибше виразити громадянські ідеали, розкриваючи суперечності внутрішнього життя людини. Йому було чуже надмірне захоплення романтикою середньовічних соборів і рідарських замків. Майстри революційного романтизму відшукували ідейний зміст тогочасних змін і подій. Вони прагнули правдиво відобразити людські характери й природу, вважаючи, що художник може зробити це тільки тоді, коли він творить із пристрастю. Пристрасне бачення світу — таке гасло романтиків і в поезії, і в живописі. Колір стає важливим засобом вираження в живописному творі.

Романтичне начало виявилось вже в художньому доробку Вільяма Блейка, незважаючи на те, що його малюнки засновувалися на формах, вироблених в часи античності та італійського Відродження. В творчості іспанця Франсіско Гойї та англійця Джона Констебла наступне покоління романтиків на чолі з Еженом Делакруа побачило найповніший вияв своїх ідеалів.

Варто відзначити ще одну важливу рису, яка характеризує романтичний напрям,— він найвищою мірою національний. Романтики захоплювали своєю рідною країною, красою її природи, історією свого народу. Їх не принадували розкішні красуні Італії чи то руїни стародавнього Риму, їх завжди вабив рідний берег або поросла травою стежина, що веде до старого млина. Віддаючи належне мистецтву інших

національних шкіл, вони ніколи не втрачали власної індивідуальності й своєрідності.

Вклейка № 1. Франсуа Рюд. Фрагмент рельєфу на Триумфальній арці, спорудженій на площі Етуаль (нині площа де Голля) в Парижі. 1830—1836 рр.

Існує багато спільного в долі творів поета Руже де Ліля, автора безсмертної «Марсельези», і скульптора Франсуа Рюда (1784—1855), що відтворив образи революційного гімну в пластичі. Обидва ці твори — єдині в доробку авторів, які принесли їм немеркнучу світову славу. На відміну від поета-аматора де Ліля, Рюд був скульптором-професіоналом, вихованим на строгих класичних зразках. Образи добровольців 1793 року, втілені в рельєфі, нагадують манеру майстрів Стародавнього Риму, хоча їхні рухи сповнені більшої динаміки. Над їхніми лавами стрімко летить крилата жіноча фігура, що кличе до бою. Саме ця фігура й захоплює своєю життєвістю, експресією і силою революційного закликку. Митцеві почастило домогтися найбільшої виразності й пісенного ритму, що зразу викликає живу асоціацію з революційним гімном Франції. Скульптори класичного напрямку побачили у творі Рюда зраду їхніх ідеалів, вони назвали голову Марсельези бридкою. Майстри нового покоління визнали в цьому сповненому пристрасті образі втілення своїх ідеалів у пластичі.

Вклейка № 2. Вільям Блейк. Дух Нельсона веде Левіафана.

Англійський художник, поет і мислитель Вільям Блейк (1757—1827) був мало відомий своїм сучасникам. Заробляючи на хліб ремеслом гравера, він мріяв створити монументальні твори. Художник несправді світ, де панують гнобителі, і не терпів фальшивого пафосу офіційно визнаного мистецтва.

Невелика картина, написана темпераю, зображає адмірала Нельсона, якого Англія проголосила національним героєм. Перемога над франко-іспанським флотом при Трафальгарі 1805 р. коштувала Нельсонові життя. Образ Нельсона здається величним. Чоло флотоводця оточене осяйним пімбом. Його волі скорився міфічний морський змія — могутній Левіафан. Проте художник створив не апофеоз морської слави Британії,

а саркастичний памфлет, спрямований проти її загарбницької політики. В кільцях змія, що його полонив Нельсон, корчаться в муках символічні образи пригноблених народів; під ногами адмірала — фігура конаючого негра.

Сучасники не зрозуміли творчості художника-напівзлидаря. Світова слава прийшла до нього лише через кілька десятиліть після його смерті.

Вклейка № 3. Жак Луї Давід. Смерть Марата. 1793 р.

Жак Луї Давід (1748—1825) — французький художник, що втілює у своїх найкращих творах ідеї Великої французької революції. Перекопаний прибічник класицизму, безмірно залюблений в античність, він бачив у ній прообраз громадянських ідеалів, які висунула революція.

Картина присвячена пам'яті вождя народних мас Марата, прозваного «Другом народу», що загинув від руки жирондистки Шарлотти Корде. Художник відкидає все зайве, лінії картини строгі, вони звучать, як урочистий гімн. Проте, узагальнюючи, художник лишається вірним правді життя. Він точно зафіксує обстановку, в якій творив і загинув смертельно хворий Марат. Невелика ванна, в якій лежить тіло, дерев'яна колодка, на якій писав Друг народу, створюють враження мармурового надгробка. Марат негарний з лиця, але його обличчя сповнене пристрасті й внутрішньої сили. Безживно звисла рука не випустила пера, що так страшило ворогів революції.

Після того, як до влади прийшли Бурбони, художник був змушений залишити батьківщину. Полотно розділило долю вигнанця. Тільки через століття після створення картини зайняла почесне місце в Національному музеї Брюсселя.

Вклейка № 4. Франсіско Гойя. Розстріл повстанців у ніч на 3 травня 1808 року.

Іспанський художник Франсіско Гойя (1746—1828) — сучасник Давіда, але прибічник зовсім іншого стилю. Захоплення античністю було йому органічно чуже. Полотно й офорти Гойї сповнені пристрасті й драматичного напруження. Люблячи батьківщину й свободу, Гойя у своїх помислах завжди із своїм народом.

Один з найзначніших його витворів — «Розстріл повстанців» — присвячений кривавому епізоду розправи наполеонівських солдатів з іспанцями, які повстали проти загарбників. Гойя розумів, що ця боротьба стихійна, що повстання буде на руку реакційній монархії. Але художник найменше думає про захист королів. Для нього священна рідна земля. Він ненавидить війну та її жорстокість.

На тлі голого горба — освітлені ліхтарем смертники. Різні обличчя, різні вдачі. Жести відчаю і непохитна воля, втілена в образі повстанця в білій сорочці. Який різочий і драматичний контраст: люди, приречені на смерть, протистоять безликій стіні солдатських спин і сталевих багнетів.

Вклейка № 5. Теодор Жеріко. Пліт «Медузи» 1818—1819 рр.

Життя французького художника Теодора Жеріко (1791—1824) обірвалося в розквіті творчих сил. Але картини майстра відкрили дорогу новій течії у французькому мистецтві — романтизму. Полотно «Пліт «Медузи» стало його ідейним і художнім прапором. Передаючи розгубленість людей, різкі переходи від страху до надії на рятунок, художник розташовує людські фігури з таким розрахунком, щоб показати ці психічні стани в поступовому розвитку до кульмінаційного моменту. Цей розвиток наростає по діагоналі до вершини піраміди мертвих і живих людських тіл, що скупчилися на маленькому плоту.

Завдяки своїй виразності й переконливості полотно викликало величезний громадський резонанс, цілу хвилю ненависті до монархії та аристократії. Фрегат «Медуза» загинув із вини недосвідченого капітана, який дістав посаду лише завдяки аристократичному походженню. Художник висловив у своєму творі обурення всієї Франції. Монархічний уряд відмовився купити картину. Але влада була безсила перед судом історії, і полотно Жеріко зайняло своє місце в Луврі серед шедеврів французького мистецтва.

Вклейка № 6. Ежен Делакруа. Свобода, що веде народ. 1831 р.

Ежен Делакруа (1798—1863) — найбільший із майстрів французького романтизму. Полотно «Свобода, що

веде народ», написане під живим враженням від Липнєвої революції 1830 року, — одне з центральних і найважливіших творів революційного романтизму з його величчям політичним пафосом. Образ Свободи з рушницею та червоним прапором у руках і реальний, і водночас символічний. Це дівчина з паризьких передмість, героїня події Великої французької революції XVIII віку. Вона знову в перших рядах серед братів по боротьбі, в світлій одежі, що майоріє, в червоному фрігійському ковпаку, який символізує волю. Делакруа правдиво передає характер своїх героїв. Нодаремно в образі підлітка з пістолетами ми бачимо типового паризького гамена (вуличного хлопчика) — безсмертного Гавроша, увічненого згодом у романі В. Гюго «Знедолені».

Вклейка № 7. Каспар Давід Фрідріх. Двоє чоловіків, що споглядають місяць.

Німецький романтизм більш споглядальний у порівнянні з французьким. Твори його майстрів не визначаються силою, пристрасністю. Вони непомітно скоряють свою урочистою, трохи холоднуватою тишею. Каспар Давід Фрідріх (1770—1840) один із найхарактерніших представників цієї течії. Спочатку це був молодий художник, що подавав великі надії, потім професор художньої школи, якого так і не допустили до викладання, і зрештою самотник, що роками ховався в своїй майстерні, працюючи над полотнами, про які швидко забули чи яких не знали зовсім. Фрідріха відкрили знову після виставки 1926 року, оцінивши його чистоту й заглибленість у навколишній світ. На його полотнах перед нами постають голі скелі, могутні розлогі дерева, чари місячної ночі, що полоняють душу людини. До кінця життя художник зберігав вірність своїм улюбленим мотивам. Він черпав натхнення в таємничій і величавій непорушності природи.

Борис Лобановський

ЗМІСТ

Олександр Не порожній. Окрилені мелодії <i>Передмова</i>	5
Біографії поетів	27

АВСТРИЯ

Ніколаус Ленау

Протест. З німецької переклав Леонід Череватенко	60
Очеретяні пісні. З німецької переклав Леонід Череватенко	60

АНГЛІЯ ТА ШОТЛАНДІЯ

Вільям Блейк

Весна. З англійської переклав Віктор Коптілов	64
Вечірня пісня. З англійської переклав Віктор Коптілов	64
Сон. З англійської переклав Віктор Коптілов	65
Тигр. З англійської переклав Віктор Коптілов	66

Роберт Бернс

Джон Ячмінь. З англійської переклав Микола Лукаш	67
Моя серце в верховині. З англійської переклав Микола Лукаш	69
Рвала Джени золотунці. З англійської переклав Микола Лукаш	69
Моя любов — рожевий квіт. З англійської переклав Микола Лукаш	70
Чесна бідність. З англійської переклав Микола Лукаш	70
До миші, вивернутої плугом з нори в листопаді 1785 року. З англійської переклав Василь Мусик	71

Джордж Ноел Гордон Байрон

Прощальна пісня Чайльд-Гарольда. З англійської переклав Абрам Гозенпуд	73
«Мій дух як ніч...» З англійської переклав Володимир Самійленко	76
«Безсонних сонце...» З англійської переклав Григорій Кочур	76
Валтасарове видіння. З англійської переклав Дмитро Паламарчук	76

Прометей. З англійської переклав Дмитро Паламарчук	78
Пісня для луддитів. З англійської переклав Олександр Мокровольський	79

Персі Біші Шеллі

Озімандія. З англійської переклав Василь Мусик	80
Мужам Англії. З англійської переклав Василь Мусик	81
Ридки. З англійської переклав Василь Мусик	82
Хмара. З англійської переклав Василь Мусик	83
Світові мандрівники. З англійської переклав Василь Мусик	85
«Прекрасної музики прагне душа...» З англійської переклав Василь Мусик	86

Джон Кітс

Про коника та цвіркуна. Сонет. З англійської переклав Василь Мусик	86
До Костюшка. З англійської переклав Василь Мусик	87
Сонет про мир. З англійської переклав Василь Мусик	87
Сонет про море. З англійської переклав Василь Мусик	88
Сонет про славу. З англійської переклав Василь Мусик	88
Осінь. З англійської переклав Дмитро Паламарчук	89

ГРЕЦІЯ

Діонісій Соломос

Ксантула. З новогрецької переклав Олександр Попомарів	92
Гімн Волі. З новогрецької переклав Олександр Попомарів	93

ДАНІЯ

Адам Готлоб Еленшлегер

«О гаю мій, навчи мене.» З датської переклав Олександр Мокровольський	96
Меланхолія. З датської переклав Олександр Мокровольський	97

ІСПАНІЯ

Хосе де Еспронседа-і-Дельгадо

Пісня корсара. З іспанської переклав Леонід Первомайський	100
---	-----

ІТАЛІЯ

Джакомо Леопарді

Безмежність. З італійської переклав Григорій Кочур	104
До місяця. З італійської переклав Григорій Кочур	104
Вечір святочного дня. З італійської переклав Григорій Кочур	105

КУБА

Хосе Марія Ередіа-і-Ередіа	
До мого коня. З іспанської переклав Дмитро Павличко	108
Безсмертя. З іспанської переклав Дмитро Павличко	109

НІМЕЧЧИНА

Йоганн Вольфганг Гете	
Травнева пісня. З німецької переклав Леонід Череватенко	112
Перед дверима раю. З німецької переклав Ігор Муратов	113
Рибалка. З німецької переклав Дмитро Загул	114
Вільшаний король. З німецької переклав Максим Рильський	115
Шукач скарбу. З німецької переклав Марк Зісман	116
Співець. З німецької переклав Микола Ігнатенко	117
До місяця. З німецької переклав Григорій Кочур	118
Нічна пісня подорожнього. З німецької переклав Григорій Кочур	119
Віщарева скарга. З німецької переклав Григорій Кочур	120

Фрідріх Шіллер

Рицар Тогенбург. З німецької переклав Микола Лукаш	121
Поділ землі. З німецької переклав Микола Лукаш	123
Зарука. З німецької переклав Микола	124
Початок нового століття. З німецької переклав Микола Лукаш	128

Фрідріх Гельдерлін

Пісня долі Гіперіона. З німецької переклав Віктор Коптілов	129
На півдорозі життя. З німецької переклав Віктор Коптілов	130
«Життєвих радощів я скуштував...» З німецької переклав Віктор Коптілов	131
Мужність поета. З німецької переклав Віктор Коптілов	131
До надії. З німецької переклав Віктор Коптілов	132

Генріх Гейне

Гренадери. З німецької переклав Максим Рильський	133
Гонець. З німецької переклав Леонід Первомайський	134
«Всі давні та прикрії співи...» З німецької перекла-ла Леся Українка	134
«Не знаю, що стало зо мною...» З німецької перекла-в Леонід Первомайський	135
«Погас мій гнів...» З німецької переклав Григорій Кочур	136

«Тихо вночі...» З німецької переклав Григорій Кочур	136
Сілезькі ткачі. З німецької переклав Леонід Первомайський	137
Гімн. З німецької переклав Павло Тичина	138
Enfant perdu. З німецької переклав Леонід Первомайський	138
1649—1793—??? З німецької переклав Максим Рильський	139
Уривок з поеми «Німеччина». З німецької переклав Леонід Первомайський	140
«Хотів би я в слово єдине...» З німецької переклав Леонід Первомайський	141

НОРВЕГІЯ

Генрік Арнольд Вергелан

До пюбленої волі. З норвезької переклав Олександр Мокривоольський	144
Патріотична пісня хлопчиків. З норвезької переклав Олександр Мокривоольський	144

ПОЛЬЩА

Адам Міцкевич

Ода до молодості. З польської переклав Дмитро Павличко	148
Альпухара. З польської переклав Максим Рильський	150
Смерть полковника. З польської переклала Марія Пригара	152
Акерманські степи. З польської переклав Максим Рильський	154
Плавба. З польської переклав Максим Рильський	154
Буря. З польської переклав Максим Рильський	155
До Богдана Залеського. З польської переклав Григорій Кочур	155

Юліуш Словацький

Гімн. З польської переклав Максим Рильський	156
Мій заповіт. З польської переклав Григорій Кочур	157
До Людвіки Бобрової. З польської переклав Іван Глинський	158
Совіянський в окопах Волі. З польської переклав Іван Глинський	159
«Як ніч глибока...» З польської переклав Володимир Стругинський	161

СЛОВАЧЧИНА

Янко Краль

Орел. З словацької переклав Максим Рильський	164
Весілля. З словацької переклав Максим Рильський	166

СЛОВЕНІЯ

Франце Прешерн

ВІНОК СОНЕТІВ

«Поет твій...» З словенської переклав Дмитро Паламарчук	168
«Рядки хвали...» З словенської переклав Дмитро Паламарчук	168
«Із серця зросла пісенька...» З словенської переклав Дмитро Паламарчук	169
«Мій вірш...» З словенської переклав Дмитро Паламарчук	169
«Із краю мли...» З словенської переклав Дмитро Паламарчук	170
«Цвіли пісні...» З словенської переклав Дмитро Паламарчук	170
«Отам, де незворушних скель...» З словенської переклав Дмитро Паламарчук	171
«В краю снігів...» З словенської переклав Дмитро Паламарчук	172
«Імлою вкриті...» З словенської переклав Дмитро Паламарчук	172
«Йно лиш зійшли...» З словенської переклав Дмитро Паламарчук	173
«Юга гнітить...» З словенської переклав Дмитро Паламарчук	173
«Ледь-ледь ростуть...» З словенської переклав Дмитро Паламарчук	174
«Іди, зігрій їх...» З словенської переклав Дмитро Паламарчук	174
«Іх цвіт зася...» З словенської переклав Дмитро Паламарчук	175
Магістрал. З словенської переклав Дмитро Паламарчук	175

США

Генрі Лонгфелло

Excelsior. З англійської переклав Микола Пилинський	178
Сон невільника. З англійської переклав Микола Пилинський	179
Стріла і пісня. З англійської переклала Наталя Забіла	180
Псалом життя. З англійської переклав Микола Пилинський	181
«Смеркається...» З англійської переклав Григорій Кочур	182

Едгар Аллан По

Ельдорадо. З англійської переклав Григорій Кочур	184
Дзвони. З англійської переклав Віктор Коптілов	185

УГОРЩИНА

Мігай Верешмарті

На смерть дитяти. З угорської переклав Юрій Шкробинець	190
До Гутенбергового альбома. З угорської переклав Юрій Шкробинець	191

Шандор Петєфі

Ковзкий сніжок. З угорської переклав Леонід Первомайський	191
Солдат. З угорської переклав Леонід Первомайський	192
В ту ніч війна приснилася мені. З угорської переклав Юрій Шкробинець	192
Пізнайте мене. З угорської переклав Леонід Первомайський	193
До графа Шандора Телєкі. З угорської переклав Юрій Шкробинець	193
Угорський дворянин. З угорської переклав Леонід Первомайський	194
«Колісь мудрець...» З угорської переклав Юрій Шкробинець	195
«Земля замерзне...» З угорської переклав Юрій Шкробинець	195
Коли ти муж — будь мужнім. З угорської переклав Леонід Первомайський	196
Пісня собак. З угорської переклав Леонід Первомайський	197
Пісня вовків. З угорської переклав Леонід Первомайський	197
В кінці року. З угорської переклав Леонід Первомайський	198

ФРАНЦІЯ

Клод Жозеф Руже де Ліль

Марсельєза. З французької переклав Микола Терещенко	202
---	-----

Огюст Барб'є

Лев. З французької переклав Микола Терещенко	204
Пролог. З французької переклав Микола Терещенко	205
Поступ. З французької переклав Володимир Самійленко	205

П'єр Жан Бєранжє

Цар Горох. З французької переклав Володимир Самійленко	206
Поступ. З французької переклав Володимир Самійленко	208
Негри і маріонетки. З французької переклав Максим Рильський	209
Папа-мусульманин. З французької переклав Микола Терещенко	210
Чотирнадцяте липня. З французької переклав Микола Зеров	211
Прощай. З французької переклав Микола Зеров	213

Віктор Гюґо

Джини. З французької переклав Олександр Мокровольський	214
Гімн. З французької переклав Василь Швець	217
Змішані суди. З французької переклав Микола Лукаш	218
«Ті люди, що живуть — змагаються...» З французької переклав Максим Рильський	219
До народу. З французької переклав Максим Рильський	220
Stella. З французької переклав Максим Рильський	221

Альфред де Віньї

Смерть вовка. З французької переклав Микола Терещенко	222
---	-----

Альфред де Мюссе

Пісенька Фортунію. З французької переклав Максим Рильський	225
Експромт. З французької переклав Микола Терещенко	225
До читачів моїх віршованих рядків. З французької переклав Микола Терещенко	226

ЧЕХІЯ

Карел Гінек Маха

Май (уривок). З чеської переклав Дмитро Павличко	228
«Подем вітер мчить...» З чеської переклав Дмитро Павличко	229
«Ой ніч була!..» З чеської переклав Дмитро Павличко	229
«Сонце заховалось...» З чеської переклав Дмитро Павличко	230
«На лужку пасуться гуси...» З чеської переклав Дмитро Павличко	230
Ніч. З чеської переклав Дмитро Павличко	231
Балада. З чеської переклав Володимир Стругинський	231
Подорожній. З чеської переклав Григорій Кочур	232

ШВЕЦІЯ

Есаєс Тегнер

Ранкова молитва поета. З шведської переклав Олександр Мокровольський	236
Вічне. З шведської переклав Олександр Мокровольський	237
Із заключного слова, виголошеного під час присудження магістерських ступенів у Лунді 1820 року. З шведської переклав Олександр Мокровольський	238
Борис Лобановський. Класицизм і романтизм у європейському мистецтві кінця XVIII—першої половини XIX ст. (Пояснення до репродукції)	240

**ДЛЯ СЕРЕДНЬОГО ТА
СТАРШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ**

ПЕВЕЦ

**Из мировой поэзии
конца XVIII—первой
половины XIX века**

СБОРНИК

(На українском лзыке)

Редактор

О. М. Мокровольський

Художній редактор

О. В. Кожеков

Технічні редактори

Ф. Н. Резник,

В. І. Дмухар

Коректори

В. В. Богаєвський,

Т. А. Прожогіна

Здано на виробництво 6. VIII.
1972 р. Підписано до друку
15. XI. 1972 р. Формат 84×100^{1/32}.
Папір № 1. Фіз. друк. арк. 8.
Обл.-вид. арк. 10,2+вкл. (0,43)=
=10,63. Умовн. друк. арк. 12,4+
+вкл. (0,63)=13,03. Тираж 28 000.
Зам. 835. Ціна 44 коп.

Видавництво «Веселка», Київ,
Басейна, 1/2.

Друкоffsetна фабрика «Атлас»
Державного комітету Ради Міні-
стрів УРСР у справах видав-
ництва, поліграфії і книжкової
торгівлі. Львів, Зелена, 20.